

Språkstrid og religion på Færøyene

Hvilken innflytelse hadde språkstriden på religionen på Færøyene?

Helgi Person Jacobsen

Masteroppgave i religion og samfunn,

Det teologiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2012

Veileder: Dag Thorkildsen

Språkstrid og religion på Færøyene

Færøysk språkstrid og religionens påvirkning sett i bakspeilet

—

Helgi Person Jacobsen

© Helgi Person Jacobsen

År 2012

Språkstrid og religion på Færøyene

Forfatter Helgi Person Jacobsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Forord

Jeg vil takke min veileder Dag Thorkildsen for konstruktiv veiledning gjennom oppgaveprosessen. En stor takk til familien for god støtte. Men sist men ikke minst vil jeg takke min kone, Lise, og min datter Pia for tålmodighet og for den glede jeg blir møtt med hver dag.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling.....	1
1.2	Kontekstualisering.....	1
1.3	Komparativt valg.....	2
1.4	Religion og religiøsitet.....	2
1.5	Forskningshistorie.....	3
1.6	Motivasjon og utgangspunkt.....	4
2	Teori.....	5
2.1	Nasjonalisme.....	5
2.1.1	Nasjon.....	5
2.2	Essensialisme.....	6
2.2.1	Nasjonalisme og etnisitet.....	7
2.2.2	Den vitenskapelige stat.....	7
2.3	Nasjonalisme og religion.....	8
2.3.1	Nye og gamle nasjoner.....	9
2.4	Konstruktivism.....	10
2.4.1	Fiendebilde.....	13
2.5	Boktrykkeri og språkbevissthet.....	14
2.5.1	Johann Gottfried Herder.....	15
2.6	Nasjon eller nasjonalisme.....	16
2.6.1	Den europeiske utviklingen av nasjonalitet.....	17
2.7	Nasjon, modernitet og religion.....	17
2.8	Oppsummerende refleksjoner.....	19
3	Metode.....	21
3.1	Historisk metode.....	21
3.1.1	Kildekritikk.....	22
3.2	Hermeneutikk.....	23
3.2.1	Den hermeneutiske sirkel.....	24
3.2.2	Habermas og Ricoeur.....	25
3.3	Komparativ metode.....	25
3.4	Refleksjoner.....	26

4	Færøyenes historie.....	27
4.1.1	Reformasjonen når Færøyene.....	28
4.2	Ólavsóka.....	29
4.3	Lagmann og amtmann.....	30
4.4	Det færøyske språk.....	31
4.5	Den færøyske skolen.....	32
4.6	Svabo og Hammershaimb.....	33
4.7	Kirke- og gudstjenesteliv.....	36
4.7.1	Kirkespråket.....	38
4.7.2	Konfirmasjonen.....	39
4.7.3	Kirkens struktur.....	40
4.8	Plymouth-brødrene.....	40
4.8.1	Plymouth-brødrenes opprinnelse og lære.....	40
4.8.2	Motstand mot Plymouth-brødrene.....	42
4.9	Den danske Indre Mission.....	44
4.9.1	Indremisjonen på Færøyene.....	46
4.9.2	Moe og religiøsitet.....	47
4.9.3	Indremisjonens samfunnsengasjement.....	49
4.9.4	Avholdsbevegelsen.....	50
4.10	Nasjonalbevegelsen og språkkampen.....	51
4.10.1	Julemøtet.....	52
4.10.2	Språkkampen og den politiske utviklingen.....	53
4.10.3	Språkstriden og amtmannsordningen.....	54
4.10.4	Veien til språkkampens seier.....	55
4.10.5	Folkeavstemningen i 1946.....	56
4.10.6	Hjemmestyreloven.....	57
4.10.7	Klaksvík-striden.....	57
5	Island.....	61
5.1	Islands kristendomshistorie.....	61
5.1.1	Den religiøse utviklingen på Island.....	62
5.1.2	Det islandske språket.....	63
5.2	Selvstendighetsbevegelsen.....	64
5.3	Kristendommen på Island.....	66

5.3.1	Prestens rolle	66
5.3.2	Andre religiøse innslag på Island	67
5.3.3	Den katolske kirke.....	68
5.3.4	The Plymouth Brethren	68
5.3.5	Den lutherske frikirke.....	69
5.3.6	Indremisjonen.....	69
5.3.7	Refleksjoner	70
6	Religion og språkstrid	71
6.1	Nasjonalbevisstheten og moderniseringen	71
6.2	Religion og nasjonalbevissthet	73
6.2.1	Språkstriden og skriftspråket.....	74
6.2.2	Moderniseringen og gudstroen.....	75
6.3	Religiøs og nasjonal vekking.....	77
6.3.1	Språkkampen i avisene.....	79
6.3.2	Den politiske debatten om skolespråket.....	81
6.4	Færøysk som religiøst språk	82
6.4.1	Det religiøse språket utenfor folkekirken.....	84
6.5	Språkstridens innflytelse på religiøsiteten for den enkelte	86
6.5.1	De religiøse vekkingene sin innflytelse på gudstroen.....	87
6.5.2	De religiøse vekkinger sin påvirkning på språkstriden.....	89
7	Konklusjon	91
	Litteraturliste	95

1 Innledning

1.1 Problemstilling

I problemstillingen spørres det om hvorvidt språkstriden hadde noen innflytelse på religionen på Færøyene. Dette er et relevant spørsmål, fordi færøysk er et lite språk, men samtidig har det hatt de samme utfordringer som andre nasjoner som kjempet for språket. Et så lite språk i Europa stod overfor mange utfordringer, og en slik språkstrid fikk store konsekvenser. I denne oppgaven vil det bli sett nærmere på hvordan den færøyske språkstriden utviklet seg og påvirket det etablerte religiøse landskapet. Garantisten for kristen tro på Færøyene var folkekirken, og det religiøse språket fra reformasjonen og frem til 1900-tallet har vært dansk. Det har satt dype spor i den færøyske folkesjelen, hvor alle religiøse tradisjoner har blitt utøvet på det språket som ikke var folkespråket. I denne oppgaven vil det bli fokusert på den færøyske historien og utviklingen fra reformasjonen og frem til annen verdenskrig. Den religiøse utviklingen på Færøyene endret relativt lite fra reformasjonen og frem til midt på 1800-tallet. Enhetssamfunnet stod da for fall, når nye ukjente bevegelser kom fra både Danmark, Skottland og fra færøyske studenter i København. Disse tre bevegelsene representerte tre ulike aspekter av trosliv og språkideologi. De tre bevegelsene er sentrale i denne oppgaven og vil være hovedaktørene i oppgavens fremstilling. De første to bevegelsene er to ulike kristne lekmannsbevegelser, Indremisjonen og Plymouth-brødrene. Den siste bevegelsen er den språknasjonalistiske bevegelsen.

1.2 Kontekstualisering

Opplysningstidens strømmer dominerer store deler av Europa på 1700-tallet hvor fornuften stod sentralt. Fra å ha et religiøst grunnlag for å forklare verden på, ble rasjonalitet satt over religion og folketro. Vitenskapen skulle forklare verdens sammenheng og bortforklare den metafysiske forklaringsbruken. Siden kom romantikken, som la vekt på individets frie utfoldelse, hvor det ble sterk interesse for det folkelige og nasjonale. Disse store strømmingene forandret Europa og religionens betydning i mange land. Men midt i Nord-Atlanterhavet ligger noen øyer som er ukjente for folk flest, et bondesamfunn som talte under ti tusen innbyggere helt frem til sent på 1800-tallet. Færøyene hører til den nordeuropeiske konteksten og er en del av Norden, under det danske kongerike. De strømmingene som dominerte store

deler av Europa, nådde også Færøyene, hvor vitenskapsmenn samlet gamle kvad og begynte å arbeide vitenskapelig med det færøyske språket. Men disse strømmingene var begrenset på Færøyene når de herjet som mest på kontinentet (Debes 1997, 58–62). Men selv om disse øyene var små og folketallet var lavt, så stod også dette lille samfunnet foran store endringsprosesser. I oppgaven vil det bli sett nærmere på disse endringene og hvorvidt de påvirket hverandre og det færøyske samfunnet.

1.3 Komparativt valg

For best å kunne belyse det særegne med den færøyske utvikling i forhold til både religiøs og nasjonal vekking, vil en komparativ analyse sette dette i et bredere perspektiv. I den komparative analysen vil Island bli brukt som sammenligning. Valget av Island har flere grunner. For det første er Færøyene og Island geografisk nærliggende å bruke ettersom de begge er øysamfunn og samtidig nabofolk. Den historiske utviklingen har mange likheter, både Island og Færøyene har vært forholdsvis isolerte samfunn i Nord-Atlanterhavet hvor de sto foran samme utfordring med krevende naturforhold, og der havet var en forutsetning for levebrødet. Begge var amt under det danske kongeriket, og de var i hver sin nasjonale strid om blant annet språket. Dessuten finnes det sterke religiøse likheter, hvor den luthersk-evangeliske folkekirken hadde religiøst monopol. Men med moderniteten møter Island og Færøyene de nye strømmingene fra Europa på ulike måter. Både nasjonalistiske og religiøse bevegelser nådde begge øysamfunnene. Her blir det interessant, fordi Island og Færøyene hadde ulike måter å håndtere disse strømmingene på. Hvordan utviklet den nasjonale vekkingen seg i forhold til den religiøse? Var det noen forskjell mellom færøyinger og islendinger under det samme danske riket? Og hvordan påvirket det de nye religiøse retningene som kom fra for eksempel Danmark? Dette er spørsmål som er relevante å stille for å finne mer ut av den færøyske konteksten.

1.4 Religion og religiøsitet

I denne oppgaven vil begrepene religion og religiøsitet bli sett i en færøysk kontekst. Dette er to store begreper som vil bli begrenset til den historiske sammenhengen på Færøyene på 1800-tallet og frem til første halvdel av 1900-tallet. Begrensningen vil omfatte den færøyske folkekirken, Indremisjonen og Plymouth-brødrene. Altså har jeg valgt å knytte begrepene sammen med den dominerende religiøse retningen på Færøyene, som var og er kristne. Disse

kirkesamfunnene var de sentrale religiøse aktørene på denne tiden og vil bli tatt som utgangspunkt i fremstillingen av religion og religiøsitet på Færøyene. Religiøsitet vil bli knyttet til den individuelle kristne gudstroen hos enkeltmennesket, som knyttes til den personlige, religiøse troen. Et annet ord som også kan definere dette er ordet *gudstro*.

1.5 Forskningshistorie

Oppgaven har et historisk utgangspunkt med færøysk historie i fokus. Her vil den færøyske historien bli sett nærmere på gjennom to ulike perspektiv. Fra den ene siden vil det bli fokusert på den religiøse utviklingen, og på den andre siden på den nasjonalistiske bevegelsen.

Ettersom dette er en historisk tilnærming til oppgaven, finnes det ulikt materiale som belyser de to mangfoldige temaene. Ut ifra problemstillingen i denne oppgaven finnes det ikke noe forskningsmateriale som har en identisk problemstilling som denne. Men det finnes forskjellige vinklinger på dette emnet. Hans Jacob Debes, Petur Martin Rasmussen og Gerhard Hansen er de mest fremstående forskere på færøysk historie, som omfatter både den religiøse og den språknasjonalistiske historikken. Blant de mest omfattende forskningsbaserte bøkene som finnes om færøysk historie, kan trebindsverket av Hans Jacob Debes nevnes som en av det mest omfattende forskningsmaterialet innen temaet. Når det gjelder språkstriden innen folkekirken, har Petur Martin Rasmussens bok om *”Den færøyske sprogrensning med særlig henblikk på kampen om færøysk som kirkesprog i national og partipolitisk belysning”* vært et oversiktlig og omfattende materiale. Gerhard Hansen i boken *”Eindarmentan føroyinga og vekkingarrørslurnar”*, en oversiktlig gjennomgang av den religiøse vekkelsehistorien i 1800- og 1900-tallet. Når det gjelder nasjonalismeforskning har Dag Thorkildsen for eksempel en god kronologisk gjennomgang av nasjon og nasjonalisme i artikkelen *”Nasjon, nasjonalisme og modernisering – noen sentrale problemer og posisjoner innenfor nasjonalismeforskningen”*. I forhold til den komparative sammenligningen med Island, er det historikeren Pétur Pétursson som gir et godt historisk forskningsoverblick over den religiøse utviklingen på Island. Annet materiale kommer fra flere ulike hold, som på ulik vis setter fokus på forskjellige vinklinger av den færøyske historien og religiøsiteten. Men omfanget om den spesifikke færøyske problematikken og nasjonal og religiøs vekkelse er begrenset i utgangspunktet. Derfor har jeg tatt med en del færøysk litteratur, men har prøvet å få tak i nordisk og engelsk faglitteratur også.

1.6 Motivasjon og utgangspunkt

Motivasjonen for å skrive en slik oppgave har flere ulike aspekter. Interessen for den språklige utviklingen, samt den nasjonale bevegelsen, er av stor interesse. Samtidig er den tett knyttet til utviklingen av det religiøse språket. Færøyene er et relativt lite berørt område i nordisk nasjonalismeforskning, og det skapte også et behov for, og lyst til å grave i dette emnet og prøve å belyse det på en litt annerledes måte. Det å knytte den nasjonale og den religiøse vekkelsen sammen er en naturlig konsekvens av hverandre, disse vekkelsene har vært tett knyttet sammen i Norden på 1800-tallet, og derfor var det interessant å se på det i en færøysk kontekst. Det som også er spennende, er å sette tematikken om språkstriden på Færøyene opp imot utviklingen på Island, også for å se Færøyene i perspektiv fra et tilsvarende samfunn hvor det er sterke likhetstrekk i språk, kultur og tradisjon. Til slutt er det fascinerende å kunne observere i bakspeilet hvordan de nye religiøse bevegelsene ble mottatt og tilpasset seg på Færøyene.

Et utgangspunkt for å kunne skrive oppgaven best mulig, er at som færøying har det vært mulig å tilnærme seg med færøysk faglig materiale. Den personlige utfordringen har vært å ha en faglig distanse tematikken, til fordommene og personlig oppfatninger. Denne distansen er en utfordring, men ved å skaffe seg en bedre innsikt i tekstene, så blir fordommene færre og kunnskapen større.

2 Teori

2.1 Nasjonalisme

I dette kapittelet vil jeg diskutere og fremstille den teoretiske delen av oppgaven, som ligger til grunn for resten av oppgaven. Her vil teorien bli sett fra ulike vinklinger og fra ulike synspunkt for å kunne få en grei begrepsforståelse av emnet. Jeg vil prøve å gi en oversikt over dette komplekse og omdiskuterte temaet og få en forståelse av begrepets betydning og bruk videre i oppgaven. Jeg vil støtte meg til denne teoretiske delen av oppgaven for bedre å kunne forstå tematikken jeg skriver om.

2.1.1 Nasjon

Ordet *nasjon* brukes mye i dagligtalen, og det benyttes i ulike sammenhenger. I en persons pass nevnes nasjonaliteten, og i idrett blir nasjonalitet beskrevet som noe personlig og kollektivt, som når Norge spiller mot Danmark, da er det Norge som slo Danmark, altså blir noen få idrettutøvere personifiserte i navne av en nasjon. Nasjonalitet er også noe som blir brukt for å beskrive identitet eller kulturell bakgrunn. (Thorkildsen 1998a, 25). Nasjonalismen blomstret i det 20. århundre, men hvor startet dette tankemønstret? Jeg vil her se nærmere på nasjons- og nasjonalismebegrepets historie, betydning og utvikling.

Begrepet nasjon kommer fra latin, og romerne brukte det om fremmede folk, befolkningsgrupper som var større enn en familie og mindre enn et folk. Senere dukker begrepet opp i konsilene, hvor de adelige og de geistlige representerte bestemte områder. Veien til begrepet slik vi kjenner det i dag er derimot lang og omfattende. Når Luther i 1520 brukte begrepet nasjon om Tyskland, så hentydet han til fyrstene og ikke til nasjonen Tyskland slik nasjonen eksisterer i dag. Dessuten brukte han begrepet som uttrykk for et språklig kulturområde. Det var først i 1648 at Tyskland geografisk med 300 mindre stater ble nevnt som en nasjon. Selve samlingen av en geografisk nasjon ble ikke gjennomført før i det 19. århundre (Thorkildsen 1998a, 25).

Det er bred enighet om at det var to forutsetninger som var avgjørende for utviklingen av forestillingen om den moderne oppfattelsen av nasjon. Det ene er den franske revolusjonen sin vektlegging på de borgerlige rettighetene, samt folket som grunnlag for den politiske

makten, i forhold til den tidligere utøvende makten som hadde vært utført av konger og adelen. Nå var det folket som hadde makten, og folket ble nasjonen. Til dette blir ofte den politiske nasjonalismen knyttet. Og den kulturelle nasjonalismen blir vanligvis knyttet til den tyske romantikken med dens interesse for språk, historie, mystikk og organismetenkning i forståelse av folket. Men det finnes ikke noe skarpt skille mellom disse oppfatningene av begrepet nasjon, de er flettet sammen, den politiske og den kulturelle nasjonalismen. Nasjon er en vanskelig størrelse å belyse, og den innebærer flere elementer som er viktige. Disse har ofte en felles historie og bakgrunn, språk, tradisjoner, kultur, etniske røtter, rase, religion osv. I et nordisk perspektiv fantes flere forestillinger om nasjonen, hvor man i Skandinavia så Norge, Danmark og Sverige som tre ulike nasjoner, men også som én nasjon i den såkalte skandinavismen (Thorkildsen 1998a, 25-26).

2.2 Essensialisme

En konservativ essensialist ser nasjonen som en historisk størrelse, hvor folkeslag fra tidenes morgen har vært oppdelt innen geografiske landegrenser. Dette synet ble allerede kjent av språkforskeren Johann Gottfried Herder i 1700-tallet (Brunstad 1995, 28). Problemet med dette synet har vært at nasjonens og statens grenser har vært ulike. Dette har medført at essensialister har følt seg nødt til å bevisstgjøre folks tanker om nasjonen, ved å skape politiske bevegelser som arbeider for at nasjonen får en statlig ramme. Det politiske målet er at det internasjonale samfunnet skal bestå av selvstendige nasjoner. Denne formen for nasjonalisme som de konservative essensialistene representerer, er historisk i den forstand at den ikke lenger finnes i dagens nasjonalismeforskning. I dagens forskning innen moderne essensialisme er professor emeritus Anthony D. Smith, som er tilknyttet London School of Economics, en talsmann og en av de mest innflytelsesrike representanter. Etnisitet har en sentral rolle hos Smith, i det han mener at nasjonen er videreutviklet av en førmoderne etnisk gruppe (Thorkildsen 1998a, 26–27).

2.2.1 Nasjonalisme og etnisitet

Smith definerer etnisitet som:

”a type of cultural collectivity, one that emphasizes the role of myth of descent and historical memories, and that is recognized by one or more cultural differences like religion, customs, language or institutions” (Smith 1991, 20).

Altså er historiske minner betydningsfulle, hvor etniske kollektiver har vært gjennom en historisk utvikling. Smiths forståelse av ”ethnic communities” deler han i seks forskjellige punkter. Her mener han at kjennetegnene ved ”ethnic communities” er at de har et felles navn for gruppen, en myte om felles opphav, en felles historie, én eller flere elementer av felles kultur, en felles assosiasjon om et spesifikt ”hjemland” og en solidaritet for betydelige sektorer av befolkningen (Thorkildsen 1998a, 27-28). Definisjonen av etnisitet inkluderer ikke rase, men heller kulturelle kjennetegn. Smith legger vekt på begrepet *etnisitet* på grunn av at han mener at det er en sammenheng mellom etnisitet og nasjon, hvor etniske grupper ofte blir nasjoner. Smith ser nasjonen som en utviklet og kompleks form for etnisk gruppering (Brunstad 1995, 30). De seks ovenstående punktene overfører Smith også til forståelsen av nasjon, men med visse forskjeller. Forskjellen på en etnisk gruppering og en nasjon er at en selvstendig nasjon setter rettslige krav til borgerrettigheter og plikter, som bygger på en forent økonomi basert på en arbeidsfordeling og mobilitet av varer og personer innen de nasjonale grensene. Selve grensene må være tette, helst med naturlige, forsvarlige grenser. Det siste kriterium Smith mener at en nasjon må ha, er en politisk kultur, offentlig utdanning og medier for å sosialisere fremtidige generasjoner av borgere i nasjonen. Det siste punktet viser at Smith knytter nasjonsdannelsen til moderniseringen (Thorkildsen 1998a, 29).

2.2.2 Den vitenskapelige stat

To begreper som er sentrale i Smiths teori om nasjonalisme, er ”den vitenskapelige stat” og ”dual legitimation” for å forstå utviklingen av etnisk nasjonalisme. Den vitenskapelige stat definerer Dag Thorkildsen slik:

”Den vitenskapelige stat betegner det stadium hvor de gamle ”possessive” stater (for eksempel England og Frankrike) og imperiene (for eksempel det habsburgske) av administrative grunner forsøker å homogenisere befolkningen ved hjelp av vitenskapelig teknikk og metode, og målet er effektivitet. Det skjer ved at herskerne

anvender byråkratiet og resultater fra vitenskapen for å fremme dette mål”
(Thorkildsen 1998a, 29–30).

Men den viktigste faktoren for å samle folket var språket. Et felles språk var viktig for et effektivt styre, derfor må andre som snakket andre språk, lære språket i landet de befinner seg i. Ulempene med en slik politikk er at minoritetsgruppene fremtrer tydeligere, og risikoen for undertrykkelse av de samme gruppene øker. Den vitenskapelige stat undergraver også de gamle før-moderne samfunnsordningene som var bygget på religiøse verdensbilder. En slik utvikling medfører en situasjon med ”dual legitimation”. Forsøk på løsninger på en slik situasjon, mener Smith, er tre forskjellige grupper; disse er tradisjonelistene, assimilasjonistene og reformistene. For Smith er reformistene og assimilasjonistene de mest interessante med tanke på utviklingen av nasjonalisme. En reformist erkjenner både de guddommelige og de vitenskapelige myndigheter, og reformisten vil flette sammen begge virkelighetsforståelsene. Problemet med denne tilnærmingen er at all argumentasjon blir basert på vitenskapelige premisser. Dette gjør at den tradisjonelle virkelighetsforståelsen gradvis får en økende avstand til den vitenskapelige virkelighetsforståelse. En reformist kan ikke velge eller vrake mellom begge syn, men må på en eller annen måte smelte disse sammen. Måten å gjøre det på er å finne religionens kjerne som verktøy, og det er etikken. Dette overføres videre til en delt etikk, som både er religiøs og sekulær. Religionens etikk kommer fra en eldre tid og blir overført til en ”forfallen” samtid, som også avspeiler fremtiden. Altså blir religionen knyttet til bestemte historiske begivenheter, og etikken blir tatt ut av disse religiøse begivenhetene som før var sterkt knyttet til det guddommelige, og overførte til en felles etikk som fortsatt tilhører det samme utvalgte folket, men i en mer sekulær betydning. Denne dobbeltheten ”dual legitimation” skaper, er betingelsen for utviklingen av en etnisk nasjonalisme som har et bestemt historisk mønster som kjerne. ”Dual orientation” søker derfor å skape en historisk identitet og samtidig å modernisere samfunnet. Slik vil en nasjon hevde seg på lik linje med andre nasjoner, ved både å være historisk betinget og moderne samtidig (Thorkildsen 1998a, 30–32).

2.3 Nasjonalisme og religion

Teorien om sammenhengen mellom nasjonalisme og religion er sentral for Smith. Smith hevder at det er tette bånd mellom nasjonalisme og religiøsitet. For å presisere har nasjonalisme ofte et religiøst preg. I det før-moderne samfunnet var religionen den samlende

kjernen, i moderniteten er nasjonalismen erstatningen av religionen og limet som holder samfunnet og staten sammen. Videre vil nasjonalismen knyttes tettere til religionens opphav, altså Gud, og medføre at nasjonen har sin opprinnelse i en guddommelig vilje og en frelseshistorie, hvor nasjonen blir det land som Gud har gitt folket hevder Smith. Denne nasjonalreligiøsitet gjør dette ved å knytte nasjonale historier tett opp mot frelseshistorien, slik at den nasjonale selvstendighetsfølelsen blir sett på som Guds hensikt. Når det gjelder sammenhengen mellom nasjonalisme og sekularisering, er det i forbindelse med den vitenskapelige stat, som har opphav fra den fornuftbaserte opplysningskulturen på 1700-tallet. ”Verdi”, som før ble knyttet til en guddommelig opprinnelse, vil nå bli knyttet til selve folket, hvor folkets historie og særpreg blir fellesnevner for hvilke felles verdier som fremmes. Her vil den religiøse tro flyttes fra den offentlige sfære til det private og blir erstattet av rasjonalisme i det offentlige rom (Thorkildsen 1998a, 34).

2.3.1 Nye og gamle nasjoner

Hvorvidt nasjoner er gamle eller nye, er en problematikk den britiske historikeren Hugh Seton-Watson tar opp. For han er det tale om begge deler, en slags mellomvei mellom essensialisme og konstruktivism. De gamle nasjoner har utviklet en nasjonal identitet og en bevissthet før nasjonalismen ble til, dette skjedde i en lang og vanskelig prosess. I en ny nasjon har dette skjedd samtidig, spontant og raskt. Det som er verdt å legge merke til, er at nasjonalbevisstheten og den nasjonale bevegelsen vokser frem samtidig, altså er nasjonalbevisstheten sentral i Seton-Watsons nasjonsbegrepsanalyse. Seton-Watson har ikke interesse av å definere nasjonalismebegrepet, men er mest opptatt av historien. Han mener at det ikke er utarbeidet noen vitenskapelig definisjon av en nasjon (Seton-Watson 1977, 3–6). Det nærmeste han kommer en definisjon av hva en nasjon er, er når betydelige mengder av folk i et samfunn ser seg selv *skape* en nasjon eller oppfører seg som om de har dannet en nasjon. Men Seton-Watson har ikke noen klar definisjon av begrepet nasjon, og derfor argumenterer han mer ut fra en påstand enn fra en analyse.

Historisk sett vil Seton-Watson dele opprinnelsen til nasjonene i Europa opp i tre kategorier. De eldste nasjonene i Europa på slutten av 1700-tallet var England, Skottland, Frankrike, Holland, Castilla og Portugal i vest, Danmark og Sverige i nord og Ungarn, Polen og Russland i øst. Den andre delingen av nasjoner i Europa var land som hadde bevisste

kulturelle samfunn med lang historie, men som ikke var bevisste på en dannelse av en nasjon (Seton-Watson 1977, 7).

Altså var de bygget opp av mindre samfunn, men hadde ikke funnet sammen til en enhet. Blant disse landene nevner Seton-Watson for eksempel Tyskland og Italia. Den siste gruppen som vises til, er resten av Europa. Disse områdene hadde ikke tegn til nasjonalbevissthet, dette kom i århundrene etter, hvor nye nasjoner etablerte seg. De eldste nasjonene dukket opp etter at det romerske imperium falt, disse er Frankrike og England. Frankrike etablerte på et tidlig tidspunkt, allerede på 1600-tallet, både en regjering, en sentralisert administrasjon og en enhetlig nasjonal kultur. Noe av påvirkningen til nasjonalismetenkningen var sentraliseringen av folket i de ulike europeiske land, som for eksempel i Tyskland førte til reformasjonen, blant annet at selvstendighetstenkning blant folket ble startskuddet til veksten av en fremtidig nasjon, hvor protestanter ble knyttet til lokale fyrster (Thorkildsen 1998a, 35–36).

Seton-Watson hevder at Sverige og Danmark er gamle nasjoner, og han trekker frem reformasjonen og Vasa-opprøret tidlig på 1500-tallet når det gjelder Sverige, som en viktig faktor for dette. I Norge fantes det mindre bevissthet om nasjonaltenkning. Ikke før først i det 19. århundre ble denne bevisstheten sterkere, dette på grunn av striden om språket. Det samme gjelder Finland, hvor språket hadde en sentral og avgjørende rolle i nasjonalbevisstheten til finnene (Thorkildsen 1998a. 36–37).

2.4 Konstruktivisme

I motsetning til essensialistene vil en prinsippfast konstruktivist hevde at begrepet nasjon er resultat av nasjonalismen. Konstruktivismeforskere har, som på alle andre felt, ulike varianter av begrepets innhold og mening. Konstruktivisme er for noen en farlig ideologi som manipulerer folket, mens andre mener at det innebærer at det finnes en viss grad av konstruksjon i enhver nasjonsforestilling (Thorkildsen 1998a, 38).

En av kritikerne av det essensialistiske nasjonalismebegrepet er historikeren og konstruktivisten Elie Kedourie, som også var knyttet til London School of Economic (1953–90). Han hevder at nasjonsbegrepet ble oppfunnet i Europa i løpet av det 19. århundre. I denne doktrinen hevdes at mennesker fra naturen av er delt opp i ulike nasjoner med ulike karakteristiske kjennetegn som er fastlåste. Det mest sentrale kjennetegnet er *språket*, og så er

nasjonalismen også basert på viljen til fellesskap, men teorien om viljen er lite grundig og udefinerbart. Kedourie mener at nasjonalisme er selvbedrag fordi den blander sammen interesser og prinsipper. I motsetning til samfunnene før nasjonene var interessemotsetningene preget av tronfølge og landområder, som kunne løses med forhandlinger og kompromisser for å finne en fredelig løsning. Slik mener Kedourie at det ikke kan løses i en nasjon, på grunn av at det ikke kan kompromiseses over prinsipper, og derfor har nasjonalismen ført til så mange katastrofer. (Thorkildsen 1998a, 38–39).

Kedourie mener at argumentasjonen om at nasjonalgrenser blir bygger på de nasjonalistiske kjennetegnene språk og vilje, ikke er noe holdbart argument fordi dette er flyktige størrelser. Tvert imot hevder han at det kun brukes til undertrykkelse og korrupsjon, som fører til anarki og ulydighet. At makthaverne snakker samme språk som folket er ingen garanti mot undertrykkelse, og det samme gjelder en felles vilje. Han mener at nasjonalisme er en urealistisk ideologi, den er i stedet en politisk messianisme (Thorkildsen 1998a, 39).

Det er tydelig at Kedourie er selektiv i sin kritikk mot nasjonalismebegrepet og utviklingen av nasjonene i Europa. Smith er kritisk til Kedouries tilnærming til nasjonalisme av flere grunner. Først at Kedourie ikke har noen klar definisjon av begrepet nasjon og nasjonalisme, deretter har han sterkt fokus på det negative i nasjonsutviklingen i Europa, der han spesielt tar for seg den tyske utformingen av nasjonalismen fra det 19. århundre. Altså tar han for seg skrekkeksemplene og ikke det positive med nasjonsutviklingen, som utviklingen av demokrati, konstitusjonelle styrever og kulturutviklingen som angår hele folket (Smith 1983, 13–17).

Den engelske professor i økonomisk historie og marxist Eric Hobsbawm ser også nasjonalisme som konstruksjon, moderne konstruksjon. Han ser nasjonalisme som en ideologi som er laget for å manipulere folkemassene ovenfra, for å skape stabilitet i samfunnet. Som økonom preger det også hans syn på nasjonsbegrepet, hvor han mener at en nasjon må ha en viss størrelse for å kunne være en nasjon, altså er en nasjon avhengig av en økonomi (Thorkildsen 1998a, 41).

Hobsbawms berører de tre punktene som han hevder er sentrale for å forstå nasjonsbegrepet, språk, etnisitet og religion. For han er et nasjonalspråk et standardisert språk som er skapt av mange ulike dialekter. Hva som avgjør hvilken dialekt som blir brukt til nasjonalspråk, er ikke avgjort ut ifra hvor mange som snakker en viss dialekt, men derimot av hvor den politiske

tyngden ligger i forhold til en dialekt. Et annet viktig kriterium for Hobsbawm er i hvilken grad et språk kan brukes innen høyere utdanning og økonomisk og teknologisk kommunikasjon. Hobsbawm mener ikke etnisitet er mulig å bruke som grunnlag for en nasjonal stat. Han mener at det er umulig å bygge en nasjon på et etnisk fellesskap, fordi det i en stor nasjonalstat er umulig å samle mennesker med samme etniske bakgrunn, verken kulturelt eller biologisk. I det siste punktet mener han at religion har hatt en viktig rolle i å skape felles adferd og fellesskap blant mennesker som ellers ikke har en fellesnevner. Religionen er tvetydig når den utfordrer nasjonens monopol på folkets lojalitet (Hobsbawm 1992, 54–71).

Hobsbawm mener at i europeisk historie før nasjoner ble etablerte, hadde befolkninger landområder med klare og bevisste politiske enheter, det kan defineres som begrepet protonasjonalisme. Ser en nærmere på den europeiske historien, viser det seg at når det ble begått angrep på større befolkningsgrupper i Sentral-Europa i det 15. og 16. århundre, gjorde befolkningsgruppene motstand primært av religiøse og sosiale årsaker, og ikke primært av nasjonale ideologiske årsaker. Altså er protonasjonalisme ikke nok grunnlag til å etablere en nasjon eller en stat på, fordi befolkninger ikke først og fremst forsvarer sine landegrenser av nasjonale årsaker. Den moderne nasjonen skaptene rundt klare grenser, lover, institusjoner, felles administrasjon, grunnskoler, verneplikt osv. som sitt primære mål, og nasjonalitet som sekundært (Thorkildsen 1998a, 43).

Hobsbawm støtter mange av sine analyser på en av klassikerne innen nasjonalismeforskning, filosofen og sosialantropologen Ernest Gellner. Gellner definerer nasjonalisme som et politisk prinsipp hvor den politiske (stat) og den nasjonale (kultur) enhet skal være sammenfallende. Gellner er også konstruktivist og mener at nasjonale forestillinger er et produkt av nasjonalismen, og den mest betydningsfulle formative faktoren har vært industrialiseringen. Det industrielle samfunn er avhengig av prinsippet om økonomisk vekst, som har borgerlig mobilitet som forutsetning når det gjelder leseferdigheter, numeriske ferdigheter, tekniske ferdigheter og er generelt sofistikert. En slik betingelse krever et felles *skriftspråk* for å kunne danne et grunnlag for utdannelsessystem, som av samme grunn automatisk skaper sosial status. Et slikt system er så omfattende at det kun er staten som er sterk nok til å kunne sørge for og kontrollere at et folk innen visse geografiske landegrenser kan få del i en skriftbasert kultur. For det kreves alfabetisert og kulturelt standardisert. Gellner mener at en felles kultur i et industrielt samfunn er avhengig av det mest sentrale kommunikasjonsmiddelet som er

språket, spesielt det *skriftlige språket*. Dette i seg selv standardiserer og homogeniserer kulturen som skaper grunnlag for nasjon og nasjonalisme (Thorkildsen 1998a, 44–46).

Hvordan definerer Gellner begrepet nasjonalisme? Hans definesjon innebærer både stat og kultur. Eller som han selv uttrykker seg: ”*It is the about the marriage of State and Culture (...)* Every culture wants its own political roof; every state needs to defend a culture in order to justify itself” (Gellner 1994, 7). Videre hevder han at begrepet *nasjon* kommer fra nasjonalisme, altså kom nasjonalismen før nasjonen. Han mener at en nasjon bare kan defineres ut fra nasjonalismens alder, det er altså nasjonalismen som skaper nasjonen. Kritikken mot en slik forestilling er at nasjonalismen bruker elementer fra tidligere historiske kulturer som argument for nasjonens opprinnelse, men i en slik metode er utvalget av elementene selektive, og elementene blir samtidig radikalt forandret til argumentasjonens og ideologiens fordel, og blir derfor en tydelig konstruksjon. Det er allikevel ikke det som har forårsaket nasjonens nødvendige tilblivelse. Det er derimot industrialiseringen og dens konsekvens som overfor fortidens agrarsamfunn gjorde nasjonalismen nødvendig. Videre skapte det industrielle samfunnet homogenitet og mobilitet, som så skapte like rettigheter og fordeling av godene, og som videre gjorde at nasjonalismen fikk liberale og politiske konsekvenser. Gellner ser ikke nasjonalismen som noe varig, men som en konstruksjon, og det vil derfor forfalle en gang. Kritikken mot en slik forestilling er at alle tradisjoner er skapte og er under varig omforming, men allikevel er nasjonalismen et produkt av industrialiseringen. I denne argumentasjonen vil det finnes historiske motsetninger, som for eksempel i norsk historie. I Norge kan nasjonalismen dokumenteres på 1830–40-tallet, mens industrialiseringen ikke gjorde seg gjeldende før i andre halvdel av det 19. århundre. Her vil oppløsningen av standssamfunnet og begynnelsen av en omfattende moderniseringsprosess være en faktor heller enn industrialiseringen. (Thorkildsen 1998a, 46–47).

2.4.1 Fiendebilde

Noe annet som er sentralt innen nasjonalitet og dannelse av en nasjon, er *fiendebildet*. Slike fiendebilder trer ofte frem når et folk eller en befolkning oppfatter en annen befolkning som diskriminerende mot eget folk. Eller og Coughlan beskriver det slik i sin forskning om etnisitet og rase:

”More importantly, a person’s attachment to her/his region or homeland rarely becomes politically significant unless there is some degree of perceived discrimination against the region or its people in the large society” (Eller og Coughlan 1993: 76)

Når et folk oppfatter seg selv som diskriminert, blir det samtidig ofte den mest effektive måten å samle en befolkningsgruppe med vidt ulik bakgrunn for å stå sammen mot ”de andre”. En slik metode for å samle folket skaper ikke en nasjonal identitet i seg selv, men derimot er det andre symboler. Her kan følgende sentrale emosjonelle symboler nevnes; flagg og nasjonalsang (Thorkildsen 1998a, 43).

2.5 Boktrykkeri og språkbevissthet

Statsviter Benedict Anderson, professor emeritus ved Cornell University, hevder at nasjonalisme er en forestilling (imagined community). Med begrepet forestilling mener han ikke en fantasi, men heller at det er en oppfatning av et fellesskap som ikke er reelt. Et folk på tusen eller millioner i antall vil aldri ha noe forhold til oppfatningen av at alle har samme tilknytning til nasjonen som en selv har. Anderson mener ikke nasjonalisme er en ideologi, slik for eksempel liberalisme er, men heller noe som er i slekt med religiøsitet eller slektskap (Anderson 1983, 5).

Anderson ser ikke nasjonalisme som noe med historiske eller kulturelle røtter. Han hevder at nasjonalismen oppstod da religionen og dynastiet mistet sine grep på folk, og boktrykkingen ble skapt som en industriell masseproduksjon som førte til en standardisering av skriftspråket med trykking av aviser og bøker. Dette førte til at et stort antall mennesker kunne tenke på seg selv i forhold til et større kollektiv av mennesker på en ny måte. Standardisering av språket gjorde at folk samlet seg om ett språk, heller enn ulike mindre språk. Språksentraliseringen ble også gjennomført ved utbygging av utdanningssystemet og sentraladministrasjonen slik at språket ble en nødvendighet for folket. Dette medførte også gjennom de dominerende maktposisjonene i samfunnet et grunnlag for nasjonal bevissthet (Thorkildsen 1998a, 48–50).

Anderson mener at det ikke er utarbeidet noen vitenskapelig definisjon for nasjonsbegrepet. Derfor kan man være kritisk til hans syn, fokus og konkludering av boktrykkingens sentrale grunnlag for nasjonalismens fremvekst. Hans tese har et historisk grunnlag for

boktrykkingens betydning både for reformasjonen og den franske revolusjonen, men hans utvalgte skriftlige materiale er preget av at det skulle passe hans egen tese, og gjør det til en metodisk utfordring som sprekker noen plasser. Eksempel på dette er når han hevder at nynorsk var preget av at Ivar Aasen stimulerte til mye boktrykking på nynorsk, som samtidig økte nasjonalismebevisstheten (Anderson 1983 s. 75). Dette er bare delvis rett fordi verken i det 19. eller 20. århundre ble det utviklet et stort marked for nynorsk litteratur, og det som ble trykt, hadde bare ideologiske midler som holdt liv i markedet og ikke kapitalistiske (Thorkildsen 1998a, 51).

Språkbevisstheten spredde seg i 1500-tallet de sentrale ”hellige” europeiske språkene, latin, gresk og hebraisk mistet sin kraft. Denne nye tiden styrket språkbevisstheten på flere og flere områder. Nå var det andre språk som var interessante å studere, og mange begynte å studere sitt eget språk. Den lexicografiske revolusjonen vokste også samtidig, her fikk en forestillingen om at de ulike språk tilhørte bestemte folkegrupper som hadde språket innebygd i seg som et tegn på fellesskapets innebygde egenskap. Et språk vil bære preg av å være originalt eller ha sin opprinnelse fra en begynnelse som ingen med sikkerhet kan stadfeste hvor det har oppstått (Thorkildsen 1998a, 50).

2.5.1 Johann Gottfried Herder

Skal det trekkes noen person frem i forhold til opprinnelsen til språkvitenskapelig arbeide sammenflettet med nasjonalisme som begrep, så er det Johann Gottfried Herder (1744 – 1803). Herder som forsket på språkets opprinnelighet, mente ikke at språket kom fra dyrene eller var en gudegave, slik mange hevdet i hans tid. For Herder var språket en kulturell skaperakt og et resultat av menneskets kollektive ånd. Altså var det en langvarigprosess som skapte språket. Han mente at språket er grunnleggende for menneskets eksistens og identitet. Herders tanker om språket og nasjonen skapte en fremvekst av nasjonalbevissheten i blant annet Baltikum. Nasjonalbevisstheten og resultatet av det, nasjonalstat, var basert på avsondringen fra andre statsmakter ved hjelp av språk og kultur som kriterier (Waage 1996, 202-205). Etersom det ikke fantes ett universelt språk eller enkeltmennesker ikke hadde sitt eget språk, måtte det tilhøre kollektivet, mente Herder. Han mente at folkegrupper odlet sine egne språk, som ble en del av dem og en kollektiv identitetsskapende faktor. Og gjennom ulike uttrykkningsmåter som dikt, eventyr og sang kunne gruppen komme i sin egen ”folkesjel” eller ”nasjonalfølelsen”. Språket til en folkegruppe skapte en harmoni innen deres eget

samfunn, mente Herder. Videre hevdet han at å snakke fremmedspråk var å distansere seg selv fra sitt inneste vesen. Altså var språket for Herder det som samlede folkegrupper og nasjonalfølelsen ble drivkraften for folket (Brunstad 1995, 23-24).

2.6 Nasjon eller nasjonalisme

Spørsmålet om hva som kom først, nasjon eller nasjonalisme, er knyttet sammen med om nasjonsbegrepet er kulturelt eller politisk. Anthony Smith hevder at nasjonalismen først og fremst er en politisk ideologi med en kulturell doktrine i sentrum. Smith ser nasjonens opprinnelse og utviklingsprosess som historiske, kulturelle og etniske kollektiver. Altså er nasjonen for Smith primært kulturell, og det politiske er sekundært (Smith 1991, 74).

Kulturnasjonalisme ser staten som noe tilfeldig og ser nasjonen som en særegen sivilisasjon som er et produkt av sin unike historie, sin kultur og sine geografiske landegrensler. Det vil med andre ord si at en nasjon er et naturlig fellesskap på linje med slektskap og ikke en politisk enhet (Thorkildsen 1998a, 52).

Hobsbawm mener også at nasjonalismen har sterke kulturelle elementer, og særlig markerer han språkets betydning. Selv om det ikke er kjernen, så har språkets vekt røtter til den folkelige protonasjonalismen, og språket er skapt av en kultur og er sentral blant folket. Gellner hevder også at nasjonalismen er kulturell. Men hans argument om at de kulturelle elementene er skapte, er på den andre siden politisk betonet, og der er Gellner og Hobsbawm enige. For Gellner er nasjonalismen en politisk doktrine, han hevder at den legitime politiske enheten også er den etniske enheten (Thorkildsen 1998a, 52–53).

Det er tydelig at nasjonalismeforskere er uenige om hvorvidt nasjonalisme er politisk eller kulturell, om det går an å skille disse, eller om de er ett og det samme. Når det gjelder den politiske nasjonalismen, er det to begreper som er viktige å ta med, demokrati og nasjonalstat. Før den franske revolusjonen ble folket sett på som undersåtter. Etter revolusjonen ble alt snudd på hodet, og nå var folket borgere med de samme rettigheter som alle andre i samfunnet, nå var folket nasjonen. Den politiske makten lå nå i det likeberettigede fellesskapet, og hvor nasjonalismen kunne brukes som et program for folkestyrets utvikling. Men historien viser at demokrati og nasjonalisme ikke nødvendigvis har noen sammenheng. I det 19. århundre var nasjonalisme og demokrati stort sett samme sak i Norden, men i Sverige var nasjonalismen sterkt knyttet til politisk konservatisme. De konservative var kritiske til

demokratiseringen i Norge og var derfor kritiske til unionen med Norge, fordi de var redde for at demokratiet skulle ”smitte” fra Norge til Sverige (Thorkildsen 1998a, 53).

2.6.1 Den europeiske utviklingen av nasjonalitet

Nasjoner som nasjonalstater stammer fra nasjonalitetsprinsippet som oppstod i det 19. århundre, og som tok seg kraftig opp i den andre halvdel av samme århundre. Dette prinsippet går ut på at folkets selvbestemmelsesrett kunne utføres gjennom suverenitet som egen stat eller i form av indre selvstyre under en annen stat. Nasjonalitetsprinsippet toppet seg under 1. verdenskrig, hvor det ble enighet om at Europa skulle nyordnes (Wilson-doktrinen), og landegrenser skulle settes. Historien forteller oss i dag at det var lettere sagt enn gjort (Thorkildsen 1998, 54).

Den tsjekkiske historikeren Miloslav Hroch's observasjoner av utviklingen av nasjonalitetsbevisstheten i det 19. århundre er at de første åtte nasjonsstatene i Europa; England, Italia, Frankrike, Spania, Portugal, Danmark, Sverige, og senere Russland, var utviklet primært ved å ha et eget litterært språk, en høy kultur og en etnisk herskende og homogen elite. Men det fantes også andre etniske grupper som ikke var dominerende, som var spredde rundt i Europa, og som ikke var samlet på samme måte. Disse hadde ikke sin egen stat, ikke noe formelt styre og ikke noe skriftspråk. Disse befolkningene ble etter hvert nasjonsbevisste ved å bli klar over sin egen etnisitet. Allerede på 1800-tallet begynte ulike befolkninger å agitere for sine egne landsmenn om behovet for egen nasjonal selvstendighet. Blant disse landene var Norge, Irland og Hellas, og en generasjon senere var enda flere befolkninger bevisste på det samme, heriblant finnene (Øzirimli 2000, 156–157).

2.7 Nasjon, modernitet og religion

I nasjonalismeforskningsmiljøet er det bred enighet om at utviklingen av nasjonalismen slik den er kjent i dag, er sterkt knyttet til moderniteten i de europeiske samfunnene. Anthony Smith hevder at moderniseringen kommer av en rasjonalisering av kulturen, som formidles gjennom sentralisering og byråkrati. Dette medfører samtidig et sammenbrudd av de gamle tradisjonene, samt av det gamle religiøse verdensbildet. Den vitenskapelige stat som bygges på menneskers fornuft, blir mer og mer synlig inn i det offentlige rom, hvor denne tilnærmingen tar seg inn i lovverket, familielivet, utdanningen og økonomien. Denne

sekulariseringen fører med seg at det religiøse aspektet som før var en sentral del av samfunn, nå blir presset ut i den private sfæren. Det som da fyller den tomme plassen som religionen før hadde, er nasjonalismen. I det moderne og sekulariserte samfunnet er det nasjonalismen som styrer integrasjon og legitimering, og nasjonalisme blir da religionen for det sekulære samfunnet. Her kan man trekke likhetstegn mellom Smith og konstruktivistene Gellner og Hobsbawm, som også beskriver nasjonalismen som den *sivile religionen*¹ i det moderne samfunnet. Det gamle hellige, skapte samfunnet blir erstattet av det skapte samfunnet, nasjonen (Thorkildsen 1998a, 54–55).

På spørsmålet om hvorvidt det er sammenheng mellom moderniseringen og nasjonalismen, finnes det ulike meninger innen nasjonalismeforskningen. Smith, og delvis Anderson, legger sin argumentasjon i den kulturelle moderniseringen, mens Gellner og Hobsbawm mener at den økonomiske moderniseringen og industrialiseringen er drivkraften bak moderniseringen som samtidig er bakgrunnen for nasjonalismen. Dette er forklaringer som er enkle, og de beskriver ikke den komplekse realiteten av hvordan nasjonalismen utviklet seg. Utviklingen i de forskjellige europeiske land er ulik, og har ikke fulgt et felles mønster, derfor er det vanskelig å generalisere om nasjonalismens tilblivelse og utvikling i Europa. Fra det religiøse aspektet har det skjedd religiøse vekkelser etter moderniseringen hvor nasjonalismen ”var blitt” den sivile religion, som kan være uttrykk for sosiale og politiske moderniseringer. Derfor er det mulig å skille mellom ulike former for modernisering, den kulturelle, den økonomiske, den politiske og den sosiale, som ikke trenger å falle sammen samtidig. Men det som kjennetegner moderniseringsprosessen, er sammenhengen mellom veksten av nasjonalismen og nasjonalstaten (Thorkildsen 1998a, 55–56).

¹Sivil religion er et begrep i utvikling. På 1960-tallet utvikler den amerikanske sosiologen Robert N. Bellah begrepet. Han mener at sivil religion var en felles religiøs faktor som opprettholdes uavhengig av kirkesamfunn, religioner og stat. Han definerte begrepet slik: ”Et sett av religiøse trosretninger, symboler og ritualer som har vokst frem i de amerikanske historiske erfaringene, fortolket ut av dimensjoner om en transcendens” (Furuset og Repstad 2003, 130).

2.8 Oppsummerende refleksjoner

Teorien om nasjon og nasjonalisme er komplisert og kompakt, men det er noen røde tråder som går igjen i historien om nasjons- og nasjonalismebegrepet. Utfordringen ligger i å oppsummere noen enkelte linjer og måter for å definere begrepene, men det er derimot noen forutsetninger for å beskrive nasjonalismen på som er holdbare. Det å tilhøre et nasjonalt fellesskap er en emosjonell tilstand som er et individuelt og samtidig et kollektiv fenomen. For å kunne kjenne på disse følelsene trengs noen midler. For å styrke fellesskapet og bevisstgjøre en nasjons tydelighet trengs begivenheter og ritualer som skaper en felles identitet og samhørighet, for eksempel kan en nasjonaldag være en slik begivenhet. En annen faktor som er nevnt tidligere, er fiendebildet, hvor et folk står sammen mot en fiende, og under tragedier og trusler blir folk villige å gi livet for å bevare sin nasjon. Disse følelsene er nær tilknyttet religiøsitet, fordi begge har en transcendent karakter. De to ulike og like følelsene blir også blandet til en nasjonalreligiøsitet, hvor den sentrale transcendent forestillingen er at folket er utvalgt av Gud eller en guddom, og planen fra den guddommelige siden er nasjonens frihet og selvstendighet. Men på den andre side kan religiøse mennesker være nasjonalister uten å være nasjonalreligiøse.

Det er, som tidligere nevnt, mange ulike syn på nasjonsbegrepet og nasjonalisme. Jeg vil selv støtte meg til et konstruktivistisk syn på nasjon og nasjonalitet og mener Gellner har et viktig poeng når han hevder at nasjonalismen er en prosess som skaper en forestilling om en nasjon. Altså er nasjonen et produkt av nasjonalismen. For å komme så langt er det kulturelle aspektet viktig, og dermed er særlig språket et betydningsfullt middel for kommunikasjon. Min utfordring er å sette nasjonalismeteorien i forhold til Færøyene. Selv om Færøyene ikke blir sett på som en selvstendig nasjonalstat, så vil den store majoriteten av færøyingene se seg selv som færøyinger i sitt eget land Færøyene, fordi de emosjonelle symboler eksisterer som nasjonale bevis på nasjonens eksistens. For en færøying vil for eksempel aldri se Danmark som sitt hjemland, Dannebrog som sitt flagg eller ”Der er et yndig land” som sin nasjonalsang. De emosjonelle danske symboler er ikke en naturlig del av det færøyske samfunn i dagligdagen eller til høytider anno 2012. Derimot har færøyinger sin egen nasjonalsang ”Tú alfagra land mítt”, et eget flagg ”Merkið”, og færøyinger vil til enhver tid kalle Færøyene sitt hjemland og sin nasjonalitet. Jeg vil se nærmere på språkets betydning ut fra en nasjonalismeteorisk synsvinkel, for å finne ut av hvilken påvirkning den færøyske språkstriden hadde for religiøsiteten på Færøyene. Språkets sentrale rolle er viktig i en nasjons

tilblivelse, og slik var det også på Færøyene. Språkstriden for det færøyske språket inkluderte hele folket, det var naturligvis folk som jobbet hardt for språket, men det var også motstand mellom færøyinger mot det nye færøyske skriftspråket. Språkstriden har først og fremst vært politisk og kulturell, og ikke direkte religiøs. Jeg vil finne ut av hvordan språkstriden har påvirket den religiøse utviklingen på slutten av 1800-tallet og på begynnelsen av 1900-tallet i et språknasjonalistisk syn. For å finne ut av det vil jeg bruke teoretiske verktøy for å analysere denne problematikken. Språkkampen spilte en sentral rolle for det færøyske samfunns selvstendighetsbevissthet. Bevisstheten om å styre sitt eget land og styrken i egen kultur og språk var avgjørende i prosessen for å bli selvstendige, selv om det aldri skjedde fullt ut.

3 Metode

3.1 Historisk metode

Hva er historie? Det er et stort, men relevant spørsmål å stille. Dette er et veldig sammensatt spørsmål, men for å forenkle dette store temaet vil ord fra Knut Kjeldstadli poengtere noe sentralt:

”Historie handler om mennesker – om de faktiske levde livene deres, bevisstheten og verdiene deres, om atferden og forbindelsene de hadde til hverandre. Vi ønsker å forstå mennesker, å tolke hva de gjør og sier, å gripe meningen med systemene deres”.
(Kjeldstadli 1999, 30–31)

Selv om det merkes at Kjeldstadli er veldig betatt av temaet og sprudlende i sine uttrykk, så er det en stor sannhet i uttalelsen. Historie handler om mennesker både på godt og vondt. Det som historikere oftest ser som interessant historie, er de hendelsene som har hatt en betydning for samfunnet eller verden. Historievitenskap skal med sine metoder formidle og beskrive fortiden. For å komme frem til en slik beskrivelse må forskerne gå vitenskapelig til verks hvor levninger fra fortidens hendelser brukes for å finne svar. Siden blir funn offentliggjort i form av fremstilling og/eller publisering. En av utfordringene med slike funn og beskrivelser av hendelser kan være forskerens tolkning i egen samtid. Altså er det lett å tolke fortiden med samtidens briller på. Her vil hermeneutikken være en god hjelp til å forstå forskningen, dette kommer vi tilbake til senere (Kjeldstadli 1999, 32–40).

I min fremstilling av den færøyske historie har jeg hovedsakelig holdt meg til bearbejdede fremstillinger av historien, altså har jeg ikke bare brukt primærkilder. Disse kildene er bearbejdet og er ikke objektive, og derfor er det ikke mulig å gi en fullstendig historisk gjennomgang av den færøyske historien, men det er heller ikke det mest sentrale i oppgaven, selv om den historiske utviklingen er viktig for problemstillingen. Den skriftlige tradisjonen på Færøyene er ikke så gammel som den for eksempel er på Island. De skriftlige kildene som finnes, er relativt få i antall jo lengre tilbake man forsker i tiden. Men når språket begynner å utvikle seg, vokser den tekstuelle produksjonen, og det gjør at den muntlige tradisjonens arv ble nedskrevet, slik at historier og myter kom på papir og ble evige. Forestillingen jeg selv presenterer, er ikke en fullstendig historisk oversikt av færøysk fortid, men et utvalg av noen

av de mest betydningsfulle hendelser. Jeg har lyst til å vise til den generelle historikken av Færøyene og presentere de høydepunkter som er relevante i forhold til problemstillingen. Men når det er sagt, så vil jeg bruke kildekritikk i de tilfellene det trenges.

3.1.1 Kildekritikk

Kildekritikk omhandler behandlingen og bruken av kildevalg. Selv om jeg stort sett baserer meg på sekundære kilder er det viktig å være seg bevisst kildekritikken. Jeg vil her gi en kort oversikt over viktige elementer i bruken av kildekritikk. Det viktigste i en slik metodisk tilnærming er å ikke vri den opprinnelige informasjonen som teksten forvalter til sin egen fordel. Det finnes noen retningslinjer som påpeker god skikk i bruken av historiske kilder. Den ene retningslinjen omhandler hvilke kilder som brukes, her er det viktig å finne representative kilder, som er en generell regel i kildeforskning. Men det finnes mer spesifikke retningslinjer, som omhandler hva som egentlig står i kildene, og da står hermeneutikken sentralt. Hva slags kilder blir brukt? Det er også et relevant spørsmål, altså gjelder det å finne opphavet og målet til disse kildene. Og til slutt, hva kan kildene brukes til? Her spiller spørsmålet om kildens relevans en sentral rolle; har kilden noen nytte for problemstillingen? Men det aller viktigste med kildekritikken er å finne ut av om informasjonen i kildematerialet er troverdig (Kjeldstadli 1999, 169–170).

Kildens relevans i forhold til oppgaven, og dens nytteverdi, er betydningsfull for å kunne svare på et stilt spørsmål. Her vil det være viktig å se om kildestoffet vedkommer sakens innhold for å kunne svare på de relevante spørsmålene som er reist i oppgaven. Disse kriteriene til kilden kalles den ”indre” kildekritikken. Heretter må man se etter kildens pålitelighet. Er innholdet i kilden troverdig, finnes det selvmotsegelser i kilden? Hadde opphavspersonen til kilden noen mulighet til å gjengi en gitt hendelse? Er kildens opphavsperson objektiv i sin fremstilling eller preget av den gitte situasjonen, slik at teksten reflekterer et upartisk syn? Disse spørsmålene må man sette seg inn i for å se om kilden er holdbar, dette kalles den ”ytre” kildekritikken. Det viktigste i en historisk kritisk metode er å ha flere kilder som har et visst samsvar, hvor de ikke avviker for mye i forhold til hverandre. Er kildene forskjellige, må man se etter de eldste henvisningene for å kunne se hvorfor det ikke er overensstemmelse for så å kunne skille dem fra hverandre. Kildene må da leses separat for å se om de er troverdige og se hvem som er nærmest hendelsen og se om det er flere kilder som stemmer overens. Det er ingen fasit eller idealer for hvordan de beste kildene

blir funnet og benyttet til formålet. Derfor er det viktig å bruke de metodene og virkemidlene som er tilgjengelige for å komme frem til det resultatet man leter etter (Kjeldstadli 1999, 179–181).

Kildens forståelse er sentral for tolkningen. Tolkningen av en tekst skaper noen utfordringer, her vil blant annet språket spille en sentral rolle i forståelsen av innholdet (Kjeldstadli 1999, 179). Utfordringen for denne spesifikke oppgaven er å kunne gjengi og overføre en færøysk kontekst til norsk uten at min egen forståelse av færøysk historie og det færøyske språk kommer i veien for oversettelsen til norsk. Min egen oppfatning kan påvirke det vitenskapelige arbeidet hvis jeg ikke har en vitenskapelig distanse fra det kildematerialet jeg forholder meg til. Den språklige overføringen av kildemateriale kan også miste noe av essensen eller viktige poenger hvis den språklige forståelsen for både færøysk og norsk ikke blir oversatt med påpasselighet og nøyaktighet.

3.2 Hermeneutikk

Hermeneutikk kommer fra et gresk ord som betyr å tolke eller fortolke. Opprinnelig ble det brukt til å tolke Bibelen for å forstå den på et dypere nivå. Siden har historikere brukt uttrykket og overført det til historisk tolkning for å fastlegge språklige betydninger og en dypere mening i dokumenter og annet historisk materiale. I hermeneutikken handler det ikke kun om å tolke hva som er skjedd i fortiden, men heller å se bak de historiske hendelsene og forsøke å forstå motiver, mål og hensikter hos de handlende og tolke meninger, ritualer og institusjoner, samt ytringer og tegn (Kjeldstadli 1999, 123).

Den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer (1900–2002) utviklet begrepet slik det blir brukt i vitenskapelig forskning i dag. Hermeneutikk er et sentralt begrep innen all vitenskapelig forskning, og den dreier seg om forståelse og fortolkning. Hermeneutikk er ikke en metode i seg selv, men heller en filosofisk refleksjon over den menneskelige evne og mulighet til å forstå. I enkeltmenneskets oppvekst vil det bli skapt en forståelse av verden i samtiden av tolkede historiske overleveringer i et visst språk. Dette vil skape en forståelse av verden, men en slik forståelse vil samtidig inneholde mangfoldige fordommer som former vårt syn på verden. En av de generelle kravene til fordommer i opplysningstiden var å overvinne alle fordommer, og i ettertid var det en fordom i seg selv. Begrepet fordom fikk et negativt aspekt i opplysningstiden, men selve ordet fordom innebærer å ha en forstandsdom for noe uten en

endelig prøving i alle mulige avgjørende momenter. En fordom trenger i seg selv ikke å være negativ, men det som definerer en negativ fordom, er dens begrunnelse eller mangel på det samme (Lægneid og Skorgen 2001, 120–125).

Fordommen er utgangspunktet for en bedre forståelse, hevder Gadamer, og det er det som er grunnleggende i hermeneutikken, å forstå og forklare. Gadamer mener at hermeneutikken er en filosofisk teori om forståelse. For problemet er at forskere alltid kommer til å ha sine meninger, elementer fra samtiden og kulturell bagasje som indirekte innflytelse i forskningen. Det er veldig naturlig for alle mennesker å ha en forståelse av sin samtid og siden se fortiden i samtidens lys. For Gadamer er fordommer et positivt uttrykk, i den forstand at fordommer skal rehabiliteres, han mener at fordommene fra samtiden er en forutsetning for å forstå fortiden. Fordommer vil ifølge Gadamer bli korrigerte og prøvde i møte med tekst fra fortiden. Kritik og korrigering av fordommer skaper en bedre forståelse av fortiden. Dette er sentralt i det som Gadamer kaller den *hermeneutiske sirkel* (Krogh 1996, 237–246).

3.2.1 Den hermeneutiske sirkel

Den hermeneutiske sirkel er en formel for fremdriften av forståelse som Gadamer utviklet videre fra den tidlige hermeneutikken. Kort fortalt er det en måte å lese en tekst på, hvor helheten forstås i deler og visa versa. I møte med en tekst vil leseren gradvis tilegne seg kunnskap om tekstens kontekst og forstå teksten bedre. Sirkelforståelsen innebærer tekst og leser, hvor leserens førforståelse og fordommer for teksten vil skape mer forståelse for teksten ved at leseren vil preges av teksten, slik at leseren får en bedre selvforståelse. Altså vil leserens forståelse av teksten prege leserens oppfattelse og forståelse av seg selv. Det vil skapes en sirkelbevegelse hvor leseren med sine fordommer vil tolke teksten både i del og helhet, deretter vil leseren revidere førforståelsen og fordommene, for så å lese teksten med utdypet forståelse. Den hermeneutiske sirkel kan også sammenlignes med en spiral, hvor leserens selvforståelse øker. Jo mindre fordommene blir, jo større blir forståelsen (Krogh 1996, 246–247). Leserens forståelse, helheten, vil endres i møte med teksten, delen. Helhet og del vil omgås hverandre slik at det dannes en evigvarende sirkel hvor forståelsen og innsikten blir større, men denne prosessen kommer aldri frem til et objektivt svar. Men helheten vil øke i innsikten av delene, og delene vil skape helheten (Kjeldstadli 1999, 123–124).

3.2.2 Habermas og Ricoeur

En av kritikerne til Gadamer sin teori er den tyske filosofen og sosiologen Jürgen Habermas (f. 1929). Han mener at Gadamer har for stor tro på tradisjonen, og at hermeneutikken blir for omfattende og universell. Habermas fremstiller ikke noe alternativ til hermeneutikk, men mener at Gadamers vektlegging av fordommens tradisjoner ”bestrider refleksjonens kraft”, som en kritisk mulighet å avvise tradisjonen. Han poengterer også refleksjonens betydning i den hermeneutiske tilnærmingen og språkets overlevering som en maktfaktor i overleveringen, som også må reflekteres over (Habermas 2001, 307–314). Habermas mener at veien til kritisk innsikt ikke går gjennom hermeneutikken, men heller ved hjelp av vitenskapen (Krogh 2003, 265). En annen kritiker av Gadamer og Habermas er den franske filosofen Paul Ricoeur (1913–2005). Han innfører begrepet *kritisk hermeneutikk*, en teori om fortolkning som er ulik Gadamers, men som vedrører den samme tematikken. Ricoeur poengterer ”øvelsen i tvil”, for å kunne gjennomskue og avsløre, ved å utøve tvil om usannheter og løgner. I tekstanalyse mener Ricoeur at det er viktig å bruke metoder som kan være forklarende, og metoder som bunner i forståelse (Krogh 2003, 273–277).

3.3 Komparativ metode

Den siste metoden som vil bli brukt, er den komparative metode. Metoden er en systematisk sammenligning av to felt, land, fenomener og så videre. Komparativ metode blir brukt i mange forskjellige fag, hvor formålet først og fremst er å prøve å årsaksforklare. I en slik metodisk tilnærming vil det være mulig å sammenlikne ulike samfunn, land, fenomener og tidsepoker i forhold til hverandre for å sammenlikne hvorvidt det finnes likheter og ulikheter som kan gi noen svar til forskningen. Det viktigste i min tilnærming når det gjelder dette, er å finne det særegne i sammenligningen, som også kalles *forskjellsmetoden*. Men for å kunne finne det særegne, så er det også nødvendig å beskrive og se etter likhetene. Styrken med en slik metode er at den har stor forklaringskraft og er lett å overskue (Kjeldstadli 1999, 263–266).

Jeg vil kort beskrive parallelle historiske hendelser som hadde betydning for den utviklingen Island har hatt i forhold til Færøyene. Det har jeg valgt å gjøre for å se på likheter og ulikheter i to øysamfunn som har hatt mange av de samme utfordringene gjennom historien, men med ulike utfall i ettertid. Jeg vil se nærmere på det religiøse, politiske og kulturelle forløp og

finne ut av hvilken påvirkning språkkampen hadde på disse. Det viktigste i denne metodiske tilnærmingen er å finne ut av hva som er spesielt med Færøyene. Jeg mener at disse to samfunnene er sammenlignbare, og til tross for forskjeller i størrelse har de mange fellesnevner, hvor språket og nærheten til havet og naturen har satt sitt preg på både Færøyene og Island, og dessuten har begge vært under det danske kongeriket samtidig. Men de er heller ikke så like at det ikke finnes ulikheter mellom dem, og det er det som gjør den komparative tilnærmelsen så interessant.

3.4 Refleksjoner

Valget av metoder i denne oppgaven kommer som en naturlig følge av tilnærmingen til det tematiske valget jeg har bestemt meg for. Historisk metode er tilknyttet valget av historiske tekster, hvor jeg foretar valg av litteratur og vurderer det i forhold til den faglige tyngden som kreves for å gjennomføre en slik oppgave. I det valget er kildekritikk en del i arbeidet med selve tekstmaterialet og for å kunne se etter relevansen i litteraturen, hvilken troverdighet den har og hvilken kontekst den står i. Bruk av hermeneutikken i oppgaven er naturlig, ettersom den er historisk vitenskapelig, og siden jeg kun arbeider med tekst. Hermeneutikken gir en grunnleggende faglig tilnærming til alt kildematerialet jeg velger å ta med i en slik oppgave, som også gir et sterkt fortolkningsgrunnlag til å gjennomføre en best mulig oppgave. Jeg har også valgt å benytte meg av den komparative metoden. Det har jeg gjort fordi jeg synes at den kan gi et sterkt bidrag i kontekstualiseringen av den omverdenen Færøyene var i på det gitte tidspunktet. Men det som er enda viktigere, er at det vil vise det spesielle med Færøyene i forhold til Island, som broderfolk og naboøy med tilsvarende trekk i historien

4 Færøyenes historie

”Lengst nord i Skottland ses Man, lengst nord på Man ses Shetland, men på Shetland ses ingenting i horisonten. Men 170 danske mil nord for Shetland ligger øygruppen Færøyene”. (Debes 1990, 55).

Det eldste beviset som er dokumentert til dags dato av folk som har vært bosatt på Færøyene, er en grav i Tjørnuvík, en liten bygd nord på Færøyene. Kvinnen som er begravd i Tjørnuvík rundt år 850, er kjent som den *”Den første færøyingen”*, hun var svøpt i smukke vevde klær (Debes 2001, 68). Den første skriftlige beretningen om det færøyske folket finnes i *Færingesaga* som er skrevet på Island rundt 1220 e.Kr. *Færingesaga* og *Sigmundar kvæðið* (kvad) er de eneste kildene som finnes, som angår det Færøyske samfunnet rundt år 900–1000. I *Færingesaga* får en innblikk i Færøyenes samfunn, landbruk, handel og politikk. Her omtales saueullen som den viktigste eksportvaren. Skipstrafikken som fantes, ble benyttet til å handle, og for færøyingene lå det også en frihet i å seile deres egen sjø hvor de hadde lyst (Debes 1990, 70).

I år 1075 skriver en mann fra Bremen, kalt Adam, en geografisk beskrivelse av Norges rike. I beskrivelsen nevner han Island, Grønland og Orknøyene som en del av det norske riket, men nevner verken Færøyene eller Shetland, som også tilhørte Norge. Grunnen til dette kan ha vært at det på den tiden ikke fantes noen biskoper der, fordi både Færøyene og Shetland ble regnet under Orknøyenes bispedømme. Behovet for biskoper kom da den gamle åsatroen forsvant og katolisismen ble innført. Det er usikkert når den første biskopen kommer til Færøyene, men i året 1133 blir Færøyene nevnt i en pavebulle, og i 1139 kan det dokumenteres ut fra en underskrift av Ormur, som var biskop på Færøyene. Noen vil mene at han er den fjerde biskopen på Færøyene, men det kan en inntil videre bare spekulere i (Wang 1999, 20–21).

Færøyene blir kristnet i år 1000 av Sigmundur Brestisson (Debes 1990, 156). Det samme skjer i resten av Norden i dette tidsrommet. De hedenske gudene fikk mindre og mindre betydning, og dermed stod Norden i et kulturelt tidsskifte. Dette medførte ikke bare et kulturelt tidsskifte etter vikingtiden, men også et trosskifte i Norden. På slutten av vikingtiden var hele Norden *kristnet*, hvor Sverige lå litt etter og ble kristnet på 1100-tallet. Den hvite *”Kristur”* var en høvding som liknet på mannen på korset, som symboliserte den nye troen og

det kulturelle skiftet (Debes 1990, 145). På Færøyene er det Sigmundur Brestisson som bygger den første kirken på Skúvoy. Andre høvdingar og bønder bygger også kirker på andre øyer på Færøyene, men det blir ikke noen felles kirkeordning på Færøyene før etter 1100-tallet. Det tok også en tid før den færøyske kirken ble innordnet den katolske kirken med sentrum i Roma. Biskopsembetet i Kirkjubø blir etablert rundt år 1100 og har vært underlagt erkebiskopen i Hamburg-Bremen og i Lund i Danmark, og midt på 1100-tallet blir det ett av de elleve biskopsembetene i Nidaros. Selve bispedømmet i Kirkjubø hadde mye makt og jord rundt hele Færøyene. Før reformasjonen hadde embetet opptil halvdel av all jord på Færøyene. Dette har skjedd blant annet fordi folk ga kirken jord som avlat, samtidig som kirken hadde rett til "tiende" fra folket. Denne tienden ble delt i fire deler; én til biskopen, én til kirken, én til presten og én til de fattige. Denne tienden bestod ikke av penger, men av blant annet av smør, korn, fisk, grindhvalkjøtt, sjøfugl og ull (Debes 1990, 123–127).

4.1.1 Reformasjonen når Færøyene

Reformasjonen nådde de nordiske landene som var katolske, og Færøyene ble nå, som resten av Norden, evangelisk-luthersk. På et møte i København i 1536 blir reformasjonen innført og samtidig blir syv lutherske superintendenter innviet (Lausten 2004, 126–128). Det blir her antatt at innføringen av reformasjonen også gjaldt Færøyene. Ingen dokumentasjon er tilgjengelig om hvordan det nye tradisjonsskiftet i kirken ble gjennomført. De katolske biskopene ble avsatt og ble dermed erstattet av superintendenter, som var kongens tilsynsmenn. Færøyene fikk sin egen superintendent i 1540, som het Jens Gregersen Riber. Han var kun frem til 1557, men det var ingen som kom i hans stilling etterpå. Avgangen hans var en konsekvens av at han ikke hadde stor nok myndighet, og at han hadde en viss motgang mot seg på Færøyene. Andre omstendigheter er også tenkelig, fordi samme året som Riber sa opp sin stilling, kom det et kongebrev til alle superintendenter i riket om særskilte bededager. Det ble nemlig berettet at "*synd og ondskab formeres og ceremonier ikke holdes*". Her har en tydelig strid oppstått på grunn av tradisjonsskiftet i kirken og dens struktur som blev presset på det færøyske folket, uten at færøyinger hadde noen innflytelse på det (Debes 1995, 137–139). Det resulterte i at Færøyene ikke var et bispedømme for seg selv, i stedet ble det satt en prost som høyeste autoritet i kirken, og Færøyene kom under Bergens bispedømme. Færøyene var under Bergens bispedømme frem til 1620, da Færøyene kom under Sjællands bispedømme (Rasmussen og Samuelsen 1965, 28–29).

Selve reformasjonen var ikke noen folkebevegelse på Færøyene, slik det var i andre land i Europa, men heller noe som kom utenfra og ble gjennomført av en ytre makt. Det tok det færøyske folk lang tid å venne seg til de nye tradisjonene. Den evangelisk-lutherske læren vant frem i Europa, og rikskirker ble etablert i alle land hvor protestantismen ble innført, også i Norge og Færøyene, de ble derimot sterkt knyttet til den danske kirken. En annen konsekvens av reformasjonens innføring var at den katolske presteskolen i Kirkjubø ble nedlagt. Dette førte til at det ble færre færøyske prester på Færøyene, for nå var mulighetene til å studere teologi innskrenket siden studiet var i København, og dit var det en lang vei å reise. Dette gjorde at det ble flere danske og norske prester i stedet for færøyske (Rasmussen og Samuelsen 1965, 31).

Etter Kiel-traktaten i januar 1814 forble Færøyene under det danske kongeriket. ”*Som følge heraf kom de til at udvikle sig inden for rammerne af den danske stat – politisk så vel som i økonomisk henseende*” (Thorsteinsson 1990, 32). Det danske kongerike ble redusert da de i 1814 mistet Norge til Sverige, og i 1864 mistet de Slesvig, Holstein og Lauenborg i tillegg. Fremdeles hadde Danmark de nordatlantiske koloniene i nord, Færøyene, Island og Grønland (Thorsteinsson 1990, 32).

4.2 Ólavssøka

Olav den hellige, Norges konge, døde i kamp i år 1030 på Stiklestad. Ólavssøka den 29. juli (olsok) ble den færøyske nasjonaldagen. Den blir feiret i Tórshavn både 28. og 29. juli og samler samtidig en stor del av det færøyske folket. Olav den hellige ble lyst hellig kort tid etter dødsfallet, og det tok ikke lang tid før dødsdagen ble til en av de største helligdagene i den norske kirke. Pilegrimer reiste til Nidaros langveis fra hele Norden og andre land. Noen reiste for å få syndenes tilgivelse, andre for helbredelse og nåde. Dette var ett av få knutepunkter for hele Norden, og for Færøyene inkludert (Dahl, J. 1930).

Etter som tiden gikk, fikk Ólavssøka mindre betydning alle steder i Norden, utenom én plass. Tradisjonen har stått ved lag på Færøyene siden og står like sterkt i dag anno 2012, men ikke så sentrert om personen Olav den hellige som tidligere. Det sentrale i feiringen av Ólavssøka er den nasjonale samlingen og den kirkelige høytid. Ólavssøka blir kun feiret i Tórshavn, og derfor reiser folk fra alle øyene til hovedstaden for å delta på politiske og religiøse møter, til idrett, dans, underholdning og for å møte familie og venner. Denne dagen er en samlingsdag

for hele folket og er med på å skape identitet og samhold blant folket. Dette samholdet har hatt stor betydning for språket, tradisjoner som ringdans og færøysk folkeliv.

Overordnet har denne dagen først og fremst vært kirkens dag, hvor Lagtinget har vært satt på Ólavsøku, etter først å ha deltatt på gudstjeneste i domkirken i Tórshavn, hvor prestene og politikerne sitter på hver sin side av alterringen, for siden å gå side om side opp til Lagtinget etter gudstjenesten, hvor lagmannen har sin første tale etter sommerferien. Ólavsøka er derfor en veldig sentral høytid for både folk, kirke, identitet, kultur, språk og samhold (Dahl, J. 1930).

4.3 Lagmann og amtmann

Videre vil samfunnsordningen på Færøyene bli beskrevet, samt forholdet til Danmark. Beskrivelsen omfatter lagmannshistorien og amtmannsordningen i et historisk perspektiv.

I *Færingesaga* står det at Gilli er den første færøyske lagmannen, men denne påstanden er ikke dokumentert andre steder. Det er heller ikke dokumentert når Gilli var lagmann. Den første lagmannen som er å finne i bevarte dokumenter, er Haraldur Kálvsson, som er nevnt i et brev i Kirkjubø i 1412 (Debes 1990, 53–54).

Lagtinget virker helt frem til 1816 da det ble avsatt, og det ble innsatt en aktiv amtmannsordning på Færøyene, selv om det hadde eksistert en lagmannsordning i mange århundre. Lagmannsambetet var før det øverste myndighetsembete på Færøyene (Løgmansskrivstovan 2012). Men det ble i stedet en dansk amtmann som fungerte som øverste myndighet på Færøyene fra 1816. Amtmannsordningen var ikke noen ny ordning, den hadde eksistert i lang tid, men ingen amtmann hadde noensinne bodd på Færøyene før 1709. Før den tid hadde de kun vært på kortere opphold, på videre reise til Island. Amtmannens funksjon var å tilpasse danske lover til færøyske omstendigheter. Amtmannens makt var stor og ble av en ikke navngitt færøysk historiker beskrevet som ”*en slags patriarkalsk bureaukratisme, der grundede en autoritetstro så stærk, at den i høj grad kom til at hæmme senere tiders udvikling i retning af politisk frihed*” (Debes 1982, 28). Selv om denne kilden ikke er navngitt, er den fra et historisk perspektiv beskrivende for hvordan amtmannsordningen ble oppfattet på Færøyene. Amtmannsordningen eksisterte frem til 1948, ved innføringen av hjemmestyreløven, som blir beskrevet nærmere senere i oppgaven. Ordningen ble nedlagt og omgjort til riksombudordning, ved at en statlig representant for

Danmark representerer Danmark og bor på Færøyene. Siden 1948 har lagmannsembetet vært den øverste politiske myndigheten, og det har den øverste utøvende makt over overtatte politiske anliggender (Debes 1982, 28).

4.4 Det færøyske språk

Det færøyske språket er i utvikling og utforming etter at det norrøne språket svekkes. Færøyinger begynner å snakke i en ny språklig retning; ikke dansk eller norsk, men et eget språk som utvikler seg til å bli færøysk med sterke røtter til norrønt språk. De første skriftlige dokumenterte kilder som finnes av nedskrevet færøysk språk, er *seyðabrævið* fra 1298 og kvad fra 1400-tallet. De 3000–4000 innbyggerne på Færøyene lå isolert ute i Nord-Atlanterhavet hvor de i relativ fred og ro kan skape og utvikle sitt eget språk, kultur og tradisjoner (Rasmussen og Samuelsen 1965 21–22.)

Etter reformasjonen blir kirkespråket på Færøyene dansk, og det samme gjelder rettsspråket. Salmeboken blir dansk, og de danske kvadene kommer til Færøyene. På tross av innføringen av dansk så overlever det færøyske språket, men kun i verbal form de neste 300 årene. Grunnen til at språket holdt seg, er nok som tidligere nevnt at Færøyene var isolerte, og derfor ikke ble så påvirket utenfra, og dermed fikk tid og rom til å utvikle seg. En annen grunn var at den vanlige borgeren ikke kom så mye i kontakt med de danske embetsmennene og var derfor ikke nødt til å snakke dansk i sin daglige tale. Og selv om dansk var det offisielle språket på Færøyene, så var det relativt få dansker på Færøyene, og derfor hadde de liten innflytelse på det færøyske språket (Rasmussen og Samuelsen 1965, 72–90).

Danske myndigheter hadde heller aldri som mål å innføre dansk som offisielt språk på Færøyene. Til tross for det blir dansk mer brukt i Tórshavn, hvor det blir sett på som et mer sofistikert språk, i forhold til færøysk. Men kvadene og sagnene ble bevarte slik de opprinnelig ved den muntlige tradisjonen var rundt hele Færøyene, og det har en stor del av æren for bevaringen av det færøyske språket slik det ble snakket i ettertid. Til sammenligning mistet både Shetland og Orknøyene sine språklige røtter. Så selv om Færøyene har hatt potensial til å miste språket, har kulturen og kanskje, paradoksalt nok, danske myndigheter, ved at de ikke presset dansk over hodene på færøyingene, hatt påvirkning på bevaringen av språket (Rasmussen og Samuelsen 1965, 72–90).

4.5 Den færøyske skolen

Venceslaus Ulricus Hammershaimb (1819–1909) er mannen bak det færøyske skriftspråket slik vi kjenner til det i dag. Han tok utgangspunkt i det opprinnelige færøyske språket.

Lesekunnskapen i Hammershaimbs tid var begrenset, siden det ikke fantes noen barneskoler eller latinskolen, de ble nedlagt i 1804. I 1846 kom en lov for obligatorisk skolegang, men det ble mislikt av så mange at loven ble annullert allerede i 1854 (Rasmussen og Samuelsen 1965, 74–75). Ikke før ved kommunevalget i 1872 fantes det en løsning på dette problemet.

Færøyingene var ikke ukjente med undervisning, og det fantes fra eldre tider et hjemmeundervisningssystem som etter utsagn fra samtidens samfunn var tilfredsstillende. Så det færøyske folket var ikke ulærde eller analfabeter, det fantes bare ikke noen systematisert og organisert skolegang for barna. Hjemmeundervisningens innhold var først og fremst kristendomsundervisning, altså et salgs kirkeskole. 1820-årene og 1830-årene prøvde prester å innføre ordnet skolegang basert på at underviserne reiste rundt til flere bygder hver. Disse underviserne var enten selvlærte eller de hadde fått litt undervisning fra presten. Annerledes var det i Tórshavn, her hadde det vært undervisning på latinskolen fra innføringen av reformasjonen frem til den ble nedlagt i 1794. ”Dansk skole” ble opprettet tidlig på 1700-tallet for dem som ikke kunne latin, den blev lagt ned i 1770, men gjenopprettet i 1806. Siden da har det vært grunnskole i Tórshavn (Debes 2001, 112–114).

I 1844 ble det lagt frem et færøysk forslag til Østifternes Stænderforsamling med en ansøknings om at det færøyske skolevesen måtte forbedres og at en realskole i Tórshavn skulle opprettholdes. Et utkast til Færøysk skolelov var også med i ansøknings om fast og regelmessig skolegang til alle. Kronprins Fredrik anbefalte dette forslaget og ville i utgangspunktet også at færøysk språk skulle være med i undervisningsplanen. Danske prosten og forsamlingens talsmann U.A. Plesner hadde fremhevet nødvendigheten av skolegang, og han mente at færøysk var en forvrengning av dansk og islandsk. Han mente likevel at språket var verdifullt for færøyingene, og det var til færøyingenes fortjeneste fordi de hadde vist troskap og utholdenhet til kongen og hans hus. Men Kronprins Fredrik skiftet mening i forhold til færøysk som undervisningsspråk. Det var biskop Jacob Peter Mynster som påvirket kronprinsens mening og hevdet at færøysk og dansk var så likt at det var bedre å konsentrere seg om det ene, altså dansk, og slik ble det (Debes 2001, 114).

Færøyene fikk ikke et ordnet skoleverksystem før i 1872. Men før 1872 var det gjort forsøk på å etablere et skolesystem til alle barn, hvor barn var tvunget til å gå på skole, men dette forslaget fikk så mye motstand at det til slutt falt. Motstanden var todelt, for det første at man med dette systemet vek fra gamle tradisjoner, for det andre at barn ville bli tatt bort fra arbeid hjemme hos familien. Arbeidet inkluderte blant annet å fiske og hjelpe til på land, noe som skulle bli deres livsgjerning når de ble voksne. Motstanden resulterte i at en ny lov ble vedtatt, hvor færøyinger selv skulle tilrettelegge og tilpasse skolevesenet, men med visse forpliktelser. Disse var for eksempel at det gjaldt barn fra sju år og at de skulle ha tilstrekkelige ferdigheter i lesing og religionskunnskap. Det resulterte i at hjemmeskolen forsvant bare et par år etter innføringen av ”Provisorisk Reglement”, og ble erstattet med folkeskoler. Undervisningen i skolen foregikk på dansk og ikke færøysk som alle barn snakket til hverdags. Ifølge Petur Martin Rasmussen ”daniserede” skolen barna mer enn kirken gjorde, selv om dansk hadde vært brukt i hundrevis av år i kirken. Dette grunngir han med å henvise til hvordan utviklingen forandret seg fra før og etter hjemmeundervisningen. Når skolen ble obligatorisk, var det ikke foreldre eller ikke-utdannede ”lærere” som underviste, men utlærte lærere med dansk lærerutdanning. At skolen hadde stor dansk innflytelse, mener Rasmussen, var grunnlag for den kommende nasjonale bevegelsen (Rasmussen 1987, 46–49). I folkeskolen kom muntlig færøysk som obligatorisk fag i 1912, men ikke skriftlig før i 1920. Undervisningsspråket ble først færøysk i 1938 (Petersen 1994, 77).

4.6 Svabo og Hammershaimb

Venceslaus Ulricus Hammershaimb var prest i Kvívík og i Nes. Han reiste også rundt på Færøyene for å vekke interesse for det færøyske språket. Det danske kirkespråket var inngrodd i kirken og samfunnet, derfor tenkte de fleste færøyinger at det ikke kunne være annerledes. Hammershaimb var den store inspirator for Jóan Petur Gregoriussen, og i 1878 oversatte Gregoriussen åtte kapitler av evangeliet etter Markus, for siden å oversette 1. Peters brev noen år senere til færøysk. Også to av sønnene til Hammershaimb jobbet ivrig for morsmålet og den nasjonale bevegelsen i København. Hammershaimb selv satte i gang med å oversette Bibelen til færøysk. Hammershaimb var engasjert og hadde stor innflytelse på omgivelsene (Rasmussen 1987, 88–91).

Hammershaimb var blant annet inspirert av N.S.F. Grundtvig, både folkelig og kristelig. Men det var ikke han som importerte det grundtvigske synet til Færøyene. Det var derimot Elin

Jacobsen som gikk på husholdningsskole i Danmark, hvor hun kom i kontakt med det Grundtvig-inspirerte miljøet. Senere fikk hun overtalt flere færøyinge til å gå på høgskole i Danmark, for så å flytte hjem igjen og gjøre en innsats for den nasjonale bevegelsen, hvor den hammershaimbske fløy av den grundtvigske bevegelsen møttes (Rasmussen 1987, 94–95). En konsekvens av at færøyinge dro til Danmark på høgskoler var at det ble etablert en høgskole i Tórshavn i 1899. Denne høgskolen kom til å ha stor verdi for det færøyske samfunn, fordi høgskolen stod for både folkeopplysning og færøysk kulturliv (Debes 1997, 71).

På Færøyene ble det forsøkt å gjøre det færøyske språket til et skriftspråk. Dette ble gjort av lærde og ulærde færøyinge, men uten noe resultat. Den danske teologen Hans Christian Lyngbye, som også var botaniker, reiste til Færøyene og fikk interesse for det færøyske språket. I 1817 reiste han til Færøyene for å forske på tang, og på denne reisen blir han interessert i de gamle kvadene og visene. Lyngbye reiser til Danmark med noen av visene og kvadene og får dem nedskrevet. Han prøvde selv å få dem nedskrevet og fikk blant andre hjelp av Jens Christian Svabo, som var en av de færøyingene som var godt kjent med det færøyske språket. Svabo var den første færøyingen som systematisk begynte å opptegne det færøyske skriftspråket fonetisk. Han hadde ingen bevisste nasjonale tanker i arbeidet med språket, men mer en tilknytning til fødelandet (Debes 2001, 119). I Svabos beretning av Færøyene fra en reise han foretok i 1781 og 1782, blir det gitt et interessant innblikk i hans syn på Færøyene og språket. Svabo hevder at språket var så fordervet at noe måtte skje, enten at språket ble regulert ved å bringe nordiske ord inn i språket igjen og gi språket en ny ortografi eller gjøre det danske språket, som alle færøyinge kunne, enda bedre. Svabo ville ha renhet i språket og ikke en blanding av to forskjellige språk. Altså mener Svabo at det færøyske språkets skjebne stod ved et veiskille. Han mente selv at den beste veien å gå var å prioritere dansk fremfor færøysk, fordi det ville være et altfor stort arbeid og mange uovervinnelige hindringer å bygge det færøyske språket opp (Svabo 1959, 266).

Som kilde er Svabos beretning en ensidig kilde, i en tid der det ikke var så mange andre som skrev noe slags litteratur på Færøyene. Mangelen på parallelle kilder gjør at denne kilden står alene i en historisk periode, derfor er det vanskelig å utfordre en slik kilde som uttaler seg om et så sentralt tema som samtidens språk. Det som er viktig, er at Svabo legger vekt på språkspørsmålet. Forhold til teorien om språknasjonalisme, der tanken om folkespråk og nasjonsspråk er sentral, er en uaktuell tanke for Svabo, fordi den diskusjonen kom etter hans tid. Hvilken motivasjon Svabo hadde med arbeidet for det færøyske språket er vanskelig å si.

Det har vært åpenbart for han at språket ikke var en fullkommen enhet, men heller en dårlig blanding av to forskjellige språk, som heller skulle fornyes den ene eller andre veien. Han har sin klare mening, men det paradoksale er at Svabo var en sentral aktør i å bygge det færøyske skriftspråket opp fra begynnelsen, selv om han foretrakk dansk fremfor færøysk. Ikke bare skrev han færøysk, men han underviste også. Derfor er det vanskelig å forstå hans uttalelse hvor han mener det danske språket burde vært prioritert. Men han var barn av sin tid, og det kan være en mulighet for at han har sett dansk som en mer praktisk løsning og færøysk som et språk med dårligere fremtid og en faktor for isolasjon av øyene nord i Atlanterhavet (Brunstad 1995, 145–148).

Svabo oversatte kvad og viser, han gransket det færøyske språket og satte sammen en håndskrevet ordbok. Med disse og flere forsøk for å etablere et færøysk skriftspråk, er det *V.U. Hammarshaimb* som systematiserer det færøyske språket. Han ble født i Steig, men vokste opp i Tórshavn i et miljø hvor Svabo var kjent. Dette har påvirket ham i ung alder, og har nok også vært hans primærinspirasjon, men det skulle vise seg at andre også ville inspirere ham til å utføre det store arbeidet han kom til å utrette (Jacobsen 1975, 31–33).

Hammarshaimb var som sagt også påvirket av N.S.F. Grundtvig, først og fremst folkelig, men også kristelig. Hammarshaimb var venn med N.S.F. Grundtvigs sønn, Sven. Men det finnes ikke noe eksempel på at Hammarshaimb og N.S.F. Grundtvig hadde noen forbindelse. N.S.F. Grundtvig talte Færøyenes sak i 1850 i riksdagsdebatten om hvorvidt Færøyene skulle omfattes av den danske grunnlov. Han mente at Færøyinger selv skulle bestemme hvilke lover som skulle angå Færøyene og samtidig at den færøyske kultur var berikende for Danmark, med visene som var en fortsettelse av den norrøne kulturen og språket, der visene var levende i folkelivet på grunn av den muntlige tradisjonen. N.S.F. Grundtvig mente at Færøyene ikke skulle ha et dansk skolesystem, men at færøysk skulle prioriteres. Den færøyske skolen skulle være et forbilde for resten av Norden, med sitt levende og tradisjonelle språk hvor hver tunge kunne de gamle visene, og dette skulle oppfordre islendingene til å gjenopplive visetradisjonene på Island. Hammarshaimb samlet gamle viser på Færøyene for å skrive dem ned på færøysk. Det kan tyde på at N.S.F. Grundtvig og Hammarshaimb har kjent hverandre gjennom sønnen Sven Grundtvig, og på den måten har Grundtvig fått kjennskap til Færøyene. Men det er Hammarshaimb og Sven Grundtvig som har reist spørsmål om fremtiden til det færøyske språket. Hammarshaimb skapte skriftspråket, og skapte en gnist for videreføringen (Rasmussen 1987, 82–85).

Hammershaimb var aldri involvert i noen nasjonal bevegelse, men var en inspirasjon til den senere nasjonalbevegelsen som ville løsrive Færøyene fra Danmark. Mange av de aktive i nasjonalbevegelsen var inspirerte av Hammershaimb. Hammershaimb selv var ikke radikal på noen måte, han elsket bare sitt fødeland, dets språk, kultur og historie. Hans skapte stor interesse blant unge for språket, og gjorde dette på en stille og beskjeden måte (Petersen 1994, 280).

4.7 Kirke- og gudstjenesteliv

Fra 1600-tallet og langt inn på 1900-tallet var det syv prester og syv sogn på Færøyene. Dette gjorde at det var lang vei å reise for prestene, på grunn av infrastrukturen. Enten måtte de gå over fjell eller ta båt for å komme til andre bygder i sognet. De besøkte hver kirke seks ganger i året til søndagsgudstjeneste, for samtidig å utføre andre oppgaver som dåp, begravelser og besøke syke (Hansen 1987, 76–78).

Når så presten ikke kunne komme til de ulike kirkene i sognet, ble det lest det som kalles ”lestur” til gudstjenestene. Degnen leste fra en bok hvor prekenen var nedskrevet av en prest. Dette fenomenet er også kjent fra Norge og Sverige. Men ”lestur” er ikke noe som hadde sin opprinnelse i kirkerommet, det var heller en tradisjon som kom fra hjemmet, privat hos folk (Hansen 1987, 79–84). Det blir dokumentert av Lucas Debes i 1673 at folk leste ”lestur” hjemme, og at færøyinger hadde god bibelkunnskap og kunne mange salmer utenat, og at mange menn også kunne lese. Det stadfester at dette er en gammel tradisjon som er vanskelig å tidfeste. (Debes 1995, 157). De mest kjente bøkene som ble brukt i hjemmene, var av den ortodokse danske presten Jesper Brockmand. Det at ”lestur” ble lest opp i private hjem helt frem til vår tid, er en antydning om at folk var gudfryktige. Når og hvorfor ”lestur” ble overført til kirken, er vanskelig å påpeke, men det har sammenheng med at pietismen var på vei til Danmark, og i Danmark var kirken skeptisk til alle de ulike gruppene som var styrt av lekfolk. Derfor ble det i første halvdel 1700-tallet bestemt at de ulike menighetene skulle kontrolleres bedre. Kirken var redd for at slike grupper skulle skape splittelse i kirken, også fordi kirken nok var redd for at neste generasjon av prester skulle bli pietister. Derfor skulle en prest føre tilsyn med gruppene som skulle fortelle hvor og når de skulle ha samlinger. Trolig har denne loven, som ble lest opp på Ólavssøku i Tórshavn i 1741, vært den direkte eller indirekte årsaken til at ”lestur” ble flyttet fra de private hjemmene og inn i kirkerommet. Selv om denne teorien ikke kan bevises, så er det nok den mest sannsynlige grunnen, fordi

innføringen av loven og innføringen av ”lestur” har skjedd i samme tidsperiode (Hansen 1987, 79–84).

Som tidligere nevnt er Brockmands prekener den ”lestur”-bok som er aller meste brukt i den færøyske folkekirke. Det ble stadfestet i ”Protokoll over kirkesyn på Færøerne” i tiden 1834–1917. Brockmands prekener er mest kjent for at de er veldig lange og grundige, hvor han gikk gjennom bibeltekster vers for vers. En ”Brockmands-lestur” er blitt et uttrykk i ettertid, når en tale blir for langvarig. Brockmands teologiske syn var ortodoks, og hans prekener ble lest i kirker over hele Færøyene søndag etter søndag, hvor det ikke var prester til stede (Hansen 1987, 85–89). Dette har utvilsomt påvirket kristentroen hos mange Færøyinger over lengre tid.

Christian den 6. bestemte i 1737 at læreboken ”Sandhed til Gudfrygtighed” som var skrevet av Pontoppidan, skulle innføres i både folkeskolen og latinskolen, den skulle også memoreres av alle som skulle konfirmeres. Det medførte at det pietistiske kristendomssynet hadde stor fremgang i det færøyske samfunnet. Boken var preget av et pietistisk syn og samtidig bygd på Luthers lille katekismus. Boken utfordret leseren ved å stille 759 spørsmål om store teologiske emner. Dette medførte også refleksjon over de ulike tekstene (Hansen 1987, 103–108).

Grundtvig som var vekkelsespredikant og skrev mange prekener og var godt kjent blant færøyinger. Men ingen av Grundtvigs prekener er blitt lest opp på Færøyene. Derimot er de indirekte blitt prediket av mange andre danske prester som er blitt inspirert av hans tanker og dermed har skrevet prekener som er blitt lest opp i færøyske kirker. Blant disse er Carl Koch, M. Pontoppidan, P. Rørdam, Skat Rørdam, J.F. Fenger og andre. Grundtvig selv var vekkelsespredikant, men var samtidig en kirkens mann. Han mente at kristenlivet først og fremst skulle handle om menigheten og sakramentene. Grundtvig så det kristne og det folkelige som en enhet, der kirken var for hele folket, noe som ikke skulle splittes. Men det var ikke dette som gjorde Grundtvig til et kjent navn på Færøyene, det var heller hans synspunkt på nasjonalitet og ikke så mye hans direkte kristelige syn (Hansen 1987, 112–113). Også kan det bli sett spørsmålsteget ved enhetskulturen på Færøyene, selv om det ikke var noen multikultur, så var det flere ulike kristendomssyn innen for folkekirken, her blant de overfor nevnte, det ortodokse og pietistiske.

4.7.1 Kirkespråket

Det er vanskelig å påpeke når dansk ble kirkespråk på Færøyene, og forskere er uenige om når kirkespråket forandret seg fra færøysk til dansk. Men det er en viss enighet om at det var ved reformasjonen, noen forskere mener at det skjedde enda tidligere. Men reformasjonen bidro til at kirkespråket ble dansk, ved at den katolske presteskolen i Kirkjubø, hvor færøysk og latin var brukt, ble nedlagt. Latinskolen som ble opprettet i etterkant, hvor dansk og latin ble praktisert. (Rasmussen 1997, 24–25).

Ikke før enn først på 1900-tallet tok enkelte færøyske prester initiativet til å predike på færøysk, etter forespørsel fra kirkegjengerne. Prosten Fr. Petersen prediket tirsdagen 8. juli i 1902 i Kirkjubø på færøysk, han gjorde det etter et visst press fra kirkefolket i Kirkjubø. Fem dager senere prediket han igjen i forbindelse med et folkemøte i Viðareiði. Dette gir den unge presten på Sandøy, Andreas Christan Evensen og hans kirkegjengere, mot til å gjøre det samme. A.C. Evensen var den første presten som prediket regelmessig på færøysk i kirken. Den første gangen var i juli 1902 i kirken i Skopun, og dette ble gjort uten å spørre om lov fra danske kirkemyndigheter til å predike på færøysk. Det er først etter disse prekenene at færøyske myndigheter tar opp saken om å bruke færøysk som kirkespråk. Danske myndigheter lager forandringer i den danske kirkeloven i 1903, men erkjenner at alle danske kirkelover ikke kan brukes jevnbyrdig i den færøyske kirken på grunn av ulikhetene på Færøyene og Danmark. Fra da av og frem til 1938 ble kirkespråket en politisk sak mellom Selvstyrepartet og Sambandspartiet, som også måtte gi tapt. Men selv om loven om kirkespråket kom sent, så ble færøysk praktisert i alle kirkene på Sandøy (Rasmussen 1997, 119–123). Dette vil blitt sett nærmere på senere i oppgaven.

Kirkespråket var dansk helt frem til det 20. århundre. Ikke før 1939 ble det offisielt gitt tillatelse fra de kongelige myndigheter i Danmark om å bruke færøysk som kirkespråk, selv om en færøysk ritualbok ble autorisert i 1930 og Det nye testamentet ble utgitt i 1937. En komplett færøysk salmebok kom ut i 1956 og Bibelen i 1961 oversatt av J. Dahl. Men på Ólavsøku, den 29. juli 2007, er den store dagen i folkekirkens historie da den færøyske folkekirken ble overgitt av danske myndigheter og ble færøysk (Fólkakirkjan 2012a).

4.7.2 Konfirmasjonen

Kristendomskunnskap fikk færøyinger lært fra et tidlig stadium av livet. Barn lærte kristne ramser så snart de lærte å snakke. Det var vanlig å signe barn når de gikk hjemmefra, noe som delvis blir praktisert fremdeles. Men det som er mest interessant med det, er at det er en levning fra katolsk tid på Færøyene. Så selv om reformasjonen kom tidlig til Færøyene, har ikke alle katolske tradisjoner forsvunnet (Hansen 1987, 119–123).

Kristendommens lære var også viktig å kunne som barn, fordi den ville bli viktig til konfirmasjonen som 14-åring. Etter at gutter var konfirmerte, dro de som oftest ut på fiske med fiskeskip, og mange jenter ble hushjelper, for eksempel i Tórshavn. Men selve konfirmasjonen var ikke alltid så lett å gjennomføre som den er under dagens forhold. Det var nemlig ikke alltid alle som ”bestod” konfirmasjonen eller konfirmantundervisningen. Dette la en del press på foreldrene til å lære barna sine kristendomskunnskap i en tidlig alder (Hansen 1987, 119–123). Konfirmasjonen var i realiteten en eksamen i kristendomskunnskap, det var viktig å kunne gjennomføre, fordi det fulgte rettigheter med denne handlingen. Den som ikke bestod konfirmasjonen, fikk ikke pass og mistet derfor muligheten til å kunne reise utenlands. Det som nok var enda viktigere, og som fikk større konsekvenser, var at de heller ikke hadde rettigheter til å inngå ekteskap (Debes 2000, 86–89).

Av andre skikker i samfunnet kan man nevne at søndagen ikke var som andre dager i uken. Mens gudstjenesten foregikk i kirken, skulle resten av bygden eller byen være fredelig og rolig. Hvis barn var hjemme under gudstjenesten av en eller annen grunn, for det vanligste var at hele familien var sammen til gudstjenesten, fikk de ikke lov til å leke eller gå ut så lenge gudstjenesten varte (Hansen 1987, 119–123).

Gudstroen var også noe som fulgte færøyingene i hverdagen og i de fleste stadier i livet. Når menn skulle ut for å fiske med robåt, var det vanlig å synge en takkesalme før avgang og på vei hjem igjen, og dette gjorde de uansett utfall av turen. Slik var det også når det gjaldt fuglefangst i klippene eller ved grindhvalsdrap. Gudstroen kom ikke bare til syne i de mer farlige situasjonene i tilværelsen, men også i den enkle dagligdagse hilsen, hvor det er og var vanlig å si ”Gud velsigne deg” når en person besøkte en annen, og ved avskjeden si ”Jesus følger deg”. Dette illustrerer litt den færøyske folkesjelen helt frem til vår tid, selv om tidene har forandret seg på Færøyene også (Hansen 1987, 124–129).

4.7.3 Kirkens struktur

Her vil det bli beskrevet en oversikt over strukturen i den færøyske kirke. Kulturministeriet har øverste myndighet over folkekirken, siden Føroya Skiftsstjórn (stiftsstyrelse), prostedområdet og det siste leddet er kirkerådene. Biskopen er øverste myndighet i kirken og formann i Føroya Skiftsstjórn. Biskopens hovedoppgaver er blant annet å ha tilsyn over prestene og kirkerådene, myndighet til å gi prestene ”kollats” for å virke som prester, og så har biskopen den naturlige hyrderollen å se etter at prostene og prestene følger trosbekjennelsen og andre reglement. Biskopen har øverste myndighet innen kirken, og under han er det Føroya Skiftsstjórn. Her er biskopen selv med, sammen med kulturministeren og et ombud som kirkerådene velger (Fólkakirkjan 2012b). Føroya Skiftsstjórn er et forvaltningsorgan, der det blant annet forvalter prestenes og andre ansattes lønn og vedlikehold av prestegårdene. Etter Føroya Skiftsstjórn kommer domprostens stilling, som er varabiskop og forvalter mellomleddene mellom biskopen, prestene og kirkerådene (Fólkakirkjan 2012c). Til slutt er det prestegjeld hvor prestene utfører sin daglige gjerning. I hvert prestegjeld er det flere kirkesogn, hvor prestene skal tjene alle. Færøyene er delt i 14 prestegjeld med 60 kirker med like mange kirkeråd (Fólkakirkjan 2012d).

4.8 Plymouth-brødrene

Da 1900-tallet nærmet seg i horisonten, skjedde det noe med det åndelige livet på Færøyene. Den eneste åndelige organiserte tilhørighet færøyinger kjente til frem til denne epoken, var den luthersk-evangeliske folkekirken. Det fantes ikke andre menigheter eller religioner på Færøyene som gjorde at folk stod overfor et valg på den åndelige markedsplassen. En ny vekkelsesbevegelse hadde nådd øyene i Nord Atlanterhavet.

4.8.1 Plymouth-brødrenes opprinnelse og lære

I den anglikanske kirken i England var det et lite utbrudd fra kirken i Plymouth. Noen kristne forlot den anglikanske kirken, de var velutdannete folk med høye stillinger i samfunnet som ga slipp på alle tradisjoner som de før kjente til. De startet en menighet ”The Plymouth Brethren” (Plymouth-brødrene) som hadde fokus på Jesu gjenkomst og Guds menighet, de studerte Bibelen uten noe ekstra tillegg eller notater (Hansen 1987, 171). Opprinnelsen til

denne bevegelsen var anabaptistene som hadde sine røtter tilbake til 1500-tallet (Rasmussen 1997, 20).

Læren går kort ut på at Plymouth-brødrene samles for å utlegge bibeltekster, be sammen og oppbygge hverandre, uten noen trosbekjennelse slik vi kjenner det fra folkekirken, den eneste trosbekjennelse var ”å holde seg til Bibelen”. Det fantes ingen ordinerte prester i menigheten, den var derimot ledet som en lekmannsbevegelse. Det sakramentet som kanskje har vært det mest kontroversielle med Plymouth-brødrene på Færøyene, er dåpen. Før bevegelsen kom til Færøyene, var det kun én dåp som ble praktisert, og det var barnedåpen. Med Plymouth-brødrene kom ”voksendåpen” som den blir kalt, og det var mye uenighet om denne nye praksisen (Hansen 1987, 172–173).

Plymouth-brødrene er ikke det mest brukte navnet om menighetsmedlemmene, derimot er ”baptistene” den vanligste betegnelsen. Men dette tilnavnet var ikke Plymouth-brødrene spesielt glade for, og mente samtidig at det var kommet fra prestene (Hansen 1987, 172–173). At denne nye bevegelsen kom til Færøyene, var ikke så godt likt av alle prestene der.

Den skotske William Gibson Sloan var grunnleggeren av Plymouth-brødrene på Færøyene. Han ble født 4. september i 1838 i Vest-Skottland i en by kalt Dalry i Ayrshire. Han var misjonær på Færøyene, men i begynnelsen bodde han ikke fast på Færøyene, men reiste mellom Skottland og Færøyene. I 1870-årene flyttet han sin faste bopel til Tórshavn. Men denne mannen med den nye læren fikk en tøff start på tilværelsen på Færøyene. Han kunne ikke det færøyske språket, noe som ble en naturlig barriere for hans kommunikasjon med eventuelle tilhengere, når det eneste hjelpemidlet han hadde, var en ordbok. Det var mange som var skeptiske og så på Sloan som en falsklærer. Denne skepsisen medførte at han ikke fikk overnatte i bygdene han kom til, i et ellers så imøtekommende og blidt øysamfunn som Færøyene er kjent for å være. Dette sier kanskje litt om den åndelige dimensjonens makt på dette tidspunktet på Færøyene, og prestens rolle og innflytelse i samfunnet (Hansen 1987, 174–179).

Det som kanskje gjorde at Sloan ble hørt, og at folk begynte å lytte til hans budskap, var at han hadde en flott sangstemme. Det fikk folk til å stoppe og høre på budskapet og gjorde at han etter hvert ble akseptert og inkludert i samfunnet (Hansen 1987, 174–179).

I 1880 ble den første færøyingen døpt, det var en mann kalt Andreas Isaksen. Dette medførte av flere begynte å komme til kristne møter i ”Sloans sal”, som var Plymouth-brødrenes menighet i Tórshavn. At Sloan giftet seg med en færøysk kvinne, gjorde at han ble bedre integrert og godtatt i samfunnet. I noen år var en annen skotsk misjonær også på Færøyene og hjalp Sloan i misjonsgjerningen, Alexander Mitchell. Det kom flere misjonærer til Færøyene i denne tidsperioden, og Plymouth-brødrene vokste gradvis, men den store veksten i medlemstall ble det ikke. I 1901 var det folketelling på Færøyene, og av de ca. 15 000 innbyggerne var det rundt 0,2 % som tilhørte Plymouth-brødrene, det tilsvarer 30 medlemmer. Men da den første færøyingen jobbet som misjonær for Plymouth-brødrene på Færøyene, D.J. Danielsen, vokste antallet raskere. Han hadde som ung flyttet til Skottland og jobbet på et misjonærskip i Kongo, før han kom tilbake til Færøyene og jobbet ivrig som misjonær i sine hjemtrakter og var med på å bygge flere menighetshus i ulike bygder, hvor Plymouth-brødrene kunne samles til møter (Hansen 1987, 179–183).

Den mest sentrale misjonæren for Plymouth-brødrene var læreren fra Fuglefjørður, Victor Danielsen. Han reiste rundt til alle bygder og byer for å predike, og var også en dyktig sangskriver og skrev mange bøker. Men det som gjorde at han ble en sentral person for Plymouth-brødrene i sin samtid og ettertid, var at han oversatte Bibelen til færøysk fra engelsk i 1939, noe som samtidig ble hans livsverk. Denne oversettelsen var den første av to oversettelser som finnes på færøysk (Hansen 1987, 184–185). Det at Plymouth-brødrene fikk sin egen bibeloversettelse i 1939 sier mye om deres skriftspråklige fremgang innen det religiøse språket.

4.8.2 Motstand mot Plymouth-brødrene

Motstanden mot Plymouth-brødrene ble større etter hvert som bevegelsen vokste. Diskusjoner i avisene ble det mange av, hvor prester skrev imot Plymouth-brødrenes lære, om for eksempel dåpen, Plymouth-brødrenes oppfattelse av folkekirken, og om nattverdpraksisen som foregikk i private hjem sammen med medlemmer av folkekirken. Andre temaer som var oppe til diskusjon i leserinnlegg, var kritikken Plymouth-brødrene hadde mot kirkens lære, mot nattverden, fordi kirken hadde nattverd for alle og ikke kun for de troende. Disse leserinnleggene varte over en lengre periode og ble ikke mykere eller mer tolerante med tiden, men heller tvert imot (Hansen 1987, 189–192).

Axel Fr. Moe som etablerte Indremisjonen på Færøyene (se side 47) var også veldig kritisk til Plymouth-brødrene, hvor han skriver mot deres retorikk mot folkekirken. Han advarte folk å gå på Plymouth-brødrenes møter, fordi de ville oppsøke dem hjemme etterpå, for så å overbevise dem om å gjendøpe seg. Altså var det mange advarsler som ble skrevet i aviser. Et annet trosspørsmål som ble mye diskutert, var ”evig frelse”-problematikken, hvor Plymouth-brødrene mente at et menneske ikke kan falle fra troen. Dette ble også en sterk debatt, som er blitt en klassisk debatt mellom kirken/Indremisjonen og Plymouth-brødrene i de siste 100 årene (Hansen 1987, 194).

Victor Danielsen skrev en bok kalt *Aðru ferð* (andre gang) hvor han beskriver de åndelige omstendighetene på Færøyene. Han skriver blant annet at da Plymouth-brødrene kom til Færøyene, var det første gang færøyinger ble utsatt for å velge. Han mener altså at det var en kulturkristendom som rådde på Færøyene. Han beskriver også Plymouth-brødrenes lære som den sanne lære og at prestene i kirken var blinde veiledere. I denne skarpe kritikken taler han også nedlatende om barnedåpen, om den tradisjonelle ringdansen som syndig, og når presten var med i bryllupskjededansen/visen var det bare et bevis på at Gud ikke hadde noe liv i presten. Handlingen og kjernen i boken var å beskrive Jesu gjenkomst fra hans egen overbevisning. Scenarioet er at Gud vil ta Plymouth-brødrene til seg, mens prestene og kirkefolket står igjen i den store trengsel. Boken er veldig kritisk og intolerant, men mest av alt er det for å ta et oppgjør med kirken og den færøyske *enhetskulturen* (Hansen 1987, 195–198). Dette belyser også en tid hvor samfunnet er i forandring, hvor nye tanker og meninger preger debatten. Et slikt innlegg i debatten bærer også preg av et samfunn i en moderniseringsprosess.

Jens av Reyni, som var medlem av Plymouth-brødrene, mente i sin vurdering av den færøyske kristendomskunnskapen at den var svakere enn i nabolandene. Han mente også at færøyinger var religiøse, i den forstand at de satte sin lit til prestene, altså lå folkets skjebne i prestens hånd (Hansen 1987, 195–198).

Selv om det var mange kontroversielle debatter og mye opprør i menigheter og i offentligheten, så stoppet ikke Plymouth-brødrene å vokse. I 1911 bodde det 18 000 mennesker på Færøyene, og medlemstallet var steget til 197, altså 1,09 % av hele befolkningen. De som er talte med her, er de som er døpte ved ”troens dåp”, så i dette tallet er ikke alle barn med. Men den store veksten kom ikke før i 1920- og 1930-årene (Hansen 1987, 199–202). Anno 2012 er det vanskelig å sette nøyaktige tall på hvor mange som tilhører

Plymouth-brødrene. Dette kommer av at Plymouth-brødrene, lik Indremisjonen på Færøyene, ikke har noen medlemslister hvor menighetsmedlemmer blir registrerte. Det tall som offisielt blir brukt, er 13 %. De fleste kilder viser til tall som ligger mellom 10–15 % av befolkningen som hører til Plymouth-brødrene på Færøyene med sine rundt 48 000 innbyggere. Altså har medlemsskaren steget forholdsvis markant det siste århundre (Ministry for foreign affairs 2012).

4.9 Den danske Indre Mission

På midten av 1800-tallet oppstod en misjonsvekkelse i Danmark som skulle vise seg å ha stor innflytelse på det færøyske samfunn i ettertid. Denne vekkelsen skjedde på Sjælland, hvor lekfolk som tilhørte den danske folkekirke, samlet seg og grunnla en misjonsforening i 1853 kalt Indre Mission. Misjonsforeningen ble grunnlagt på kirkens dåpspakt og trosbekjennelse, hvor hovedformålet var å vekke dem som sover i synden (Lausten 2004, 252). Lederen som ble valgt i 1858, var en prest ved navnet C.F. Rønne. Det at formannen var prest, ble en tidlig antydning om at denne lekmansbevegelsen var lavkirkelig og styrt av prester. Navnet på misjonsforeningen ble som en naturlig følge av det, på et misjonsmøte i 1961, til ”Kirkelig forening for den Indre Mission i Danmark”, men som til vanlig blir forkortet til Indremisjonen. I Rønnes tale på et misjonsmøte nevnte han noen punkter som var sentrale for misjonsforeningen. Blant de to mest sentrale punktene i talen var spørsmålet om å praktisere evangelisk misjon innen folkekirken, for å nå mennesker innen kirkens grenser, og å begrense misjonsforeningens virke innen landets grenser (Hansen 1987, 203–205). Det siste punktet kan diskuteres om hvorvidt grensen lå i det danske kongeriket eller kun Danmark.

For å kunne være aktiv innen Indremisjonen var det krav om følgende: *”At man var opvakt og stod i Herrens almindelige kirke”*. Og deretter *”efter at have ransaget og prøvet sig selv, føle at man virkelig var kaldet til at gå ud som evangelist og aflægge vidnesbyrd om sin frelser”*. Siden skulle hovedstyret kontrollere *”om ånden var af Gud”* og *”undersøge ens levned og vandel”*. (Hansen 1987, 207–208).

I 1858 ble presten C.F. Rønne formann i Indremisjonen. Mange andre prester sluttet seg til Indremisjonen, og på et turbulent årsmøte i 1861 ble mange lekmenn avsatt fra styret slik at prestene var i flertall i hovedstyret. Dette medførte også at Indremisjonen ble til ”Kirkelig

Forening for Indre Mission”. Den personen som nok var den mest innflytelsesrike lederskikkelsen innen bevegelsen de første årene, var Vilhelm Beck. Han satt i hovedstyret og ble formann i 1881, han var også redaktør i Indre Missions Tidende (Lausten 2004, 252).

I starten begrenset Indremisjonen seg til Sjælland, men etter kort tid utvidet arbeidet seg til hele Danmark. Dette gjorde at Indremisjonen ble en voksende organisasjon, med lønnete misjonærer, men også ulønnede lekfolk som virket som kolportører, som solgte bøker og samtidig avla personlige vitnesbyrd under husbesøk. Det ble også holdt samtale og oppbyggelsesmøter privat hjemme hos folk. Men det store gjennombruddet for Indremisjonen kom i 1860-årene. Respekten og aksepten for denne nye bevegelsen bredde seg, og for eksempel i 1864-krigen ble to menn fra Indremisjonen ansatt i militæret blant soldatene (Lausten 2004, 252–254).

Vilhelm Beck og Johs. Clausen foretok en misjonsreise rundt Jylland i 1856, hvor de møtte mange mennesker i forskjellige kretser. Det interessante er at de fikk god kontakt med både de som holdt seg bort fra grundtvigianismen og de som holdt seg til den kirkelige grundtvigianismen. Det resulterte i en vekkelsesbevegelse rundt landet sist på 1800-tallet. Rent organisatorisk var Indremisjonen ikke noen demokratisk bevegelse, men hadde snarere et patriarkalsk styre. Beck ville for eksempel ikke benytte generalforsamlinger. Selv om noen av lekfolket var utilfreds med ledelsesmetoden og prøvde å få innflytelse, så var det ikke villighet å møte hos Beck. Men selv om noen av lekfolket viste sin misnøye, så ble de stadig med på å løfte Indremisjonens arbeid som stadig vokste. I 1862 hadde de 4 misjonærer og kolportører, i 1867 var det 44, og i 1900 hadde tallet vokst til 158. Dette var folk som holdt mange møter årlig; mellom 200 og 300 møter og 41 000 husbesøk. Indre Missions Tidende hadde også en stor økning av abonnenter, i 1861 var det 144, men rundt århundreskiftet lå tallet rundt 16 000 abonnenter. Samtidig som Indremisjonen vokste, etablerte misjonsorganisasjonen seg i lokalmiljøer over hele Danmark, hvor de bygde misjonshus. Det første ble bygd i 1874, og i året 1900 fantes det 371 misjonshus (Lausten 2004, 252–254).

Indremisjonens fokus på barnedåpen var tydelig fra starten, hvor det ble lært at Guds nåde skjenkes i dåpen. Denne handlingen var likevel ikke nok, for nåden ble bare gyldig når den ble tilegnet tro. Det vil med andre ord si at enkeltmennesket måtte omvendes, og vise sin tilhørighet blant ”de hellige”, hvor det fantes det sanne kristne liv. Indremisjonens syn på egen virksomhet var at de var det synlige, hellige samfunn i forhold til ”verdens folk”. Dette markante skillet var Indremisjonens utgangspunkt for å vekke de vantro og helliggjøre de

troende. Selv om Indremisjonen var en kirkelig vekkelse, så ble kirken ikke sett på som ”de helliges samfunn”, på grunn av at den var en samling av både vantro og troende, derfor ble folkekirken en ”misjonsmark” for Indremisjonen. Selve forkynnelsen var preget av dommedagstale og livet eller straffen i evigheten, og av å påpeke synd og moralske laster hos folk. Dette gav også folk inntrykk av at kristenlivet var et spørsmål om borgerlig moralisme. Men Indremisjonens påvirkning i lokalsamfunnene fikk også en sosial betydning, hvor for eksempel alkoholproblemer ble mindre når Indremisjonens virke var til stede. Men å delta i politikk var ikke noe som Beck oppfordret til, derfor ville han at indremisjonsfolk ikke skulle stemme, slik han heller ikke brukte sin stemmerett, men oppfordret dem å be for det danske land som var splittet i to, mellom høyre og venstre. Becks syn på politikk var at den tilhørte det ugudelige, han ville heller at man var lydige mot øvrigheten, som var kongen (Lausten 2004, 254–257).

4.9.1 Indremisjonen på Færøyene

Kirkjuliga Heimamissiónin², som er det færøyske navnet på Indremisjonen, kom ikke i form av tradisjonell misjonærvirksomhet, det var derimot danske prester som innførte bevegelsen på Færøyene.

Den første danske presten som markerte seg som indremisjonsmann i den færøyske kirken, var E.M. Riise. Riise var tett knyttet til Indremisjonen i Danmark. Han kom til Færøyene som hjelpeprest på Suðuroy i 1895 hvor han ble ordinert samme året. Det som karakteriserte prekenene til Riise, var hans direkte tale og kanskje noe sterke ytringer. Hovedsakelig talte han imot vanekristendom og hellige tradisjoner uten innhold. Men som det naturlig var for danske prester, så kunne Riise ikke færøysk og måtte derfor tale på dansk. Problemet var ikke at færøyingene ikke forstod dansk, men de forstod ikke alle danske dialekter og heller ikke dialekten til Riise. Derfor måtte han ha tolk med seg når han reiste rundt og holdt møter. Riise la også hardt ut om sin oppfatning av færøyingene, hvor han i et leserinnlegg i Kristlig Dagblad i 1897 sammenligner færøyingene med hedninger og oppfordrer dansk ungdom til å reise til Færøyene for å tjene Herren. Han mener også at det færøyske folk lå under for flere århundre med vanstell, og var ”rå og vilde” og ”grimme og snavsede”. En slik oppfatning av et folk blir naturligvis mislikt, og det ble det også i dette tilfellet. En av kritikerne var V.U.

² I oppgaven vil det bli benyttet det opprinnelige danske navnet Indremisjonen i stedet for det færøyske, fordi konteksten som oppgaven er skrevet i er Indremisjonen dansk.

Hammershaimb, som ikke navnga noen prester, men ga en generell kritikk mot holdningen til prester som kom fra Danmark til Færøyene, og hentyder til indremisjonsprester. Essensen i hans kritikk rettes mot budskapet til prestene, om at kirkegjengerne ikke nødvendigvis godtar budskapet fra prestene slik prestene mener de bør. Og når budskapet fra prestene ikke blir godtatt av kirkegjengerne, da kritiserer prestene heller alt kirkeliv på Færøyene for å være dødt, mener Hammarshaimb (Hansen 1987, 208–214).

Riise reiste allerede i 1896 tilbake til Danmark, der han døde to år er etter. I minneordene om Riise i bladet Færøsk Kirketidende blir det blant annet skrevet at Riise aldri fant seg til rette på Færøyene og heller ikke forstod troslivet på Færøyene. Dermed lyktes det ikke Riise å forandre kristendomsoppfatningen hos færøyingene (Hansen 1987, 214).

I 1895 kom Franz Moritz Rudolph Busch, som også jobbet som hjelpeprest i Vági på Suðuroy. Han giftet seg med en færøysk kvinne. Bursch var en ivrig taler, han reiste mye rundt og talte samtidig som han jobbet som prest. Dette var naturligvis vanskeligere sist på 1800-tallet enn i dag, på grunn av infrastrukturen og samferdselsmuligheter. Bursch hadde en bedre forståelse av det færøyske samfunn og liv enn hans forgjenger Riise hadde. Det at Bursch var gift med en færøysk kone, har naturligvis hatt sin påvirkning. Men selv om han var indremisjonsk prest og reiste rundt og talte, så finnes det ikke noe historisk bevis på at det var han som startet Indremisjonen på Færøyene, selv om hans kone mente det. Derimot er det ikke noen tvil om at han hadde stor betydning for Indremisjonens fremtidige etablering på Færøyene (Hansen 1987, 215).

4.9.2 Moe og religiøsitet

Prestesønnen Axel Fredrik Moe var født i Svendborg i 1888 og er mannen som står bak stiftelsen av Indremisjonen på Færøyene. Selv studerte han teologi, og var en tur på Færøyene i sin studietid. Det satte dype spor i hans minne. Ikke bare det positive satte spor etter seg, men derimot var det færøyingenes vanstell i forhold til hans eget kristendomssyn som satte de dypeste sporene. Spesielt gjorde det sterkt inntrykk på Moe at det ikke ble holdt møter med jevne mellomrom. Moe prøvde senere, da han selv var utdannet i teologi, å overbevise Fredrik Zeuthen, som var formann i Indremisjonen, om å sende en energisk misjonær til Færøyene. Det endte med at Zeuthen ba Moe selv å reise som misjonær. Han gjorde det, hvor han i starten bodde hos Burch, men flyttet fast til Tórshavn i 1905 (Hansen 1987, 216–218).

Det første Moe foretok seg i sin virksomhet som misjonær, var å opplyse færøyinger om Indremisjonen og dens positive nytte på Færøyene. Et av argumentene for Indremisjonen var i forhold til prestevirksomheten på Færøyene. Moe mente at prestene var for sjelden i de ulike kirkene som tilhørte sognet, på grunn av de geografiske utfordringene som fantes på Færøyene. Dette gjorde at færøyinger så sjelden fikk høre det ”levende ordet”. Dette var et argument for en lekmannsbevegelse på Færøyene, ifølge Moe (Hansen 1987, 222).

Moe sier i en beskrivelse av prestestanden på Færøyene at av de syv prestene som fantes, var det kun Bursch som ikke var åndelig død. Altså legger Moe ikke noe imellom i sine uttalelser om den åndelige tilstanden på Færøyene. Av andre som var sant troende, mente Moe at Plymouth-brødrene gjorde et godt arbeid for Herren, men uten noen særlig progresjon (Hansen 1987, 222–225). Moe var også kritisk til at den nye nasjonale vekkelsen som arbeidet med å skape eget skrift språk, dette mente han ville isolere Færøyene. Fra dansk hold var det mye motstand mot færøysk som eget skriftspråk og samtidig motstand mot selvstendighetsbevegelsen. Selv om det fantes selvstyresfolk i Indremisjonen, så var majoriteten Sambandspartis velgere. Indremisjonen stod ikke som en bidragsyter for den selvstendighetsvekkelsen som vokste frem samtidig som Indremisjonen tok seg frem på Færøyene. Heller var den overordnede tonen om språket og selvstendighet negativ, hvor dansk ble foretrukket, hevder Gerhard Hansen i ”*Vækkelsesbevæglsernes møde med færingerenes enhetskultur. En analyse Ca. 1850-1918*” (Hansen 1984, 157-182).

Moe ytret også sine meninger om det religiøse livet på Færøyene i det offentlige rom. I de tre færøyske avisene Dimmalætting, Tingakrossur og Færøsk Kirketidende skriver han for eksempel at kirkegjengerne ikke er engasjerte i gudstjenestene, og når gudstjenesten var ferdig, så var gudsdyrkelsen også ferdig frem til neste gudstjeneste, altså uker eller måneder frem i tiden. Han syntes det var trist at færøyinger hadde mer lyst til å danse tradisjonell ringdans enn å gå på misjonsmøter. Videre i sin beskrivelse i Dimmalætting hevdet han at mange gudløse bøker ble lest på Færøyene, og at det var veldig liten plass til kristen litteratur. Men her kommer redaktøren i Dimmalætting med et tilsvarende svar, hvor han mener at færøyinger leser mye kristelig litteratur (Hansen 1987, 218–226). Altså er det ulike meninger om kulturen. Men det er interessant å se hvordan det kristne liv og gjerning blir definert av utlendinger først på 1900-tallet. Belysningen av gudstroen blir sett fra et indremisjonsk synspunkt, som har et mer individualistisk syn på troen enn det prestene i folkekirken fremførte.

Også Bursch uttaler seg om Færøyingenes gudstro i et tidsskrift, som støtter opp under synet til Moe, hvor han savner ”bekjennende kristendom” på Færøyene, og at færøyingers kristendom ligger i dvale, og han håper på en vekkelse (Hansen 1987, 228).

Moes popularitet var ikke så høy, han ble ved flere anledninger anklaget for sine taler. Meinigkeitshúsið, menigheten i Tórshavn som var et forsamlingshus og delvis tilhørte Indremisjonen, ville at han skulle få forbud mot å tale mer, eller at han skulle bli kastet ut av menigheten. Grunnen til motstanden var blant annet at Moe snakket for mye om Plymouth-brødrene og deres tro og samhold. Menigheten var skeptisk til Moe, fordi de mente at han prøvde å omvende dem til å bli ”baptister”. Moe blir bannlyst fra Meinigkeitshúsið etter mye oppstyr over en lang periode, men i et langt brev til Zeuther klarer Moe å overbevise han til å stryke denne bannlysningen. I 1906 blir Moe ansatt som reiseprest og reiser da rundt på Færøyene og holder møter, da roer situasjonen seg rundt hans person (Hansen 1987, 228–242).

Selv om det var mye negativ oppmerksomhet rundt de danske prestene som var involverte i Indremisjonen i oppstartsfasen, så fikk bevegelsen luft under vingene på et tidlig stadium. Menighetshuset i Tórshavn var allerede innviet i oktober i 1896, hvor Emil Bruun talte. I talen som er gjengitt i Færøsk kirketidende, forteller han kort om forskjellen mellom kirkens rolle i samfunnet og Indremisjonen sin rolle:

”I Kirkehuset skal vi som Maria sidde ved Herrens Fødder og lytte til Hans Tale, i Menighedshuset skal vi som Martha tjene Ham efter den Evne, som Aanden har tilmaalt os” (Rasmussen 1991, 71).

Menighetshuset og Indremisjonen sin rolle å være aktive ved å bruke sine evner i tjeneste, mens kirken var for påfylling. Altså var det fra starten av meningen at Indremisjonen og kirken skulle være i samarbeid og utfylle hverandre. Dette har generelt også vært gjort uten de store konfliktene partene imellom.

4.9.3 Indremisjonens samfunnsengasjement

Veksten i Indremisjonen på Færøyene er vanskelig å påvise, fordi det ikke finnes noen medlemstall. Organisasjonen tilhører folkekirken og har da ikke egne medlemmer. Men til et møte på Ólavsøku i 1910 var 70 mennesker til stede, og det kan tyde på at antallet lå rundt

der. Men Indremisjonen kom mer til syne i samfunnet etter hvert. Mange som tilhørte Indremisjonen, deltok i politiske debatter og hadde sterke meninger om hvorvidt Færøyene skulle tilhøre det danske kongeriket eller skulle være en selvstendig nasjon. Det fantes ulike oppfatningen innen Indremisjonen, men det er tydelig at mange var av den oppfatning at Færøyene skulle tilhøre det danske riksfellesskapet (Hansen 1987, 244–246). Det er også allmennkjent at Indremisjonens tilhørere har hatt en tendens til å tilhøre Sambandspartiets velgerskare.

4.9.4 Avholdsbevegelsen

Mange indremisjonsfolk var også involverte i avholdsbevegelsen. Når Blå Kors kom til Færøyene i 1904, var mange fra indremisjonen involverte i avholdsbevegelsen (Blái krossur Føroya 2012). Men bakgrunnen til avholdsbevegelsen kom som en del av moderniseringen av samfunnet. Etter nedlegging av monopolhandelen, var spiritussalget fritt. Dette ble en samfunnsplage, fordi det førte til omfattende alkoholmisbruk som så ble et sosialt problem. Avholdsbevegelsen engasjerte seg og hadde siden 1870-tallet prøvd å bekjempe dette problemet. Mange politikere tok sterk del i avholdsbevegelsen, og i den politiske behandlingen av denne saken. Den var fremmet gjentatte ganger i Lagtinget uten at det skjedde så mye med saken. Innskrenkning av alkoholpolitikken var et utbredt folkekrav og involverte mange i samfunnet. Dette vet vi på grunn av at 5600 underskrifter, som var to tredjedeler av alle voksne over 20 år på Færøyene, ble samlet inn for å bli overrakt til den danske justisministeren. Men forslaget ble avvist fordi det ikke var liberalt nok (Debes 2001, 250–251). En annen grunn til at avholdsbevegelsen ble til, var den økonomiske veksten i samfunnet, som førte med seg nye sosiale utfordringer. Endringene i den økonomiske veksten gjorde at den tradisjonelle bygdestrukturen endret seg, og næringslivet og frihandelens fremgang skapte større arbeidsplasser og større geografisk mobilitet på Færøyene. Moderniseringen forandret samfunnet og førte til at sosiale problemer som alkoholisme vokste (Debes 1997, 72).

4.10 Nasjonalbevegelsen og språkkampen

Fastelavnslørdag i 1876 samlet færøyske ungdommer seg i København, hvor de bodde. De samlet seg for å synge og dikte om morsmålet og fedrelandet. Hver fastelavnslørdag i årene som fulgte, samlet de seg og sang patriotiske sanger om fedrelandet og morsmålet som var skrevet for fellessangen. Disse sangene var noe nytt i færøysk sammenheng, nasjonale sanger var aldri tidligere diktet på færøysk. Hva var det som gjorde at noe slikt ble satt i gang i København? Det er flere årsaker til dette, men ett tydelig svar er at flere færøyinge reiste til København for å få seg en høyere utdanning og kom i møte med andre kulturer og nasjonalstandpunkter i løpet av årene. I perioden fra 1800 til 1850 var det kun 6 færøyske studenter i København, men i perioden 1851 til 1899 var det 31 studerende færøyinge i den danske hovedstaden. Det i seg selv dannet et sosialt færøysk miljø blant de færøyske studentene (Brunstad 1995, 166–167).

En annen hovedårsak var at den færøyske nasjonalbevegelsen også var blitt inspirert av den islandske nasjonalbevegelsen, samt norsk ”målstræv” og den danske høyskolebevegelsen. Det ble dannet en færøysk forening ”Føringafelag” i 1881, hvor formålet var ”*at knytte færinger i Danmark sammen til åndeligt samliv og vække lyst hos dem til færøyske anliggender*” (Debes 2001, 154). Føringafelag arrangerte debatter, foredrag og anskaffelse av færøysk litteratur. Føringafelag skapte et færøysk nasjonalt miljø i København, som senere skulle bli overtatt av den færøyske studentforening. Av disse var det mange som ble ledende i det nasjonale og kulturelle livet på Færøyene i ettertid. Føringafelag var ikke noen nasjonal vekking i den forstand at den var revolusjonær, men heller en upolitisk forening som ville bevisstgjøre færøyinge om deres egenart (Debes 2001, 148–154).

Noe som var vanlig for samlingene til Føringafelag i København, var å dikte sanger og salmer og lese opp dikt. En samling av noen av disse er den lille diktboken på 67 sider med 41 sanger og dikt kalt ”Føriskar vysur”, som ville vært stavet ”Færøyskar vísur” i dag, noe som tilsier at språket var i en stor utviklingsprosess. Boken ble utgitt i 1892 av Føringafelag, diktet av ”Føringun y Kjøpinhavn” (Færøyinge i København). Innholdet i diktene og sangene i sangboken er for det meste drikkeviser, nasjonalromantiske sanger eller en blanding av begge deler. Noen av dikterne var Fredrik Petersen og sønnene til V.U Hammershaimb, Hjalmar og Jørgen. En av de interessante sangene er nr. 2 i diktboken skrevet av Fredrik Petersen, som heter ”Føriska mále” (det færøyske språket). Tematikken er språknasjonalistisk, hvor Fredrik

dikter om morsmålets store fall, det samme språket som engang var brukt av alle i kirken og ble verdsatt av høy og lav. Videre sier han at som tiden gikk, ble språket tatt ut av kirken og Lagtinget av de kloke, som er danskene. Diktet ender med at dikteren ønsker sitt gamle morsmål en lang og god fremtid (Føroyinga-felag 1899, 4–5). Det er tydelige trekk i diktet av et fiendebilde som blir trukket frem, som i ironiske undertoner blir nevnt som ”de kloke”. Altså var det danskene som tok språket fra færøyingene, og fallet var stort. Altså hadde danskene stjålet språket fra færøyingene og samtidig en del av identiteten fra færøyinger, både høy og lav.

Det skulle ta elleve år før denne nasjonale bevisstheten i København kan spores på Færøyene. Den første offentlige saken kommer i 1887 i et leserinnlegg i Dimmalætting, skrevet av den 21-årige kongsbondesønnen Joannes Patursson fra Kirkjubø. Han kritiserer blant annet Danmark ikke ivaretar færøyske interesser. Argumentasjonen er at færøyinger de siste 100 årene hadde betalt penger i statskassen fra et økonomisk overskudd på Færøyene, og at færøyinger fikk midler til selvhjelp ved at Lagtinget fikk større finansiell suverenitet. Denne tanken om selvhjelp og suverenitet skulle senere stå sentralt i Paturssons og selvstendighetens bevegelse. Patursson var aktiv med å skrive leserinnlegg både på Færøyene og i Danmark (Debes 2001, 154–155).

4.10.1 Julemøtet

I Dimmalætting den 22. desember 1888 stod en annonse i bladet som inviterte alle til et møte 2. juledag i Tinghuset, hvor ”vi agter at tale om at bevare Færøernes sprog og Færøernes skikke” (Debes 2001, 161). Dette møtet kom til å bli kjent som ”julemøtet”. Paturssons syn på språket kommer sterkt frem i en av hans kjente sitater hvor han trekker frem noe veldig sentralt for færøyingene, nemlig gudstroen og det å være færøying. Sitatet lyder slik på færøysk:

"Tá ið føroyingur situr á kjøli á sínum holvda báti, ella tá ið hann er um at missa fótafestið í bjørgunum, man hann tá venda sær til Gud sín á donskum?" (Rasmussen 1997, 102).

Kort oversatt betyr det at når færøyingen er i nød på havet eller holder på å miste fotfestet i fuglebjerget, mon han da roper til Gud på dansk? Sitatet er ironisk betonet, men påpeker to essensielle temaer, nemlig at en færøying innerst inne er færøying og aldri blir dansk.

Dessuten stadfester disse ordene at gudstroen sitter dypt i den færøyske folkesjelen, og at en færøying alltid vil påkalle Gud på færøysk fremfor på dansk.

Salen i tinghuset er overfylt av tilhørere som først hørte Fr. Petersen begynne med sang til morsmålet. Hovedtalen var kjøpmannen E.D. Bærentsen som talte om språkets fall og forfall, hvor det kun var færøyingene selv som måtte ta ansvar for eget språk. Måten å få det til på, var å få færøysk som skolespråk. I kirken mente han at prestene måtte kunne bestemme selv hvilket språk de benyttet seg av, det samme skulle gjelde i retten. Etter noen taler og diktopplesninger ble det vedtatt seks resolusjoner. De inneholdt blant annet at færøysk språk skulle bli eget fag, at historieundervisningen skulle legge vekt på færøysk historie, at prestene skulle kunne velge språk og at religionsundervisningen burde avskaffe dansk utenatføre. Foreningen begynte å arbeide med resolusjonene og samlet seg regelmessig i tiden etter ”julemøtet”, ved å ha debatter og diskusjonsforumer ukentlig. I 1890 kom den første færøyske avisen, Føringatíðindi, som kom ut én gang i måneden og senere to ganger. Interessen var stor, i 1897 var det flere abonnenter på Føringatíðindi enn det var på det danskspråklige Dimmalætting. Men på slutten av 1800-tallet begynner kreftene å ta slutt for Føringafelag, den idylliske tiden med mye engasjement var snart omme. Noen falt fra, andre var redde for at det ville skade forbindelsen mellom Danmark og Føroyene. Mangel på engasjement rundt Føringafelag resulterte i minkende oppslutning, og striden om språket gikk fra å være idealistisk til å bli rent politisk (Debes 2001, 164–171).

4.10.2 Språkkampen og den politiske utviklingen

Den mest sentrale tematikken i starten av 1900-tallet var språkstriden. Striden dreide seg først og fremst om færøysk eller dansk skulle benyttes i kirken og i samfunnet generelt (Hansen 1987, 247). Språkstriden var lang og innviklet, men den var samtidig et lite oppgjør med riksfellesskapet og en bevegelse for det færøyske samfunn i retning av mer selvstendighet. Selvstendighetsbevegelsen og språkstriden satte med det den færøyske identitet på dagsorden. J. Patursson som var en av forkjemperne for det færøyske språket og gikk inn i politikken. Han var med i den politiske foreningen Føroya Framburðsfelag som ble etablert i 1904, men i 1909 ble til Sjálvstýrisflokkurin (Selvstyrepartet). Målet var å nå skaffe lagtinget mest mulig innflytelse med det for øye at færøysk skulle brukes i skole og kirke. Selv om de tapte valget i 1906 og andre valg etter det, så var realiteten den at det var etablert et politisk system, og at færøyinger hadde politiske alternativer å velge i (Debes 1993, 137–140).

I 1906 fikk lagtinget i samråd med J. Patursson et ”tilbud” om selvstendighet fra Danmark. Dette gjorde at de som hadde kalt seg ”sambandsmenn”, grunnla partiet Sambandflokkurin samme år. Hovedmålet til partiet var å bevare det statsrettslige forholdet til Danmark. Rett etter foregikk tre ulike valg; folketingsvalg, lagtingsvalg og landstingsvalg. Alle disse tre valgene førte til tap for selvstyrebevegelsen. Senere samme år ble det takket nei til tilbudet fra danske myndigheter om selvstyre (Debes 1993, 141–147).

J. Paturssons personlige mening om grunnen til manglende nasjonalisme på Færøyene beskriver han i en historiebok om Færøyene, *Føroya søga I*. Han oppsummerer boken ved å ramse opp alle offentlige instanser som er danske, og mener at det ville være naturlig, og at de burde vært færøyske. Det i seg selv er ikke noen hemmelighet, men i bokens oppsummering hevder J. Patursson at grunnen til manglende nasjonalfølelse i folket er skolens manglende undervisning om den færøyske historie. Han mener at færøyske barn bør vite at Færøyene var kuet under Danmark. Altså gir Patursson skolen skylden for uvitenheten som fantes blant folk flest (Patursson 1939, 91–92). Hele denne boken er subjektiv og forteller J. Paturssons versjon av virkeligheten slik han forstod den. Relevansen i denne boken er svært liten, men synspunktet hans er interessant, i og med at han mener at det var for liten opplysning om den færøyske tilstanden i det danske kongeriket. Altså stiller J. Patursson spørsmål om færøysk identitet i skolen og manglende modernisering av skolen. Men mest av alt hevder han at nasjonalfølelsen skal være med i undervisningen på skolen, hvor skolen skal bidra til nasjonale fremskritt.

4.10.3 Språkstriden og amtmannsordningen

Språkkampen hadde med loven om språket å gjøre. Loven sa for eksempel at lærere ikke kunne snakke færøysk til elevene i skolen. Jákup Dahl, som senere oversatte Bibelen til færøysk fra grunnspråkene, ble presset ut av skolevesenet fordi han hadde snakket færøysk med elevene. Det samme gjaldt en lærer i Velbastað, som ble stevnet av amtmannen som lovbrøyer, av samme årsak. Også læreren Konoy i Gøta ble avsatt som organist i kirken, fordi hun hadde talt færøysk til elevene. Dette er en av mange tilfeller som illustrerte forholdet og gnisninger mellom færøyingene og amtmannen på Færøyene. Og når J. Dahl fikk prosteembetet fremfor den danske kandidaten Rytter, endte det med at amtmannen reiste hjem til Danmark i raseri, og tok med seg både politimesteren, dommeren og Amtstidendets redaktør til Danmark. Amtmannsordningen på Færøyene ble avskaffet i 1923 og erstattet av

en færøysk ordning, hvor det i stedet skulle velges en politisk formann. I 1924 vant Sambandspartiet valget. Dette hadde mye med språkstriden å gjøre, men også at Sambandspartiet hadde en bred velgerskare både i Indremisjonen og avholdsbevegelsen som var sterkt knyttet til partiet, og de hadde stor påvirkning i samfunnet (Debes 2001, 34–37).

4.10.4 Veien til språkkampens seier

Samfunnsutviklingen i 1920 var ellers rolig, men ble mer progressiv i trettiårene, hvor industrien langsomt begynte å vokse. Etter mye uenighet i Selvstendighetspartiet gikk J. Patursson ut av partiet og startet et nytt parti, Fólkaflokkurin (Fólkapartiet), som var et borgerlig parti. Dette førte til større virksomhet innen skipsbygging, hvor skipene ble større, og en ny færøysk bank ble etablert (Debes 2001, 40–41).

I mellomkrigstiden ble Færøyene mer isolerte. Andre verdenskrig gjorde at færøyinger var utsatt for risiko når de skulle ut og seile og levere fisk til andre land, dermed ble det hungersnød på Færøyene. J. Patursson gikk da til engelske myndigheter for å få hjelp til forsyning av salt og petroleum, noe som gjorde at det oppstod spenninger mellom myndigheten på Færøyene og Danmark. Det var ikke før Danmark ble okkupert av Tyskland og Færøyene kom under England, at økonomien endret seg stort. Nå kunne færøyingene selv bestemme hvor mye de kunne fiske, i motsetning til før, når danskene fastsatte fiskekvotene. Dette kunne de fordi Danmark ikke hadde mulighet til å styre og kontrollere siden de var okkuperte. Samtidig fikk færøyingene benytte språket fritt, fikk eget flagg³ og eget pengevesen, men stadig med dansk valuta. Det danske tilskudd var borte, men færøyingene fikk penger inn ved å selge fisk til England. Stor etterspørsel i risikotider gav en god fiskepris, hvor den årlige fiskeeksporten steg fra 8 millioner kroner til 35 millioner. Lagtinget overtok styringen av Færøyene fordi Danmark ikke hadde mulighet til å styre, og England ikke kunne overta styringen. Selv om Fólkapartiet vokste mye, så var det Sambandspartiet og Selvstendighetspartiet som satt med flertallet gjennom krigen. Disse tre partiene reiste til danske myndigheter i København etter krigen i 1946, med ulike agendaer. Sambandspartiet ville bevare amtsordningen, Fólkapartiet ville ha ”en engelsk dominion-aktig konstruksjon”, og Selvstendighetspartiet ville beholde krigens landsnemnds-konstruksjon. De ulike utspillene endte med at Færøyene fikk overdratt noen kompetanser, som for eksempel

³ Flagget ble lagt av studenter i København i 1919. Selvstyrespartiet opptok hurtig dette flagget som den nasjonale flagget som det færøyske flagget. Flagget med rødt blåkantet kors med hvit duk, kaldt Merkið (merket) er i dag det offisielle færøyske flagget (Høgnesen 1968, 72)

skatteoppkrevingen. Språket og flagget var ikke noen problematikk lenger, språket ble nå offisielt færøysk og flagget, ”Merkið”, var nå færøysk (Debes 2001, 44–45).

4.10.5 Folkeavstemningen i 1946

Bakgrunnen for hjemmestyreloven var en kontroversiell folkeavstemning om løsrivelse fra Danmark 14. september i 1946. 66.4 % av befolkningen deltok i valget, hvorav 47.3 % stemte for fortsatt union med Danmark, mens 48.6 % for løsrivelse fra Danmark (Harder 1979, 94). Det var ingen tvil om at det var flertall for løsrivelse. Det nye lagtingsflertallet satte seg ned for å utarbeide en styrelseslov for Færøyene. Sambandspartiet og Javnarðarflokkurin⁴ hevdet at færøysk selvstendighet var i strid med grunnloven og fikk støtte fra både den danske regjeringen og kong Christian den X. (Wang 1968, 88-90). Den danske regjeringen hevdet at de ikke skulle stå i veien om Færøyene ville løsrive seg fra Danmark, men etter valget var tonen en annen. Juridisk var det to ulike varianter av folkeavstemning, den bindende og den veiledende. Og ettersom danske myndigheter hadde siste ordet, så ble denne loven ikke en bindende lov (Skála 1992, 159-162). Den 24.september oppløser danske myndigheter lagtinget og skriver ut valg på nytt. De partiene som ønsket å være i union med Danmark, fikk da flertall. Da Færøyene så fikk hjemmestyreloven, ble det politiske landskapet mer moderat i forhold til løsrivelsesproblematikken, og andre politiske agendaer ble mer sentrale. I tiden etter folkeavstemningen ble politikken mer sentrert om velferdsstaten, modernisering innen fiskeflåten og industrien enn om løsrivelse fra Danmark. I 1950-årene var det stor fremgang i el-utbyggingen, i 1960 var infrastrukturen utbygget, og i 1970 ble det satt fokus på havneutbygging. Men etter all fremgangen i over 40 år ble Færøyene rammet av en økonomisk krise sist på 1980-tallet og først på 1990-tallet på grunn av lite fisk. Murens fall gjorde at Færøyene ikke kunne konkurrere med Russland på det liberale markedet, og en bankkrise gjorde forbindelsen mellom Færøyene og Danmark vanskelig. Dette medførte at 10% av befolkningen var nødt til å flytte fra Færøyene tidlig på 1990-tallet. Sambandspartiet merket misnøyen kraftig, og færøyinger var kjølige i forhold til Danmark. Da den verste krisen var over, var det flertall for et ”selvstendighetslandsstyre” til valget i 1998. Men oppslutningen og entusiasmen falt raskt, og selv om den politiske innsatsen vokste, endte det med at det ikke ble noe valg om selvstendighet (Debes 2001, 54–62).

⁴ Partiet De færøyske sosialdemokratene ble etablerte i 1924.

4.10.6 Hjemmestyreloven

Færøyene fikk 1. april 1948 etter forhandlinger sin egen hjemmestyrelov hvor Færøyene ble en selvstendig nasjon innen riksfellesskapet, fra å ha vært et amt. Hjemmestyreloven omfatter noen av de viktigste lovene i selvstyresstriden, og førte med seg at Færøyene fikk indre selvstyre. Som nevnt ble det færøyske språket stadfestet som hovedspråket, men sidestilt med dansk, hvor begge språk kunne brukes offisielt. Lovgivingen kommer i færøyske hender. I passet ble det skrevet ”føroyingur” (færøying) og ”Føroyar” (Færøyene), og ikke dansk og Danmark lenger (Lógasavn 2012).

4.10.7 Klaksvík-striden

I tiden etter at hjemmestyreloven var vedtatt, kunne det tenkes at det ble fredeligere og roligere mellom færøyske og danske myndigheter. Men én kjent hendelse som skjedde i 1955, viser spenningen mellom færøyinger og danske myndigheter, nemlig Klaksvík-striden. Denne hendelsen er ikke så godt dokumentert. Dansken Asger Møller beskriver hendelsen i boken *Færøerne – Danmark*. I tillegg finnes et referat av hendelsen, som Erling Klingberg Jensen ut ifra Frede Asgaards bok *Klaksvig-striden 1 og 2* har skrevet. Det er disse to kildene som er brukt i beskrivelsen her. Annen litteratur var ikke råd å få tak i, så referatet det blir henvist til, er vanskelig å etterprøve, men begge kildene belyser grove trekk av hendelsen.

Striden handler om den danske legen Olaf Halvorsen som meldte seg i tjeneste for Schutzstaffel (SS) under annen verdenskrig, hvor han arbeidet i noen måneder som vikarlege. Etter krigen ble Halvorsen beskyldt av den danske legeföreningen for å ha meldt seg til tjeneste for SS. Halvorsen benektet anklagen, ble frikjent og fikk ingen dom, bot eller ekskludering, men han skulle betale 601,50 kroner i saksomkostninger. Halvorsen nektet å betale omkostningene, og ble derfor ekskludert av den danske legeföreningen (Jensen 2010).

Eksklusjonen medførte at Halvorsen ikke kunne ansettes i noe sykehus i Danmark. Derfor reiste han til Færøyene hvor han ble ansatt i Klaksvík. Folk på Færøyene og Klaksvík fant fort ut av hans involvering i SS, men brydde seg ikke så mye om hans fortid. Danske myndigheter ville det annerledes og skulle inndrive gjelden til Halvorsen. Den 21. april i 1955 sendte danske myndigheter en delegasjon til Færøyene for å gjennomføre inndrivingen av boten, men da de kom til kai i Klaksvik, ble de møtt av 100 demonstranter fra Klaksvik.

Delegasjonen ble ført inn i skipet igjen, hvor tauene ble kuttet, og skipet drev på fjorden i Klaksvík før mannskapet fikk kontroll. Den danske regjeringen tiltrådte raskt og etablerte politistyrker som skulle sendes til Klaksvík med skip. Det ble sendt 120 politimenn med tungt bevæpnet last, med rundt 50 kasser våpen og ammunisjon. Den færøyske lagmannen Kristian Djuurhus som var i København da, ble med skipet til Færøyene, sammen med seks journalister (Jensen 2010).

Det ble et voldsomt opprør på Færøyene da lokalavisene skrev at det skulle stå 1000 væpnede menn for å ta imot skipet. Danske myndigheter fikk da kalde føtter og sendte den danske finansministeren til Færøyene for å forhandle, som samtidig fikk roet situasjonen ned. Han skrev et forlik der han prøvde å få Klaksvik-folk til å få Halvorsen til å få ordnet sitt forhold til legeföreningen og reise midlertidig til Danmark igjen, slik han også gjorde (Møller 1958: 92–93).

Folk i Klaksvík så dette som en seier. De 120 politimennene reiste da til andre øyer på Færøyene og ble godt mottatte, men til Klaksvík fikk de ikke lov til å komme. I stedet ble to andre danske leger i jobben i Klaksvík i halvt år, men Halvorsen hadde ikke brakt forholdet med legeföreningen i orden. I september 1955 skulle de to nye legene konstitueres, og det ble ikke godt mottatt. Folk i Klaksvík krevde at Halvorsen skulle tilbake i stillingen i Klaksvík. Da riksombudsmannen kom til Klaksvík for å møte sykehusbestyrelsen, var det opprør i Klaksvík som endte med at riksombudsmannen ble slått ned av en rasende kvinne, sykehusdirektøren ble også slått ned. Dette førte med seg at politistyrkene kom til Klaksvík hvor de sperret av havneområdet. Politifolket fikk ordre om å skyte bare om det var ytterst nødvendig, men kunne være ”håndfaste” og bruke hundene om det var noen som provoserte. Selv om det foregikk sabotasjer på kaiområdet mot det danske skipet, kom det aldri til noen voldelige konfrontasjoner mellom lokalbefolkningen og politistyrkene. Den 25. oktober ble trettien færøyinge arresterte, hvorav fire ble frikjente. Det mest dramatiske som skjedde under legestriden i Klaksvík, var to bombesprengninger i november samme år. Et ubebodd hus ble sprengt, og en bombe ble sprengt utenfor politihuset i Klaksvík. Ingen ble skadet under disse hendelsene. Etter hvert roet opptøyene seg, og det var ro i Klaksvík igjen. Men dette er det nærmeste færøyinge har vært i krig i nyere tid, og det på grunn av en bot på 601,50 kroner. Og det som gjorde det enda mer tragisk, var at når skipet seilte tilbake til Danmark etter opptøyene, hadde kapteinen tatt sitt eget liv. Denne handlingen hadde antagelig sterk tilknytning til Klaksvík-striden (Jensen 2010).

Episoden belyser de spenningene som utløstes når danske myndigheter blandet seg i lokalmiljøet i Klaksvík og på Færøyene. Noe av striden handlet også om innbyrdes stridigheter mellom Klaksvík og Tórshavn, men det som står igjen etter en slik hendelse, er danskenes innblanding i en legestrid med tungt bevæpnede skip og politifolk mot lokalbefolkningen i Klaksvík og på Færøyene. Dette var en maktutøvelse som danske myndigheter kunne vært foruten.

5 Island

I dette kapittelet vil jeg beskrive de viktigste likhetene og ulikhetene mellom Island og Færøyene. Her vil det bli sett etter de samme strømninger og utviklingen som er parallell mellom Færøyenes og Islands historiske utvikling. Målet med denne fremstillingen er å se hva som er særegent med Færøyene i forhold til Island, og som er sammenlignbart på flere områder både religiøst, politisk, kulturelt, geografisk og sosialt.

Generelt om Island kan nevnes at innbyggertallet var 318 452 i januar 2011. Den vulkanske øyen ligger nordvest for Færøyene og er 103 000 km². Islendinger har sitt eget språk, islandsk, nordisk germansk som har opprinnelse i norrønt, men som har forandret seg relativt lite. Cirka 80 % av befolkningen er medlemmer i den lutherske statskirke, 5 % er medlemmer i andre kristne kirkesamfunn og opp imot 5 % praktiserer ”ásatnú”, den tradisjonelle norrøne religionen (Ministry of Trade and Industry 2012).

5.1 Islands kristendomshistorie

Som på Færøyene, så ble Island kristnet rundt 999–1000-tallet. Kristendommens komme til Island hadde sterk innflytelse fra Norge. Kong Ólafr Tryggvason sin beskjed til Alltinget sommeren i år 1000 om konvertering medførte et nytt kapittel i Islands historie. Island var nå blitt *kristnet*. Men selv om islendingene ble kristne, så fikk de tillatelse til å holde fast i gamle hedenske tradisjoner, hvor de i det private for eksempel ofret til andre hedenske guder. (Vésteinsson 2000:17). Sommeren i år 1000 var det kun én prest på Island, Þormóðr. Han skulle døpe alle islendinger og skulle holde gudstjenester rundt hele landet. Dette var selvsagt umulig, ingen vet helt hvordan formen på gudstjenestene har vært, men det har tatt lang tid å etablere noen form for grunnleggende kristen praksis. Samtidig var det vanskelig å overbevise folk til å delta i gudstjenestene og i ritualer. De første hundre årene etter kristningen av Island var det bygd kun fem kirker, og det fantes bare ni prester. Det meste av informasjonen om kristendommens fremgang blir beskrevet i forskjellige sagaer, deriblant *Heiðarvígs saga* og *Aris Íslendinga bók*. (Vésteinsson 2000, 24–29).

Islendinger har en særegen historisk utvikling; på en relativt isolert øy nord i Atlanterhavet har det islandske folkets tradisjoner, litterære historie og kultur knyttet folket sammen på en måte som er unik i europeisk sammenheng. Et av unntakene i Europa er jødene, men

forskjellen er at islendingene har hatt en stabil geografisk tilværelse. Det som gjør Island enestående, er den kulturelle homogeniteten, isolasjonen og det gamle godt bevarte språket og litteraturen; sammen med at dette var et lite land som ikke var noen selvstendig stat. Fra 1380 og frem til 1944 var Island styrt av Danmark (Tomasson 1980, 17–19).

På 1800-tallet ble Island regnet som et underutviklet bondesamfunn på grunn av de geografiske utfordringene landet hadde. Fiskeriet bestod hovedsakelig av småbåter langs kysten, og all handel var styrt av danskene i form av monopolhandelen. At monopolhandelen ble nedlagt i 1854 gir ikke noen umiddelbar effekt på Island, det er ikke før på slutten av 1800-tallet at islendingene tar ansvaret og ledelsen for både import og eksport av handelsvarer. Det medfører vekst i samfunnet hvor både handels- og fiskerinæringen etablerer seg etter hvert (Pétursson 1990, 43–44).

5.1.1 Den religiøse utviklingen på Island

I 1740-tallet ble en misjonær sendt til Island, det var Herrnhuternes brødreforening i København som stod bak utsendingen. En av begrunnelsene var den dårlige tilstanden på Island og prestenes fordervelse. Den ikke navngitte misjonæren begynte sin misjonærvirksomhet i den kongelige monopolhandelen sørvest på Island, og bakgrunnen til det var alkohalsalget. Monopolhandelen hadde stor profitt av alkohalsalget til islendingene, men misjonæren sluttet i sin gjerning etter et-par år, en av årsakene var motstanden han fikk fra representanter fra monopolhandelen (Pétursson 1990, 35).

Den pietistiske påvirkningen på Island kom fra det danske hoffet. De ville først og fremst styrke og forbedre kristendomsundervisningen, prestenes kunnskapsnivå samt deres moralske standard. Denne innflytelsen i det islandske samfunnet førte aldri til noen radikal pietistisk vekkelse som kom i konflikt med den evangelisk-lutherske statskirken (Pétursson 1990, 35). Lederne i den danske kirken var bekymret for standarden i den islandske kirken og prestenes dårlige nivå. I 1741 sendte *Generalkirkeinspeksjonskollegiet* i København en prest på tilsynsreise til Island, og samme år ble konfirmasjonen obligatorisk på Island. Før det hadde familiene ansvar for all opplæring. Kriteriet for å kunne bli konfirmert var at barnet kunne alfabetet. Derfor ble foreldrene utfordret til å lære barna sine å lese siden det ikke fantes noe skoletilbud, men det ble derimot starten på folkeundervisningen på Island. Prestenes oppgave var at sørge for at det fantes kristen litteratur som andaktsbøker, salmebøker og ”postiller”

hjemme hos folk. Litteraturen som ble brukt i konfirmantundervisningen, var Erik Pontoppidans katekismeforklaringer, slik det også var på Færøyene (Pétursson 1990, 35–36).

Spredning av lesekunnskapen blant islendingene resulterte i en dypere pietistisk forankring i folket. Slik det var på Færøyene generelt sett, ble det også her en tradisjon at en leste i andaktsbøker eller i Det nye testamentet, og i den litteraturen som var tilgjengelig, i hjemmene hvor familien samlet seg for å høre opplesning fra disse. Andre postiller som også var mye lest på Island på 1700–1800-tallet, var Hallgrímur Péturssons Passionssalmebok og biskop Jón Vídalíns huspostiller som ble skrevet i 1718. Disse ble mye lest i de bygdene der det ikke var anledning å holde gudstjeneste hver søndag. Til forskjell fra Færøyene, ble ikke postiller opplest i kirken, men derimot kun i hjemmene. Denne tradisjonen tok slutt først i fiskesamfunnene og byene ved kysten i slutten av 1800-tallet på grunn av folketallsveksten som medførte at de fikk sine egne prester. Det som gjorde slutt på tradisjonen med andaktslesning i hjemmene, var opplesningen av ”Pasjonssalmene” i riksradioen som startet på 1930-tallet (Pétursson 1990, 36).

Ifølge den islandske kirkehistorikeren og biskopen Jón Helgason hadde ortodoksien en viss dominans i det islandske samfunnet fra 1600-tallet og frem til 1800-tallet, hvor Hallgrímur Peturssons pasjonssalmer med fokus på sjelen og ikke forsamlingen var sentrum, og hjemmeandaktene var innflytelsesrike. Pietismen satte et visst preg på ortodoksien, ved at ”vi”-formen forandret seg til den personlige og inderlige fromhetsformen ”jeg”-formen, hvor enkeltindividet og ikke kollektivet var i sentrum. Den ortodokse dominansen ble svekket av strukturendringer i slutten av 1800-tallet (Pétursson 1990, 38–39).

Til sammenligning med Færøyene, så kom ikke opplysningstidens ideer til Island før en generasjon etter de andre nordiske land (s. 36 og henvist til Jón Helgason 1922, s. 166). Det var de islandske studentene ved Københavns Universitet som tok disse ideene til seg og brakte dem videre til Island. Etter hvert som årene gikk, var det disse islandske studentene som tok over undervisning på presteskolen, som var integrert i latinskolen, på Bessastaðir. De bar sterkt preg av nasjonalisme (Pétursson 1990, 36).

5.1.2 Det islandske språket

Det oldnordiske språket som engang var dominerende i Skandinavia ble med årene forandret til nye germanske språk, slik vi kjenner dem i dag, de har mye til felles, men er likevel ulike

språk. Islandsk derimot har beholdt sin oldnordiske dialekt og har vært under relativ liten forandring i de siste 1000 årene. Fra middelalderen forandret språkene i de skandinaviske landene seg betydelig, mens islandsk forble nærmest uforandret. Dette kommer til uttrykk etter reformasjonen, hvor den islandske lutherske oversettelsen av Bibelen blir trykt på Island på midten av 1500-tallet. Selv om Island var under dansk herredømme hvor det danske språket var det offentlige språket, så ble det islandske språket godt bevart og brukt (Vikør 2000, 124).

På 1800-tallet var det økonomisk vekst på Island, og med det reiste den romantiske nasjonalismen seg. Det resulterte i en folkebevegelse som utviklet seg til en politisk kamp om selvstendighet som på 1900-tallet gradvis skulle omdannes til indre selvstyre og siden til total suverenitet for Island. Språkutviklingen skulle bli, og er en forbilledlig prosess, hvor purismen språkmessig har stått sterkt. Islandsk er et av de få homogene språkene i verden hvor det nesten ikke finnes dialekter, og hvor få andre forstår språket utenfor de islandske landegrensene. Den geografiske fordel Island har for å bevare språket, er en faktor for språket sin fremgang, men også for truslene av innflytelsen fra andre språk, som dansk og ikke minst nå til dags, engelsk, har styrket bevisstheten av det islandske språket (Vikør 2000, 124–125).

5.2 Selvstendighetsbevegelsen

1800-tallets økonomiske fremgang og økning i folketallet førte til en vekkelse blant folket. Vekkelsen på Island var ikke å forstå som en religiøs eller kristen vekkelse, men heller som en nasjonal og politisk vekkelse. Inspirert av juli-revolusjonen i Frankrike i 1830 spredde det seg en kamp i folket for selvstendighet. Men slik som på Færøyene, så begynte også denne kampen for selvstendighet blant islandske studenter i København. Studentenes aktiviteter i København inneholdt blant annet skriving av tidsskrifter som ble sendt til Island, hvor de ble spredt ut over hele landet. Mange av de sentrale kontaktene studentene hadde til Island, var prester, som sendte tidsskriftene videre. Mange av disse prestene ble ledere for folket i selvstendighetsstriden. En annen faktor som gjorde at prestenes tilknytning til folket var så tett, var at prestene utdannet seg på Bessastaðir. Latinskolen hadde en teologisk utdanning integrert, den var ikke av det høyeste akademiske nivået, men den var godkjent akademisk på

Island. Det var få som reiste til København for å utdanne seg til prestegjeringen. De som studerte på Bessastaðir, var oftest enten prestesønner eller bondesønner, og levde derfor nær bondemiljøet og falt derfor naturlig inn i samfunnet etter ferdige studier (Gislason 1986, 36–37).

De islandske studentene i København og den nasjonale bevegelsen på Island hadde ingen religiøse motiver. Studentene tok ikke opp noen intellektuelle transcendent spørsmål, og i tidsskriftene de skrev, nevnte de verken religionsfrihet eller skille mellom kirke og stat. Disse temaene ble ignorerte, og alt fokus var på den nasjonale kampen. Heller ikke foretok den nasjonale mobiliseringen på Island seg noen religiøse eller teologiske diskusjoner, også var den islandske geistligheten en del av kampen. Den nasjonale alliansen var bred, kirken var representert av den unge generasjonen av ortodoksien på den ene siden, og på den andre siden var det også støtte fra teologistudentene i København (Pétursson 1983, 87–88).

Professor Pétur Pétursson hevder at den islandske kirken under det danske eneveldet var et verktøy for danske myndigheter for å standardisere og integrere det fattige bondesamfunnet på Island under det danske riket. Men på 1800-tallet utvikler Reykjavík seg til et politisk sentrum for den politiske selvstendighetsvekkelsen. Forflytninger av presteskolen i 1847 og andre skoler til Reykjavík styrker byens posisjon symbolsk på Island, som det politiske sentrum den var. Og i 1904 får Island indre selvstyre, som samtidig er en stor seier for folket, og hvor styringen av landet ikke lenger foregår i København, men i Reykjavík. I 1918 blir Island anerkjent som en suveren stat under det danske kongeriket. Noen av de sentrale tankene bak nasjonalismen på Island var å bli en fri nasjon med egen styring, samt egne politiske og kulturelle institusjoner. Språkets betydning var også sentral, slik den var i de andre landene i Norden. Religiøst sett ble det aldri noen vekkelse innenfor eller utenom kirken. Ved overgangen til det 19. århundre kom den liberale teologien med de nye islandske prestene inn i den islandske kirken og ble det dominerende synet i presteskapet og det teologiske synet ved presteskolen, som i 1911 inngikk i universitetet. Den religiøse utviklingen utenom folkekirken var begrenset i begynnelsen 1900-tallet, og selv om mange ulike religiøse retninger, mest kristne, etablerte seg på Island, ble det ingen betydelig religiøs vekkelse. En av grunnene er, ifølge Pétur Pétursson, prestenes posisjon på Island på 1800-tallet. Prestene var sentrale aktører i nasjonsbyggingen, og følgen av deres innflytelse og involvering i selvstendighetsstriden har gjort at folket har søkt prestenes støtte i møte med nye politiske og sosiale bevegelser (Pétursson 1998, 432–438).

En vesentlig forskjell mellom Island og Færøyene var prestestanden. Helt frem til slutten av andre verdenskrig var majoriteten av prestene på Færøyene danske og utdannet i Danmark. Til forskjell var prestene på Island hovedsakelig islendinger og tok store deler av den teologiske utdannelsen på Island. Selv om språket står sterkt både på Færøyene og Island, så er det islandske språket det som har en klart sterkere historisk posisjon. Dette kommer tydelig frem i gjennomføringen av bibeloversettelsen. Island fikk Det nye testamentet oversatt til islandsk allerede i 1540, og hele Bibelen i 1584 (Pétursson 1990, 118). Selv om oversettelsen kom veldig tidlig på Island, så fikk færøyingene ikke sin oversettelse av Det nye testamentet før 1937, og hele Bibelen ikke før 1948/1961 på eget morsmål. Her skiller altså 400 år med sterk skriftlig tradisjon mellom naboøyene.

Det finnes mange historiske likhetstrekk i utviklingen av Færøyene og Island. Begge var under dansk herredømme, monopolhandelen opphørte nesten samtidig i 1850 i begge øysamfunnene hvor de etterpå fikk en treg økonomisk start på selvforsyningen. Både Alltinget i 1845 og Lagtinget i 1852 ble gjenopprettet som indre organ når det gjaldt landets virksomhet. Men selvstendighetskampen vant Island først med å få indre selvstyre og unionsoppløsning med Danmark i 1944. I denne retningen klarte færøyingene ikke å følge islendingene, og nasjonalismen ble aldri så sterk på Færøyene som på Island. (Pétursson 1990, 118).

5.3 Kristendommen på Island

Den islandske folkekirken har mange likhetstrekk med resten av de nordiske folkekirkene. Dette kommer som en naturlig følge av at Island lå under det danske kongeriket med samme lovgivninger som den danske folkekirken (Gislason 1986, 34). Ifølge *Statistics Iceland* er antall medlemmer i folkekirken fallende, men er dermed også i tilsvarende utvikling med andre nordiske folkekirker. I 2012 er 76,81 % av befolkningen medlemmer i den islandske folkekirken. I forhold til 1982, tretti år tidligere, var tallet oppe på 93,23 % (Statistics Iceland 2012).

5.3.1 Prestens rolle

Noe som gjør den islandske folkekirken ulik noen av de andre nordiske folkekirkene, er prestens sterke posisjon innen kirken. Dette kan forklares historisk, da Island på 1700-tallet

hadde store utfordringer. Landet slet med store naturkatastrofer, samtidig som omfattende sykdom herjet hele befolkningen. Denne kombinasjonen ødela livsgrunnlaget for mange gårdeiere og familier, som ikke hadde mulighet å fortsette med sitt yrke på grunn av ødeleggelse av marker og tap av dyr på gårdene. Det medførte at de var nødt til å forlate det de engang hadde av eiendom og gods, for å ty til drastiske forandringer og begynne å tigge for å overleve. Da var det en dansk prest som foreslo å flytte disse islendingene til Danmark for å få en ny start. Men de som ikke fikk denne muligheten, ble værende på Island, og ettersom kirkens jord heller ikke gav noen avkastning, kom presten og sognebarnene til å stå tett i de vanskelige tidene. Dette gjorde samtidig at presten ble en slags leder i en overlevelseskamp. De vanskelige tidene medførte at folket søkte hjelp i kirken, andaktsbøkene, postillene og pasjonssalmene. Disse ortodokse innslagene i hverdagen ble styrket av prestenes søndagstaler som også hadde sitt ortodokse preg. Ortodoksien satte dype spor i befolkningen, og tross pietismens innflytelse i lovgivningen og undervisningsområdene, så var det prestenes ortodokse preg som kirkefolket holdt deg til. (Gislason 1986, 35–36).

5.3.2 Andre religiøse innslag på Island

Her vil jeg bare kort beskrive de religiøse retningene som kom til Island parallelt med den religiøse utviklingen på Færøyene. Jeg tar for meg noen religiøse retninger som er tilsvarende på Færøyene og noen som ikke kom til Færøyene. Dette blir gjort for å vise motstanden innen det islandske samfunnet.

I 1851 kom de første *mormonerne* til Island, det var to islendinger som hadde bodd i København og vendt hjem til Island igjen. Én av dem var allerede blitt prest, og de startet misjonsarbeidet på Vestmannaeyjar hvor de hadde sin opprinnelse. De møtte stor motstand fra den lokale presten og kirkefolket som samtidig la press på dem som var nøytrale til mormonernes tilstedeværelse. Mormonerne fikk ikke lov av presten til å ha noen slags virksomhet, verken å preke eller utføre noen religiøse handlinger. Presten var hard motstander av denne nye religiøse retningen. Retorikken beviste det når han sa at han ville hindre ”smitten” i å nå fastlandet, ved å forhindre mormonene i å reise til fastlandet. I ettertiden ble det en kamp mellom mormonerne og presteskapet på Island om hvorvidt mormonerne skulle få lov til å misjonere på Island, og etter mange dragkamper oppgav mormonerne rundt år 1900 forsøket om å misjonere på Island. (Pétursson 1990, 44–45). Dette var enda et beskrivende eksempel på prestenes og kirkens makt og posisjon på Island.

5.3.3 Den katolske kirke

Den katolske kirken sendte sine første prester til Island i 1857. De levde isolerte uten å utøve noen religiøs virksomhet, men lærte seg i starten språket og kulturen. Tross stor motstand bygde katolikkene et kapell i Reykjavík. Men myndighetene deklarererte at kun utlendinger, som hovedsakelig var sjømenn, kunne besøke kapellet, og ikke islendinger. De katolske prestene opplevde ingen fremgang og vilkårene var dårlige, noe som førte til at de reiste fra Island i 1874 uten at en eneste islending var omvendt. Men allerede i 1895 kom katolske prester og nonner fra Danmark tilbake til Island, denne gangen økte deres virksomhet i Reykjavík med at det ble bygd både skoler og sykehus. I 1908 var det mellom 70 og 80 barn som gikk på skolen, hvor majoriteten ikke kom fra katolske hjem. Fremgangen fortsatte på 1920-tallet da noen kjente kulturpersonligheter konverterte til katolisismen, og en milepæl i den katolske historie på Island var nådd da Jóhannes Gunnarsson ble den første islandske presten i den katolske kirken, og senere også ble biskop. Veksten var moderat på Island, i 1910 var 38 katolikker registrerte på Island, og 70 år senere, i 1980, var tallet oppe i 1617 (Pétursson 1990, 46–47).

5.3.4 The Plymouth Brethren

Slik som på Færøyene, så kom Plymouth-brødrene også til Island, representert ved den britiske misjonæren James K. Niesbet. Som for andre religiøse minoriteter på Island hadde Plymouth-brødrene ikke stor fremgang, i 1926 var antallet medlemmer i kirkesamfunnet 147, men veksten var stor, og i 1930 var 1978 medlemmer registrerte. Dette var allikevel ikke nok til å holde bevegelsen i live, og på 1980-tallet opphørte virksomheten hos Plymouth-brødrene på Island. (Pétursson 1990, 47–48). Her er det vesentlige likheter og forskjeller mellom utviklingen på Island og Færøyene. En av likhetene er at Plymouth-brødrene hadde en moderat vekst i starten tross motstand og klarte å etablere seg. Men tilbakegangen har vært større en fremgangen, og Plymouth-brødrene har ikke klart å overleve på Island, slik de gjorde det på Færøyene.

5.3.5 Den lutherske frikirke

De lutherske frikirkene på Island har først og fremst sin opprinnelse i misnøye blant kirkefolket i den islandske kirken. I 1883 ble den første frikirken stiftet på Island. Her ble én prest ansatt, lønnsgrunnlaget var basert på kollekt fra menighetsmedlemmene. Folkekirkenes menighetsstruktur eller liturgi var ikke forandret. Altså var frikirkene ikke ulike folkekirkenes, men de var oftest basert på misnøye og protest mot det lokale valg av prester, som skapte behovet for å starte en frimenighet. Men frikirkenes tilblivelse var mest av alt en reaksjon i debatten som gikk rundt tilknytningen mellom stat og kirke, spesielt den innblanding den danske kirkelige administrasjonen hadde i den islandske folkekirken (Nilsson 1986, 38). Ved århundreskiftet, da nasjonalismen var på sitt høyeste, hellet nesten halvdel av kirkemedlemmene i Reykjavík mot de lutherske frikirkene heller enn mot den danske folkekirken; tall fra rundt år 1900 viser at når frimenighetene hadde det høyeste antall medlemmer, var det estimert til 20 % av befolkningen. Men allerede i 1930 var tallet sunket til 8 % og hvor det kun fantes lutherske frikirker i Reykjavík og Hafnafjórður. (Pétursson 1990, 49). Så det er klart at nasjonalismen hadde stor påvirkning på det religiøse livet på Island. I det ovenstående eksempelet er det tydelig at den nasjonalistiske innflytelsen hadde påvirkning på folkets støtte til de islandske frikirkene heller enn til den islandske folkekirke som hadde direkte administrativ forbindelse med Danmark.

5.3.6 Indremisjonen

I motsetning til Færøyene hadde innflytelsen av den danske Indremisjonen på Island svært begrenset innflytelse. Selv om noen prester, hvor Sigurbjörn Á Gíslason var mest fremtredende, prøvde å starte en lekmannsbevegelse i Reykjavík ved det 19. århundreskiftet, var det rykte mer enn noe annet som gjorde forsøket nærmest forgjeves. Bakgrunnen for det var ikke av direkte religiøse stridigheter, men heller av dens opprinnelse. Den danske Indremisjonen hadde et dårlig rykte blant nasjonalistiske islandske studenter i København. Studentene assosierte Indremisjonen med regjeringen som den gang var i Danmark, som de islandske studentene mente var konservativ og udemokratisk og som utøvde makt som motarbeidet Islands interesser og islendinger generelt. Det som også motarbeidet Gíslason, var tidspunktet; han startet sitt arbeid med innføringen av Indremisjonen ved århundreskiftet som var midt i nasjonalismens sterkeste storm på Island. Det medførte at Indremisjonen aldri fikk noe fotfeste blant islendinger på Island (Pétursson 1990, 50).

5.3.7 Refleksjoner

Det er tydelig at nasjonalismen på Island har stått sterkt på 1800- og 1900-tallet. Dette har også hatt påvirkning på den religiøse utviklingen i landet. Det som er iøynefallende, er at nasjonalismestriden har fått støtte fra kirken, men har ikke skapt et blomstrende religiøst liv fra religiøse retninger utenfor Island. Man skulle tro at i slike moderniseringstider ville ulike religiøse retninger klare å utfordre den statlige religionens monopol. Slik var det ikke, og en av grunnene til det har vært at nasjonalismens etablering på Island som erstattet det religiøse behovet. Det er samtidig den mest markante forskjellen mellom Island og Færøyene; nasjonalismens sterke karakter som påvirket hele folket, inkludert kirken, og som samtidig ikke var inkluderende for noen religiøse retninger som ikke hadde sin opprinnelighet eller hadde sterke tradisjoner på Island. Selv om utviklingen på Færøyene og Island har mange paralleller, så er det noen skiller som har ført dem i ulike retninger historisk sett. En av de mest klare er selvsagt selvstendighetsstriden som Island vant og Færøyene kun fikk på et begrenset vis. Den observasjonen som er interessant, er at Færøyene har et sterkere preg av dansk tradisjon innen det religiøse livet og har videreført det helt frem til i dag. Ved å benytte den komparative metoden viser det seg at Island hadde en mye større nasjonalistisk innflytelse enn på Færøyene, hvor Færøyene hadde en blanding av religiøs og nasjonal vekkelse. Selv om det også var motstand på Færøyene, så kan man stadfeste at islendingene i større grad hadde en samlet nasjonalistisk samhörighet som satte det islandske fremfor alt annet.

6 Religion og språkstrid

I dette kapitlet vil språkstridens innflytelse på religionen på Færøyene bli drøftet. Det vil bli sett nærmere på sammenhengen mellom den nasjonale og den religiøse vekkelsen og på den innflytelsen de hadde på hverandre. Dette er to enheter med en størrelse som er vanskelig å dekke i detalj, og intensjonen i dette kapitlet er å påpeke hvordan de nasjonale og de religiøse retningene bevegde seg i forhold til hverandre og til samfunnet som helhet.

For å kunne dekke problemstillingen best mulig vil det bli sett ut ifra tre samfunnsnivåer. Det første nivået er det samfunnsmessige, deretter det organiserte, og til sist det individuelle nivået. Det samfunnsmessige nivået gjelder i denne oppgaven de overordnede samfunnsendringene, hvor jeg vil se nærmere på språkstridens påvirkning på samfunnet og religiøsiteten. På det organiserte nivået vil jeg komme inn på de organiserte trossamfunns påvirkning av språkstriden i form av folkekirken og de religiøse bevegelsene, og til slutt hvordan færøyingene ble påvirket av språkstriden i et religiøst perspektiv. Hensikten er å kunne se den overordnede sammenhengen og bevegelsene i en intens tidsperiode i den færøyske historien, både i et religiøst og et språklig aspekt.

6.1 Nasjonalbevisstheten og moderniseringen

Språkstriden og moderniseringen⁵ på Færøyene gikk hånd i hånd. Mens den nasjonale bevegelsen blomstret i København, forandret det færøyske samfunnet seg samtidig fra å være et landbrukssamfunn til å bli et fiskersamfunn. Modernisering innebar som tidligere nevnt en bedre økonomisk velstand for folket som selvfølgelig førte noen endringer med seg. Det organiserte politiske landskapet begynte å ta form, næringslivet blomstret mer med flere fiskebåter og salg av fisk, kampen om språket i skolen tok til, og selvstendighetsbevegelsen arbeidet for at det færøyske språket skulle brukes i offentligheten. Med språkbevisstheten økte nasjonalbevisstheten på Færøyene. Det preget det politiske arbeidet, som var på den ene siden en strid mellom å bevare den gamle samfunnsstrukturen, hvor Færøyene var et amt og dansk var det offisielle språket. På den andre siden var selvstendighetsbevegelsens optimale mål suverenitet fra Danmark, som innebar at færøysk ble offisielt språk. Det fantes altså mange vridninger i det færøyske samfunnet. Politisk sett var det to polariserte fløyer, og religiøst sett

⁵ Moderniteten i forhold til den færøyske konteksten vil bli sett som prosessen fra det gamle landbrukssamfunnet til det nye fiskerisamfunnet. Dessuten vil politisk og religiøs frihet og framskritt være sentrale i denne tidsperioden (Furseth og Repstad 2003, 94–96).

var det nye utenlandske vekkelsesbevegelser som utfordret den etablerte og tradisjonelle religiøse stabiliteten. *Enhetskulturen* stod for avvikling, og vekkelsesbevegelserne var en respons på det etablerte og det ”sovende”, slik ordet vekkelse tilsier, altså ikke en motreaksjon mot moderniteten. De kristne vekkelsesbevegelserne førte også religiøs pluralisme med seg. I den nordiske konteksten var 1800-tallet et sentralt århundre for bruddet mellom individuell identitet og religionens rolle i samfunnet. Vekkelser som omfavnet både religiøsitet, nasjon og politikk var et kjennetegn for den nordiske historien på 1800-tallet. Bortsett fra Island, så opplevde alle de nordiske landene en religiøs vekkelse, på 1700-tallets pietisme og andre religiøse bevegelser på 1800-tallet. På Island, som tidligere nevnt, dominerte den nasjonale bevegelsen så sterkt at den overdøvet det religiøse alternativet (Thorkildsen 1998b, 158–163).

Forskjellen mellom den pietistiske vekkelsen og andre vekkelser fra 1800-tallet var at pietismen spredde seg gjennom adels- og hoffkretser og i presteskapet, mens for eksempel lavkirkelig vekkelse i Danmark på 1800-tallet i form av Indremisjonen først og fremst var lekmannsbevegelser. Det som kjennetegnet slike bevegelser, var ledere med karismatiske trekk. De var gode til å tale på en slik måte at de ble forstått, samtidig som budskapet ble gjenkjent. En god metode for å fremføre en slik tale var å forenkle den, og å personifisere budskapet rundt ens egen personlige omvendning. Det førtes videre fra det åndelige aspektet til det samfunnsorienterte, hvor lekfolket ikke lenger ville være underlagt de geistlige embetsmenn. Nå hadde lekfolket selv mulighet til å forkynne. Dette møtte vanligvis mye motstand, og ledere ble fengslet. Slike hendelser skjedde både i Danmark, Norge, Finland og Sverige. De nye vekkelsene gav lekfolket en stemme, noe som førte til en sosial og politisk vekkelse (Thorkildsen 1998b, 161–175). Mange av disse karakteristikkene er til å kjenne igjen på Færøyene. Budskapet til Indremisjonen og Plymouth-brødrene var personifisert til enkeltmennesket og lekfolket kom også til ordet med sine Bibeltolkninger. Sloan hadde også karismatiske, han brukte sine musikalske fredigheter som et verktøy for å kommunisere med folket.

6.2 Religion og nasjonalbevissthet

En av de viktigste kampene i språkstriden var at færøysk skulle bli offisielt som rettsspråk⁶, administrativt språk, skolespråk og kirkespråk. Allerede fra julemøtet i 1888 var kampen om det offisielle språket tatt opp, hvor nasjonalbevisstheten for forkjemperne av språkets betydning for det færøyske folket var reell. Den nasjonalistiske vekkelsen spredde seg og fikk både politiske, religiøse og sosiale følger. Men nasjonalbevissthet var ikke kun en strid om landets lover og færøysk som offisielt språk. Språkstriden omfattet også andre områder i samfunnet, hvor religiøse organiserte enheter også var en del av språkstriden. Spørsmålet om nasjonalismen overtok den gamle religionens plass i samfunnet er interessant i denne sammenhengen. På Island var det tydelig at den nasjonalistiske vekkelsen erstattet den religiøse vekkelsen. Nasjonalismeforskerne Gellner og Hobsbawm, som angir nasjonalismen som en moderne konstruksjon, mener at nasjonalismen erstattet religionens tidligere betydning for samfunnet. Også Anthony Smith hevder at nasjonalismen erstatter religionen i det moderne samfunnet, hvor nasjonalismen er limet som holder samfunnet sammen i moderniteten. Men språknasjonalismens sterke posisjon for færøyinger gjorde at nasjonalismen aldri ble en erstatning for religiøsitet. Språkstriden foregikk samtidig som de nye kristne retningene etablerte seg på Færøyene, dermed var det to bevegelser som vokste innen den færøyske befolkningen samtidig, den nasjonalistiske og den religiøse. Språkstriden var ikke med på å svekke den kristne troens posisjon, men var heller en bidragsyter for gudstroen. Tanken om at moderniseringen skulle dempe religiøs fremgang, og at religiøse vekkelse stod i opposisjon til moderniteten, kan motbevise ved å observere de religiøse vekkelsene på Færøyene. Det som de religiøse vekkelsene gjorde på et samfunnsendrende nivå, var at de bidro til å få færøysk som religiøst språk og Bibelen ble tilgjengelig på færøysk. Dette står ikke i opposisjon til moderniteten, men er en del av moderniteten. De nye bevegelsene brøt med de gamle skikkene og etablerte seg som nye alternativer til de tradisjonelle sedvanene. Disse bevegelsene var ikke bare alternativer til det etablerte, men også en forandring fra den tradisjonelle enhetskulturen til et pluralistisk samfunn (Thorkildsen 1998b, 166–170). Den nasjonale vekkelsen og den religiøse vekkelsen vokste tilsvarende over samme tidsperiode. Derfor er det vanskelig å trekke inn blant annet Smiths om nasjonalisme

⁶ Færøysk som rettsspråk fikk høyere status allerede midt i 1920-årene. En dommer som behersket færøysk, fikk lov til å benytte morsmålet i retten i forhør av en færøysktalende person. I 1931 ble det fremlagt forslag om yterligere bruk av færøysk i retten, men forslaget ble møtt med motstand fra Sambandspartiet. Det er ikke før 1944 at færøysk ble likestilt med dansk som rettsspråk (West 1974, 159–160).

som erstatter for religiøsitet. Nasjonalismen har heller vært en erstatter eller en utfylling av manglende selvstendighetsfølelse og en identitetsskapende faktor for færøyinger flest.

Derimot var nasjonalbevisstheten en viktig faktor for en stor del av det færøyske folket, som samtidig skapte en bevissthet om Færøyene som nasjon. Nasjonalbevissthet er for Seton-Watson et sentralt begrep i forståelsen av en nasjons alder. I forhold til hans kriterier er Færøyene en ny nasjon. Dette kommer for det første av at Færøyene historisk sett ikke har vært blant de første landene i Europa som kjempet for sin selvstendighet. Men Færøyene ble ikke en selvstendig nasjon innen det danske kongeriket før hjemmestyreloven ble vedtatt i 1948. Og i forhold til *nasjonalitetsprinsippet* så er Færøyene en nasjon, fordi de har indre selvstyre. For det andre var prosessen for selvstendighet ikke lang og vanskelig i forhold til Island, hvor nasjonalbevisstheten har vært sterkere på et mye tidligere stadium enn på Færøyene. Selv om det kan finnes mange likhetstrekk i de islandske og færøyske tilfellene, så er den færøyske nasjonalbevisstheten en mer spontan og rask prosess, som likevel ikke ennå har nådd nasjonal suverenitet slik Island har. Språkstridens forskjell mellom Færøyene og Island har også ligget på et politisk plan, hvor Island gikk inn i språkstriden som en mye mer samlet enhet enn Færøyene. Språkstriden på Færøyene var tungt politisk betinget samt at den var kulturelt betinget. Det at færøyinger i Sambandspartiet argumenterte hardt imot færøysk som offentlig språk illustrerer godt den tunge striden om språkkampen. At nasjonalismen ikke ble sterkere etter hendelsene under folkeavstemningen i 1946 og under Klaksvíksstriden forteller mye om hvor splittet den færøyske befolkningen er i forhold til Færøyenes status som selvstendig nasjon eller som nasjon under det danske kongerike.

6.2.1 Språkstriden og skriftspråket

Nasjonalbevissthetens fremgang kom ikke hånd i hånd med utviklingen av skriftspråket. Svabos arbeid med språket var først og fremst av filologisk og historisk interesse og ikke knyttet til nasjonale følelser. Svabo ville selv at dansk, og ikke færøysk, skulle være det offisielle språket på Færøyene. Selv om han hevdet det, så var han pioner i forhold til nedskrivning av kvad og annen litteratur. V.U. Hammershaimb ble inspirert av Svabos arbeid og er den som skapte det færøyske skriftspråket. Men hans motivasjon for arbeid med språket var heller ikke nasjonalistisk. At han ikke var med på den nasjonalistiske bølgen, hadde nok flere grunner. Hammershaimb tilhørte en eldre generasjon i forhold til de som stod i fronten for den nye nasjonale bevegelsen, som han ikke alltid var så enig i, og var derfor heller ikke

så lett å påvirke. Hammershaimb var mer en fredelig humanist som ville gjøre sitt for folket som han følte stor tilknytning til (Debes 1982, 91).

Derfor er starten til dannelsen av det færøyske språket ikke en direkte kamp for en nasjon eller mot en fiende. Skriftspråkets dannelselse kom før nasjonalismen nådde Færøyene, men derimot ble skriftspråket brukt i dannelsen av nasjonalismen på Færøyene, en identitetsskapende faktor i kartleggingen av språkets posisjon i samfunnet. Språket var en sentral del av den selvstendighetsstriden, og skriftspråket var den mest sentrale drivkraften i striden om færøyske rettigheter om selvstendighet mot fienden som var Danmark. Altså var fiendebildet ikke en direkte innflytelse i skriftspråkets dannelselse, men heller i en sentral faktor i språknasjonalismens fremgang. Når språket var drivkraften og stridens hovedmål, er det ifølge Gellner det viktigste grunnlaget for dannelsen av nasjonalismekampen. Gellner mener at det mest sentrale kommunikasjonsmiddelet for nasjonalisme er språket, og spesielt skriftspråket. Så det språklige grunnlaget som Svabo og senere Hammershaimb laget, ble til en standardisering av språket som senere skulle bli et verktøy i kampen for selvstendighet.

Den nasjonale vekkingen kom ikke ut av ingenting. Etter Lagtingets opphevelse av danske myndigheter i 1816 fantes det ingen færøyske myndigheter. Samtidig ble færøysk administrativ myndighet lagt under 3–4 danske embetsmenn. At Lagtinget ble gjenopprettet som et amtsråd i 1852 og Færøyene ble kategorisert som et amt, gjorde ikke forhold til danske myndigheter blant mange færøyinger bedre (Debes 1997, 63–64). På den måten ble danske myndigheters fremgangsmåte i politiske saker og nedvurdering av færøyske myndigheter over lengre tid omdannet til en nasjonal bevegelse for nasjonalbevissthet og selvstendighet. Så det er klart at fiendebildet, som var danske myndigheter, var den sentrale faktoren for nasjonalbevissthet, men ikke for skriftspråkets tilblivelse.

6.2.2 Moderniseringen og gudstroen

Veksten i den færøyske økonomien på slutten av 1800-tallet hadde tydelige ringvirkninger i samfunnet, hvor moderniseringen fra den gamle samfunnsstrukturen og levevilkår dramatisk endret seg, fra å være et landbrukssamfunn til å bli et samfunn med økende fiskerierliv. Den politiske scenen blomstret med organiserte partier som både ville bevare det gamle, og de som ville forflytte seg i nye retninger. De sosiale aspektene i det færøyske samfunn var midt i en grundig endring.

Nasjonalismens fremvekst i Europa kom tidligere på 1800-tallet, og som en stor bevegelse rundt hele kontinentet var det naturlig at den også kom nord til øyene i Nord-Atlanterhavet. Moderniseringsprosessen fra den gamle samfunnsstrukturen til den nye skapte også optimisme blant færøyinger både på og utenfor Færøyene. Men selv om nasjonalismen hadde fremgang, ble den aldri den sivile religionen som den kunne se ut til å bli i andre land. De nye samfunnsendringene gjorde at både språknasjonalismen og de religiøse bevegelsene vokste frem jevnt med moderniseringen på Færøyene.

Opphevingen av kirkens monopol ble også påvirket i moderniseringsfasen, nå var det flere kristne aktører å velge i. En del av moderniseringen er at færøyinger nå kunne gå til andre menigheter med andre syn på den kristne tro enn folkekirken. Det var ikke bare doktriner som var ulike fra folkekirkenes lære, men det gjaldt også andre uttrykksmåter, både i tale, sang og fremgangsmåter i de nye menighetene. En stor del av veksten til de nye religiøse aktørene var at misjonærene etter som tiden gikk, ikke lenger var utlendinger, men færøyinger som brukte sitt morsmål i talene sine rundt hele landet. De færøyske misjonærene hadde mye å si for den religiøse veksten på 1920- og 30-tallet.

Den nasjonale utviklingen på Færøyene har hatt en samlende faktor i språket, som er et av de viktigste midlene for å samle et folk. Færøyene var som sine naboland i en rask utvikling fra å være et bondesamfunn til å bli et fiskerisamfunn. Så hvor vidt man rundt århundreskiftet kan kalle Færøyene en vitenskapelig stat i Smiths betydning, er vanskelig å si. Det skjedde ikke noen åpenbar revolusjon i samfunnet, men det som skjedde, var at skolen ble basert på faglig grunnlag. Ved at skolen ble offentlig gikk lærdommen i hjemmene fra primært å handle om kristendoms kunnskap til en bredere faglig tyngde. Kvaliteten ble samtidig hevet fordi lærerne hadde akademisk utdanning. Dette var også et skritt i mer sekulær retning for det færøyske samfunnet, som var en del av moderniseringen som med tiden gjorde skolen til et offentlig krav. Fra kun å ha kristendom i skolene som faggrunnlag og undervisningsmateriale, gikk skolen fra å være en religiøs undervisningsinstitusjon til å bli en mer sekulær institusjon. Altså gikk skolen fra å være en kirkeskole til å bli en folkeskole.

Men i forhold til Smiths ”dual orientation” bygde færøyingene etikken på den gamle tradisjonelle religionen, som før 1700-tallet nemlig var kristen. Det vil med andre ord si at den vitenskapelige stat i Færøyenes kontekst gikk hånd i hånd med den kristne tradisjonens etikk og verdier. Selv om Færøyene ble mer vitenskapelig og sekulariteten var på vei inn i samfunnet, så var det på tross av veksten til både Indremisjonen og Plymouth-brødrene. Den

færøyske historiske identiteten som var forankret i den gamle kristne etikken og moderniteten var ikke noen motsetninger, men en del av hverandre.

6.3 Religiøs og nasjonal vekkelse

Det som er særegent med Færøyene, er at både Plymouth-brødrene og Indremisjonen nådde Færøyene tidsmessig relativt sammenfallende med nasjonalismens ankomst. Ingen av disse tre utenlandske elementene ble til folkebevegelser på Færøyene umiddelbart. Det som er interessant å observere, er at alle tre fikk grobunn og vokste mer og mindre. En av grunnene til det var at de innbyrdes ikke prøvde at motarbeide hverandre. Historikeren Petur Martin Rasmussen hevder at nye og fremmede bevegelser ikke kan stanse hverandre så lenge én av dem ikke har vokst så mye at det har utviklet seg til en folkebevegelse (Rasmussen 1987, 20–21). Det stemmer godt med utviklingen på Færøyene; selv om de hadde innbyrdes stridigheter og motarbeidet hverandre, så vokste alle tre til etablerte enheter i det færøyske samfunnet i ulike størrelser.

Det særegne mellom disse tre bevegelsene ble sammenfattet av at det færøyske språket ble brukt i de to nye kristne bevegelsene. Det religiøse språket i Indremisjonens og Plymouth-brødrenes menigheter ble tidlig delvis færøysk i møtesammenhenger, selv om det religiøse språket på Færøyene hadde vært dansk siden reformasjonen. Det er umulig å sette noe årstall på bruken av det færøyske språket i menighetssammenheng, men den første gangen det kan dokumenteres at det ble brukt i Indremisjonen, er i søndagsskolen i Meinighetshúsið i Tórshavn kort etter at det var ferdigbygd i 1896. Vanlig bruk ble mer og mer praktisert når færøyinger ble aktive i disse menighetene og selv begynte å predike. Meinighetshúsið kom forut for Indremisjonens etablering på Færøyene, som et forsamlingshus, hvor Emil Bruun var en av initiativtakerne til bygget (Rasmussen 1997, 198). Men dette står i kontrast til Indremisjonens tilnærming til språkstriden. Altså har dansk ikke vært så dominerende som det går frem av Gerhard Hansen sin fremstilling av Indremisjonens syn på språkstriden i den akademiske avhandlingen ”*Vækkelsesbevegelsernes møde med færøyingernes enhetskultur*”. Men det har vært et tosidig forhold til det færøyske språket som religiøst språk. På den ene siden var færøysk sett på som et språk uten fremtid, og på den andre siden ble det delvis brukt aktivt i Indremisjonens virksomhet.

Den danske Indremisjonen kommer ikke til Færøyene som en lavkirkelig vekkelse i den forstand at det var lekfolk som var de første som kom til Færøyene med ditt budskap. Tvert imot var det prester som etablerte Indremisjonen på Færøyene. Det samme gjaldt i Danmark, men Indremisjonen var likevel en lavkirkelig bevegelse, fordi det var flere enn prestene som fikk lov til å preke i forsamlingene. Bevegelsen var etablert rundt lekfolket, det var der misjonærene arbeid som stod for den reelle veksten. Utviklingen var den samme på Færøyene; prestene etablerte bevegelsene, men lekfolket ble involvert og aktiviserte i menighetene. Lekfolket på Færøyene fikk nå en stemme, og dermed var det ikke bare presten som kunne forkynne Guds ord. Men det som er spesielt på Færøyene, som gjelder både Indremisjonen og Plymouth-brødrene, var den religiøse ytringen på eget morsmål. Altså var budskapet ikke bare forenklet med omsyn til å forstå det som blir talt, men også i språklig forstand. At det ble talt på færøysk gjorde at språket ble personifisert i forhold til å ikke være et fremmed språk.

Det som kunne vært en naturlig konsekvens av språknasjonalismen og den inngrodde gudstroen på Færøyene, var at disse begrepene ble blandet sammen for å samle mest mulig bredde og folkemengde rundt sine bevegelser. Og i forhold til A. Smiths teori om nasjonalreligiøsitet ville nasjonalbevegelsen gjort dette for å knytte til seg enda flere folk, ved å bruke religiøs retorikk for selvstendighetsstriden. Men det er ikke direkte tilfelle, fordi i Smiths teori vil en nasjonalreligiøs bevegelse knytte den nasjonale historien opp til en frelseshistorie. Det vil bli gjort for å trekke sammen selvstendighetsfølelsen og Guds hensikt, altså vil nasjonens selvstendighet bli sett på som Guds hensikt.

En slik bevegelse eller retorikk ble aldri praktisert på Færøyene, men derimot ble nasjonalismen og religiøsiteten knyttet sammen på en mer indirekte måte. I talen til E.D. Bærentsen på "julemøtet" 1888 ble språket i kirken inkludert i kampen om hvorvidt færøysk skulle brukes offentlig. Fr. Petersen⁷ var tydeligvis en forkjemper for språket i kirken og var med på å fremme denne retningen som førte til at språket i kirken ble morsmålet.

J. Patursson var også med i debatten om i hvorvidt kirkespråket skulle være dansk eller færøysk. Dette var ikke noe direkte press mot kirken på Færøyene, men heller mot danske myndigheter. Patursson mente at en færøysk gudstjeneste ikke kunne være fullstendig før

⁷ I ettertid får Fr. Petersen en annen politisk overbevisning, han skifter retning og blir den første formann av det nye etablerte partiet, Sambandsflokkurin (Sambandspartiet) i 1906.

Bibelen og salmeboken fantes på morsmålet (Debes 2001, 179). Men fra kirkens hold var det ingen direkte religiøs nasjonalisme å iaktta, slik det fant sted på Island. Det var heller enkelte prester, som Jákup Dahl, som på egen hånd var direkte knyttet til språkstriden. Ikke før han ble prost i 1918 involverte kirken seg offisielt i språkstriden, men likevel ikke i selvstendighetsstriden. Det skal jeg komme tilbake til.

6.3.1 Språkkampen i avisene

Nasjonalismens opplysning blant færøyinger begynte i København, slik det også gjorde for den islandske nasjonalismen. Færøyske studenter leste seg til ny kunnskap og fikk nye impulser fra medstudenter, medier og andre nasjonalpregede miljøer. Men om man er enig med Anderson eller ikke, om hans teori om boktrykkerkunsten hadde en sentral posisjon i nasjonalismens spredning, så hadde trykkeriet en innflytelse på nasjons- og språkstridens fremgang på Færøyene. Studentene i København og andre færøyinger som stod i den nasjonale fronten for færøysk suverenitet og i språkstriden, brukte blant andre avisen *Amtstidende for Færøerne* aktivt for å overbevise sine landsmenn om hjertesakene sine. Avisen kom først ut i 1877, men fikk et færøysk navn året etter og ble kalt Dimmalætting, et navn som ble gitt av V.U. Hammershaimb. Dimmalætting var som alle andre aviser partipolitisk, og når partiene organiserte seg først på 1900-tallet, ble avisen et politisk organ for Sambandsflokkurin (Dimmalætting 2012).

Men på tross av det blir avisen et verktøy for den nasjonale fronten, og så smått begynner Dimmalætting å sitere færøyske kvad, ha små færøyske reklamer og overskrifter i avisen (Debes 1982, 163–164). Et innlegg som illustrerer noe av kritikken i språkstriden er skrevet av ”en færing” som uttaler seg slik om språket i skolen:

”Mig forekommer det i højeste Grad nedtrykkende, at Modersmaalet bliver tilsidesat eller utelukket i Skolerne, saa at den opvoxende Ungdom til sidst verken kan tale eller læse Færøsk. Var det ikke bedre, om man brugte Modersmaalet ved Undervisningen og at man lærte Dansk som særskilt (!) Fag?” (Thomassen 1985, 8).

Men det var ikke bare ensidige nasjonalbevisste innlegg som ble trykket i Dimmalætting. I 1906 blir det skrevet fra bladets redaksjon blant annet:

”Hvem husker ikke Hr. Paturssons Sprogprogram, hvori Færøsk gøres til Skolens eneraadende Sprog, idet Undervisningen i Dansk i Virkeligheden reduceres til et Intet.

Dette er atter et Forsøg paa at sætte Gærder omkring os og udestænge os fra Kulturen; thi Færøsk er ikke noget Kultursprog, og Færøsk vil aldrig blive noget kultursprog, og derfor kan vi ikke bygge noen kulturell Fremtid paa det” (Thomassen 1985, 32).

Avsenderen blir ikke nevnt i dette tilfellet, men innlegget kommer internt fra Dimmalætting. Det tyder på at Dimmalætting enten hadde interne uenigheter om språket, eller at avisen som var tilknyttet Sambandspartiet, hadde fått påtale fra partiet eller ville markere synet til avisen, noe det kun kan bli spekulert i. Men dette illustrerer at språkstriden foregikk blant annet i Dimmalætting og andre aviser, der mange leserinnlegg skapte en heftig diskusjon om språket i skolen og i samfunnet generelt. Slik ble det trykte ordet et verktøy for både selvstendighets- og samholdsfløyen i det politiske landskap.

Boktrykkings- og medienes utbredelse var en av de viktigste måtene for å nå frem med det bokstavelige språket og med leserinnlegg som fremmet nye meninger og synspunkter i spørsmålet om selvstendighet og språk blant færøyinger på Færøyene og i Danmark. Denne fremgangsmåten var effektiv og nådde langt som formidler av de nye tankene.

Det var ikke bare Dimmalætting som dokumenterte språkstridens bokstavelige fremgang, men også *Færøsk Kirketidende* var en klar dokumentasjon på hvordan språkstriden påvirket kirken. *Færøsk kirketidende* kom ut første gang i oktober 1890, redaktør var presten Emil Bruun. Bladet ble skrevet på dansk, men omtaler færøyske forhold i kirken. Det som er interessant å se når en går gjennom de viktigste innslagene i de første årene av bladets utgivelse, er åpenheten om færøyske oversettelser av trosbekjennelser, Fadervår, bibelhistorier og salmer. Disse tidsskriftene kom ut sist på 1800-tallet og først på 1900-tallet. Så selv om færøysk ikke ble brukt aktivt i kirken og heller ikke i *Færøsk Kirketidende*, ble oversettelser åpent og aktivt fremstilt i offentligheten. Fr. Petersen skriver i en artikkel om nasjonalitet og kristendom, hvor han argumenterer teologisk og sosiologisk for språket som en viktig faktor i mellommenneskelige relasjoner og i forholdet til Gud. Han hevder at språket er et gode for ethvert folk, som skal bevares, forsvares og videreutvikles (Rasmussen 1991, 27–29).

Når det gjelder de religiøse bevegelsene, fikk de mest motstand i mediene ut fra et teologisk standpunkt. Indremisjonens og Plymouth-brødrenes medlemmer, inkludert prestene, skrev mye mot hverandre. Dette skapte mange uenigheter. Men mellom selve avisredaksjonene og

de religiøse bevegelsene var det en forskjell. Indremisjonen fikk mye mer motstand av mediene enn Plymouth-brødrene. Plymouth-brødrene derimot fikk begrenset kritikk på grunn av deres og avisenes felles motstander som var kirken og spesielt prestenes autoritet (Rasmussen 1987, 20–21). Indremisjonen var inkludert i denne fellesnevneren som het folkekirken, men var alt annet enn ukritiske mot kirken. Men det faktum at de tilhørte folkekirken, betød at de fikk kritikk av avisene. Altså var avisene delvis motstridige mot både den språknasjonalistiske fronten og de nye religiøse vekkelsene, spesielt indremisjonen. Men også vært verktøy for disse bevegelsene, og særlig den språknasjonalistiske.

6.3.2 Den politiske debatten om skolespråket

I Lagtinget gikk debatten om språket naturligvis også heftig, hvor de ulike partiene hadde sine forskjellige meninger om språket. Alle lover og paragrafer var på dansk og bestemt ut ifra danske forhold. Først på 1900-tallet kom lovendringsforslag om hvorvidt færøysk eller dansk skulle være hovedspråk i skolen, til debatt i Lagtinget. Det ble laget et forslag om en lovendring i 1912 hvor den senere velkjente § 7 skulle bli forandret til at dansk skulle være hovedspråk, men at færøysk skulle være hjelpespråk i undervisningen i skolen. Elevene skulle lære å forstå og tale dansk, og færøysk som muntlig språk kunne brukes for å gjøre læreprosessen lettere for de mindre barna, men for voksne elever skulle undervisningen hovedsakelig være på dansk (Thomassen 1985, 57).

Denne paragrafen skulle skape en lang strid om det færøyske språkets posisjon i skolen. Etter at Sambandspartiet hadde hatt majoriteten i Lagtinget over en lengre periode, lyktes det Selvstendighetspartiet å vinne valget i 1918. Partiet prioriterte språkkampen høyt, og da Lagtinget ble satt på Ólavsøku samme år, la den færøyske lærerforeningen frem et lovforslag om forandring av § 7, hvor det ble argumentert for en forandring i loven, slik at morsmålet ble undervisningsspråket og ble lært i alle skoler. Dette førte til lange drøftinger i Lagtinget, og det er verdt å bemerke at to av lagtingsmennene i Sambandspartiet talte på dansk under hele forhandlingen. Jákup Dahl som ble prost samme år, involverte seg i debatten om språket og hevdet at morsmålet måtte bli undervisningsmålet. Forslaget til forandring av loven ble for første gang vedtatt, med Selvstendighetspartiets majoritet i Lagtinget 14. september i 1918. Argumentasjonen *mot* dette forslaget kom fra mange røster, både fra danske myndigheter og Sambandspartiet, om at dansk kom til å bli glemt, og at færøyinger ikke kom til å forstå dansk. Fremdeles skulle være langvarig om hvorvidt færøysk skulle brukes i skolen eller ikke.

Det ble ikke en realitet før 12. desember 1938. Debatten hadde da vart i 50 år fra ”julemøtet” i 1888 før den endelige språkstriden i skolen var over (Thomassen 1985, 67–102).

6.4 Færøysk som religiøst språk

Det språket som var brukt i folkekirken på Færøyene fra reformasjonen og frem til det 19. århundre, var dansk. Denne lange tradisjonen med dansk språk i kirken gjorde det til det ”religiøse språket” for færøyske kirkegjengere. Selv om de snakket færøysk til daglig, ble bibelopplesning og prekener fremført på dansk, noe som medvirket til at det fikk en status som noe spesielt og nærmest hellig. Derfor var motstanden stor blant færøyingene da den første evangelieopplesningen på færøysk ble praktisert i Kvívík av V.U. Hammershaimb nyttårsaften i 1855. Etter mye motstand valgte han å ikke gjenta den praksisen (Poulsen 1968, 30).

Den første færøyske gudstjenesten ble holdt av presten Fríðrikur Petersen i 1902. Han valgte å ikke ha den på søndagen, men heller på en tirsdag. Han hevdet at dansk skulle være hovedspråket i kirken, grunnen til det var nok mest for ikke ville skape for mye uro og heller ikke ville trø for voldsomt frem med denne nye praksisen. Dette viser en stor respekt for det danske religiøse språkets posisjon i kirken og samfunnet, når Guds ord på dansk blir prioritert foran færøysk. I årene etterpå ble det mer og mer vanlig å høre færøyske prekener i de færøyske kirkene, og det er i dag den vanlige praksisen (Brunstad 1995, 181–182).

Altså har dansk hatt en stor innflytelse på det religiøse livet på Færøyene gjennom språket i det mest betydningsfulle religiøse rommet i det færøyske samfunnet, kirken. Men det som er viktig å kontekstualisere, er den lange tradisjonen dansk har hatt i alle institusjonelle ledd på Færøyene har medført at dansk er blitt et respektert språk som tilhørte overmakten i kongeriket. Her er et tydelig skille mellom den færøyske kirkens rolle og den islandske i språkstriden. På Island ble kirken tidlig en del av språkstriden og involverte seg som en enhet. Prestene på Island var involverte i Islands strid om språket, mens på Færøyene hadde prestene en sterk innflytelse for å bevare dansk som det hellige språket, indirekte. Indirekte fordi de ikke hadde noe valg, Bibelen som ble brukt i folkekirken, fantes ikke på færøysk før 1961, og derfor var de nødt til å benytte seg av det tilgjengelige materialet som fantes, som var den danske Bibelen. Dessuten bidro postillene til det samme, hvor dansk ble benyttet i kirkene når presten ikke var til stede. Derfor ble dansk kirkespråk indoktrinert i kirkene som det hellige

språket. Overgangen til færøysk som kirkespråk var en prosess som måtte overvinnest over en lengre tidsperiode.

Bruk av færøysk i kirken før færøysk ble kirkespråk skulle planlegges godt. For å illustrere en slik prosess er ungdomsforeningen "Vesturskin" i Vestmanna et godt eksempel på dette. De skulle forrette den første færøyske gudstjenesten i Vestmanna i 1927. Først sendte ungdomsforeningen en forespørsel til prosten Jákup Dahl om å få lov til å holde gudstjenesten og om å få han til å predike. Gudstjenesten skulle holdes den "trettende" om kvelden, og det kom under loven om "*Lov om Brug af Kirkerne*". Men når gudstjenesten skulle holdes på færøysk, måtte Jákup Dahl søke til danske kirkemyndigheter, her biskopen Harald Ostenfeld, om lov til en slik gudstjeneste. Med brevveksling i god tid før selve gudstjenesten fikk de tillatelse av biskop Ostenfeld. En slik prosess var tidskrevende, men da gudstjenesten ble holdt, var det for fullsatt kirke (Andreasen, M. et al. 1995, 194–195).

Men det som er interessant, er at dette var den første offisielle gudstjenesten på færøysk i Vestmanna, det hadde tidligere vært uoffisielt bruk av færøysk i kirken i Vestmanna. Det hadde for eksempel blitt holdt flere bryllup på færøysk tidligere, hvor Jákup Dahl selv hadde prediket. Altså har ikke alle gudstjenester i Vestmanna gått igjennom kirkeligsensuren i Danmark (Andreasen, M. et al. 1995, 194–195). Så kan man stille spørsmål med prestenes etiske forhold til regelverket, men det er tydelig at noen prester tok eget initiativ fremfor formelle søknader om tillatelse. For å kunne holde gudstjeneste på færøysk måtte prosten sende en ansøking til danske kirkemyndigheter om lov. Dette måtte gjøres hver gang, og kun én gudstjenesteansøking om gangen (Rasmussen 1997, 161). Dette har vært prestenes egen språkstrid innad i kirken, som gradvis har normalisert færøysk som religiøst språk uten tillatelse fra eller forvarsel til danske kirkelige myndigheter. Men det har vært en moderat språkstrid i forhold til den islandske.

Jákup Dahl hadde sterk innflytelse på kampen om kirkespråket. Og han fikk i oppgave fra Lagtinget å oversette tekster i kirkeritualene fra dansk til færøysk i 1918. Det samme gjaldt salmeboken og predikeboken allerede i 1912, men kampen om kirkespråket varte lenger enn politikere og prester hadde trodd. Ritualboken kom ikke i bruk før 1930, og alterboken med pretekstene kom i 1939. Salmeboken kom så sent som 1961, det samme året som Dahls oversettelse av Bibelen kom ut. Det nye testamentet av J. Dahl kom i 1939, samme år som Victor Danielsens bibeloversettelse ble utgitt (Rasmussen 1997, 162–163). Det skulle ta cirka 400 år mer for færøyingene å få Bibelen på sitt eget språk i forhold til islendingene.

6.4.1 Det religiøse språket utenfor folkekirken

Plymouth-brødrene sin ankomst til Færøyene skapte mye motstand mot denne nye religiøse retningen. Folkekirkens monopol ble brutt, og færøyingene stod overfor valg på det religiøse markedet. Selv om det gikk sent for bevegelsen å vokse, så hadde språket virkning på veksten. Plymouth-brødrenes bruk av færøysk kan ha gitt dem en fordel i inngangen til det færøyske samfunnet, det er selvsagt vanskelig å vite om det var primært det religiøse budskapet eller språket i budskapet som har hatt den mest sentrale rollen for bevegelsen. Men bevegelsen var den første som brukte det færøyske språket aktivt i sin misjon etter reformasjonen. Og var også de først som utgav en færøysk Bibel. Så Plymouth-brødrenes kamp for det religiøse språket har vært svært betydningsfull og sentral. Folkekirken kom som sagt senere inn på banen. Altså har folkekirken med en majoritet av danske prester og noen færøyske prester ikke vært pionerer for språkbruken i den religiøse praksisen, naturlig nok, men det var heller en skotsk misjonsbevegelse som var pionerer med færøysk som religiøst språk på sine møter.

Det som er en tydelig tendens i den færøyske historie, er at den kristne troen alltid har vært sentral i alle ledd av samfunnet. Religiøsiteten var indoktrinert gjennom alle livets faser, først i barnets opplæring, hvor barn ble med til gudstjenester eller ”lestur”. Siden var det opplæring og forberedelse til konfirmasjonen, som var viktig både for familiens stolthet og for den konfirmerte, rent juridisk. Denne grundige opplæringen fulgte da menneskene resten av livet fra de små hilsener og til sang og bønn i arbeidslivet. Det er liten tvil om kristendommens dybde i folkesjelen til det færøyske folk og den sterke troen som ble praktisert i det daglige liv av den enkelte. Alt dette ble praktisert på dansk gjennom generasjoner og ble derfor en naturlig del av det færøyske samfunnet. At dansk var kirke- og skolespråket, gjorde dansk til et høyerestående språk enn færøysk. Svabo mente at dansk skulle være språket som færøyingene skulle benytte, det sier litt om færøysk i den nordiske konteksten, at det var et svakt og lite språk som ikke hadde noen fremtid. Hva skulle et så lite språk som det færøyske brukes til i omverdenen, og kom det til å overleve?

Det som er interessant å merke seg, er at Indremisjonen og Plymouth-brødrene ikke hadde som mål å kjempe mot nasjonalbevegelsen. Ingen av bevegelsene hadde noen lovfestet språkstrid, i den forstand at det ikke fantes noen lov over det religiøse språket for religiøse forsamlinger utenfor folkekirken. Spesielt er Indremisjonen interessant, fordi den var en dansk bevegelse. Selv om det var mye motgang mot Indremisjonen og det ble skrevet mange leserinnlegg i avisene fra forskjellige vinklinger, så angrep Indremisjonen aldri

nasjonalbevegelsens innstilling eller Selvstyrepartet. Derimot var noen av de danske lederne negativt innstilte mot selve språkstriden, her inkludert Moe. Motstanden mot Indremisjonen på Færøyene kom ikke direkte av at bevegelsen var dansk, slik den gjorde på Island, men heller som selvforsvar av den negative måten Indremisjons-prestene så på færøysk kultur og religiøst liv. Selvstyrepartet angrep heller aldri Indremisjonen for deres forkynnelse. Selv om Indremisjonen lå under folkekirken og hadde sterk tilknytning til den, hadde Indremisjonen en fellesnevner med Plymouth-brødrene at det ikke var utdannede prester som prediket fra talerstolen, men lekfolk. Det var en drastisk forandring fra det tradisjonelle mønstret, hvor presten, kirken, katekismus og salmer var fundamentet i troens praksis. Med de nye religiøse retningene ble det stilt spørsmål til den kjente tradisjonelle folkekirken og dens lære og praksis (Rasmussen 1997, 20–21).

Det er interessant å se at selv om folkekirken stod sterk på Færøyene, så fikk både Plymouth-brødrene og Indremisjonen fotfeste i mange bygder hvor kirken allerede var etablert. Dette kan ha å gjøre med at disse nye bevegelsene hadde nye måter å fremstille gudstroen på og andre tradisjoner. Men en av hovedårsakene har vært bruken av morsmålet. På Lagtinget ble det sett på som en skremmende utvikling at ”sektene” brukte morsmålet fremfor folkekirkens, og derfor mente selvstyrespolitikere at prester også måtte kunne færøysk. Det var også det som skapte optimisme i partiet for å legge frem forslag om lovendring om at færøysk kunne brukes i kirkene (Rasmussen 1997, 158–159).

Plymouth-brødrene og Indremisjonen hadde som lekmannsbevegelser en fordel av å bruke det færøyske språket aktivt i menighetene, dette har vært en snarvei inn i et nytt samfunn. Tidspunktet kunne ikke vært noe bedre for de to bevegelsene å komme til Færøyene, fordi færøyingene aldri hadde hørt det kristne budskapet bli forkynt på deres eget morsmål, og det i seg selv var en omveltende forandring. Det religiøse språket var nå ikke lenger bare dansk, det var nå også på færøyingenes eget språk og ble et nytt språk i språket. Alle velsignelser, bønner, sanger og taler kunne nå bli praktisert på morsmålet.

6.5 Språkstridens innflytelse på religiøsitet for den enkelte

Språkstridens virkninger var atskillige og hadde stor innflytelse på et samfunn i forandring som var inne i en turbulent og intens tidsperiode. En av de store endringene for kirkegjengere var innflytelsen av språknasjonalismen og de nye religiøse aktørene. Dette gav det nye religiøse markedet en snarvei inn i det færøyske samfunnet. Nå kunne prekener høres på færøysk og på en ny fremgangsmåte i forhold til den tradisjonelle folkekirkens retorikk. Det var ikke bare folkekirkens budskap i en modernisert bekledning, slik Indremisjonen var en forlenget arm av folkekirken, men nå var det også en annen kristen retning som var relativt ulik, nemlig Plymouth-brødrene. Det utgjorde en større bredde for enkeltmennesket å kunne velge, pluss at de nye retningene mer eller mindre brukte morsmålet som kommunikasjonsmiddel for å formidle deres budskap.

Det å bli en del av Plymouth-brødrene var i seg selv en større forandring enn å bli involvert i Indremisjonen, noe som har sin enkle forklaring. Å gå til Indremisjonen var ikke et brudd med folkekirken, fordi det ikke var en egen menighet, men en forlenget arm eller en del av folkekirkens arbeid. Selv om mange i Indremisjonen var kritiske overfor prestene og kirken, så var Indremisjonen aldri et brudd med kirken og dens lære, men heller en vekkelsesbevegelse innen kirken. Plymouth-brødrene var også en vekkelsesbevegelse, men i en helt ny retning innen det religiøse markedet på Færøyene. Den kom ikke til Færøyene som en direkte opposisjon mot den danske folkekirken, men som en misjonerende bevegelse fra et land utenfor det danske kongeriket. Plymouth-brødrene var både et brudd med kirken som øverste autoritet og brudd med sentrale dogmer, hvor dåpspraksisen var den mest markante forskjellen. Så de som ble med i Plymouth-brødrenes menigheter, brøt med den tradisjonelle folkekirken og møtte også motstand fra Indremisjonen for sin nye lære. Det har altså kostet for de færøyingene som først valgte bort folkekirken for siden å stå til forsvar for den nye praksisen og trosspørsmålene, slik som dåpsspørsmålet. Men i ettertid er nettopp det at færøyingene kunne velge mellom ulike retninger både religiøst og politisk, som har vært den største og viktigste forandringen i språkstridens turbulente tidsperiode.

Det har vært en intens tid på Færøyene sist på 1800-tallet og inn i det nye århundre, hvor nye bevegelser har stormet det færøyske folk med nye religiøse og politiske retninger, samtidig som språkstriden stod overfor sin hardeste prøve. Språkstridens innflytelse på samfunnet

skapte et ønske om selvbestemmelsesrett for den enkelte færøyingen. Politisk var det mulig å velge mellom Sambandspartiet og Selvstyrepartiet, disse partiene gikk i ulike retninger i forhold til forbindelsen med Danmark. Men på det religiøse plan fantes det også reelle alternativer å velge imellom. Det var ikke kun folkekirken som stod som garantist for det kristne budskap, nå var det to andre retninger som var i vekst. Spørsmålet er hva som var grunnlaget for veksten til de nye kristne retningene?

6.5.1 De religiøse vekkelsene sin innflytelse på gudstroen

Det finnes flere ulike faktorer for veksten til både Indremisjonen og Plymouth-brødrene på Færøyene. Hovedgrunnen til at Indremisjonen etablerte et arbeid på Færøyene var først og fremst misnøye med både prester og kirken. E.M. Riis som den første Indremisjonsmisjonæren arbeidet ”imot vanekristendom og hellige tradisjoner uten innhold”, som han selv karakteriserte det. Altså måtte kirkens folk og prester våkne fra den religiøse dvalen de befant seg i. Derfor innebar en stor del av veksten til Indremisjonen på Færøyene kritikk av det etablerte, som var prestene som representerte folkekirken. Etikken var også viktig i Indremisjonen, hvor avholdsbevegelsen stod sterkt som en klar markør for de etiske grensene. Andre faktorer for veksten, som er vanskeligere å påpeke, er det åndelige perspektiv. Frelsesbudskapet forandres fra å være et kollektivt budskap til å bli personifisert, fra en ”vi”-form til en ”jeg”-form. Enkeltmennesket kom i fokus, og budskapet ble subjektivert slik at det var enkeltmennesket og ikke presten som stod til ansvar for frelsen. Denne nye måten å forkynne på hadde en tydelig innflytelse på veksten av de nye religiøse retningene. Moderniteten påvirket noen grunnleggende endringer i det færøyske samfunnet, den så kalte enhetskulturen var i oppløsning, og det medførte en religiøs endringsprosess og religiøs pluralisme. En slik individualisert modernitet gjaldt hele samfunnet, hvor for eksempel monopolhandelens avvikling og organisering av politiske partier var tydelige tegn på en ny tid. Dette førte også til fremgang for vekkelsesbevegelsene, som var med og bidro til denne utviklingen.

Det er likevel ikke noe å legge skjul på at det var en del motstand mot de nye bevegelsene. Men noe som hadde en innflytelse på aksepten av Indremisjonen på Færøyene var at færøyinger fikk lov til å gjøre bruk av morsmålet. Det samme gjaldt Plymouth-brødrene, selv om den konteksten de kom fra, ikke hadde en rikspolitisk sammenheng. Men for Indremisjonen var drivkraften bak bevegelsen danske prester helt fra starten. Moe var den

som offisielt etablerte Indremisjonen på Færøyene første gang. Det at han også var prest har hjulpet arbeidet hans på grunn av respekten for prestene på Færøyene. Men Indremisjonen stilte spørsmål ved det etablerte, som var folkekirken, som også var den eneste organiserte religiøse enheten på Færøyene. Denne opposisjonelle holdningen til kirken og samfunnet gikk også nye språklige veier, hvor Indremisjonen som en dansk bevegelse utfordret det etablerte religiøse språket. Selv om det ikke fantes noen færøysk bibeloversettelse, ble det færøyske språket brukt på ulike møter og søndagsskoler. Altså har en dansk og en skotsk religiøs bevegelse hatt en sentral innflytelse på at det religiøse språket på Færøyene ble færøysk.

Sammenligner en med tilstanden på Island, så ble språkstriden på Island delvis vunnet innenfor kirken, mens på Færøyene har språkstriden generelt, og striden om det religiøse språket, foregått utenfor kirken. Forskjellen mellom den færøyske og islandske kirken har vært at den færøyske kirken var mye mer preget av å være en dansk kirke og blandet seg derfor ikke direkte i språkstriden. Folkekirken på Færøyene ble ikke på noen måte involvert i språkstriden før de nye religiøse retningene kom. Det var blant annet de og språknasjonalistene som etter hvert påvirket politikere i Selvstyrepartet i retning av færøysk som kirkespråk. Den islandske kirken hadde en sterkere islandsk tradisjon og ble derfor involvert i språkstriden.

En rimelig majoritet av Indremisjons-folk på Færøyene har til vane å stemme på Sambandspartiet, uten at Indremisjonen har vært politisk aktivert. Altså har det vært en viss tilknytning til den danske Indremisjonens påvirkning av Sambandspartiet. Men det at færøysk også delvis har vært benyttet i menighetene, har gjort at Indremisjonen har vært i en kjærkommen posisjon hvor det var åpent for mennesker med forkjærlighet for færøysk som religiøst språk og for de som ikke la så mye vekt på det elementet, men heller på de nye elementene, som gjaldt sangstil, taler og sosial involvering. Altså har Indremisjonen ikke vært politisk opphengt i noen partier, men har vært involverende for folk med ulike politiske ståsteder. Men det er klart at færøyingene med sterke røtter i Sambandspartiet ikke har hatt lang vei til Indremisjonen og vice versa.

Det som er den store forskjellen mellom Indremisjonen på Island og Færøyene, er tidspunktet Indremisjonen kom til de to samfunnene. For på Island ble en dansk religiøs bevegelse, enkelt fremstilt, ikke så godt mottatt på grunn av språkstridens seier, fordi språkstriden var vunnet på midten av 1800-tallet. På Færøyene kom Indremisjonen og språkstriden så pass samtidig at ingen av dem dominerte. Begge bevegelsene vokste sakte i begynnelsen, det gjorde at

Indremisjonen fikk tid til å etablere seg langsomt på Færøyene. Samtidig med at det religiøse språket i Indremisjons-sammenheng var både dansk og færøysk ble det ikke en så mislikt bevegelse som det ble på Island. På Island var Indremisjonen ikke mislikt på grunn av budskap eller form, men heller fordi Indremisjonen hadde et dårlig rykte blant islendingene i København siden det var en dansk bevegelse som ble forbundet med dansk politikk og danske myndigheter.

6.5.2 De religiøse vekkelser sin påvirkning på språkstriden

At språkstriden har hatt en rolle i Indremisjonens fremvekst på Færøyene er en sterk påstand og paradoksal fordi det var en dansk bevegelse. På den andre siden var Plymouth-brødrene en bevegelse som kom fra en relativt ukjent religiøs kontekst. Begge vekkelsesbevegelsene var utenlandske og representerte en ny form av det gamle kristne budskapet. Men da språkstriden utviklet seg, var både Indremisjonen og Plymouth-brødrene indirekte med på å forme kampen om språket, ved å delvis bruke språket som sitt religiøse språk. Dette la press på Selvstyrepartet som merket seg det nye religiøse språket. Det ble lagt merke til at det religiøse språket også godt kunne være færøysk i praksis og ikke bare som en drøm eller et ønske fra selvstendighetsbevegelsen. Det var en indirekte språklig innflytelse fra Indremisjonen og Plymouth-brødrene i språkstriden, indirekte fordi verken Indremisjonen eller Plymouth-brødrene ikke deltok aktivt i striden om språket. Indremisjonens danske ledelse hadde derimot tydelige innvendinger mot færøysk som kirkespråk, men det er ikke dokumentert noen formeninger fra lekfolket i Indremisjonen. Men ettersom lekfolket ble vant til det religiøse språket på morsmålet, og det forekom oftere etter som årene gikk, så har presset på myndighetene vokst for å få kirkespråket færøysk. Plymouth-brødrenes var mer progressive enn Indremisjonen når det gjaldt bruken av det færøyske språket og det religiøse språket, der Bibelutgaven i 1939 er beskrivende for det.

I et overordnet perspektiv fikk færøyinger et nytt religiøst språk i likhet med utviklingen i Norden. Religionens posisjon var endret i det færøyske samfunnet, men ikke til at religionen ble svekket og erstattet. Det førte derimot med seg pluralisme og etter hvert en større religiøs mangfoldighet, hvor andre kirkesamfunn etablerte seg, så som den katolske kirken, pinsebevegelsen, Frelsesarmeen, Jehovas vitner o.a. Men grunnlaget for mangfoldigheten var moderniseringen og enhetskulturens avvikling, sammenbundet med de nye kristne retningene som kom, og som delvis skulle skape et grunnlag for færøysk som religiøs språk sammen med

den språknasjonalistiske vekkelsen. Denne endringsprosessen skapte nye sider av religiøse uttrykk og tradisjoner. Mangfoldigheten viste ingen tegn på religiøs svekkelse, men heller motsatt, både Indremisjonen og Plymouth-brødrene stod i vekst og har etablert seg på Færøyene som en del av samfunnet.

Selv om språkstriden ble vunnet offisielt med hjemmestyrelovens vedtak i 1948, så var kampen om språket ikke ferdig. Færøysk hadde og har de samme utfordringer som andre språk i Norden. Kanskje den største utfordringen er den sterke påvirkningen fra engelsk. Dansk er også et språk som har stor påvirkning på det daglige språket blant færøyinger, ikke på samme måte som før språkstriden, men heller gjennom mange ulike medier, så som internett og fjernsyn. Men selv om færøysk er en liten språkgruppe, så står purismen veldig sterkt blant færøyinger. Med inspirasjon fra andre nordiske språk, særlig islandsk og norsk, inntar det færøyske folket nye ord og uttrykk på en forbilledlig måte. Språkstriden er ikke ferdig, men står derimot sterkt på Færøyene, også i de religiøse vekkelsesbevegelsene.

7 Konklusjon

I konklusjonen vil det bli oppsummert de viktigste oppdagelsene på dette historiske tilbakeblikket på den færøyske utviklingen. Det som er en sentral del av oppgaven, er sammenfallet mellom de nye bevegelsene i møte med det tradisjonelle samfunnet. Her er det flere observasjoner som er interessante å påpeke. Problemstillingen stiller spørsmål ved om hvorvidt språkstriden hadde noen påvirkning på religionen eller religiøsiteten på Færøyene. Altså, hadde kampen om det færøyske språket noen innflytelse på folkekirken og gudstroen?

Her er det ikke vanskelig at konstatere at det var tilfelle. Men det som er interessant, er hvordan språkstriden påvirket gudstroen og motsatt, hvordan språkstriden ble påvirket av religionen. Grunnen til denne påvirkningen var først og fremst at det religiøse språket var en del av språkstriden, og det ble derfor uunngåelig at disse kunne være uberørte av hverandre. Kirkespråket som ellers hadde vært en stabil enhet i cirka fire hundre år, var nå truet, og uroen om språkets posisjon skapte en kamp om hvorvidt færøysk som et nytt skriftspråk nå skulle utfordre det etablerte religiøse språket. Heller ikke var det kun den språknasjonalistiske fronten som skapte forstyrrelser i kirken, men også nye bevegelser fra utlandet. Disse presenterte troen på en ny måte og skapte et behov for å velge. Pluralismen hadde nådd øysamfunnet i Nord-Atlanterhavet, enhetskulturen stod for fall.

Det er ingen hemmelighet at forandringene i samfunnet fikk flere ulike responser, både fra prester, politikere og lekfolk. Aldri hadde færøyinger hatt så mye innflytelse på religionen og språket som når de nye religiøse bevegelsene kom. For nå kunne færøyingene velge bort kirken og samtidig snakke et annet religiøst språk, som var opposisjonelt mot det etablerte og ellers så stabile språket. Det politiske arbeidet med kirkespråket ble delvis påvirket av en skotsk og en dansk vekkelse. Det religiøse språket ble nå utfordret i praksis fra Plymouth-brødrene og Indremisjonen, som var delvis opposisjonelle mot kirken og dens språkbruk og lære. Disse nye vekkelsene så på kirken som sovende, og kirkegjengerne sammen med prestene måtte våkne. Det var den kristne forkynnelsen som stod som det sentrale for begge vekkelsene, og ikke språkstriden. Men det stanset dem ikke i å påvirke språkets kurs og være med på å skape et nytt religiøst språk. I forhold til den islandske kirken så var folkekirken sovende også språklig sett, den hadde ikke samme posisjon som den islandske kirken i språkstriden. Men på den andre siden, så var folkekirken på Færøyene ikke nøytral til språkstriden. Jákup Dahl var en av initiativtakerne til å få færøysk inn i kirken. Overordnet

var dette naturlig etter en lang tradisjon med dansk som det religiøse språket, og hvor majoriteten av prestene var danske. Men etter som språkstriden skred frem, ville kirkefolket også ha færøysk som det nye religiøse språket. Det var kirkegjengerne som tok initiativet til å be Fr. Petersen holde gudstjeneste i Kirkjubø i 1902. Altså var kirken ikke initiativløs, men det ble en vanskelig og lang prosess å skifte det religiøse språket fra dansk til færøysk.

Dette måtte vinnes med tunge tak, men i de nye kristne retningene var det ikke noen stor sak, spesielt for Plymouth-brødrene. Indremisjonen er også tidlig ute ved å bruke morsmålet. Altså var disse utenlandske bevegelsene en del av språkstridens fremgang, og en påvirkning til det eldgamle religiøse språket som hadde grodd seg dypt inn i det færøyske folket, men ikke fått sterke nok røtter i den færøyske folkesjelen.

Fremgangen for de nye religiøse vekkelsene kom på tross av språkstridens offisielle seier i 1948 ved vedtaket av hjemmestyreloven. Både Indremisjonen og Plymouth-brødrene vokste videre selv om kampen var offisielt vunnet. Men de religiøse vekkelsene har ikke vært avhengige av språkstriden for å overleve og for så å legges ned eller forfalle etter språkstridens seier, slik tilfellet var på Island. Men språknasjonalismens ankomst til Færøyene passer som hånd i hanske for Plymouth-brødrene og for Indremisjonen, fordi språket ble sentralt i samfunnsdiskusjonen, og de religiøse vekkelsene da kunne bidra til ønsket om å få færøysk som det religiøse språket. Dette hadde en delvis påvirkning på deres vekst fra et tidlig stadium og var med på å forme det nye religiøse språket som hadde vært dansk i cirka fire hundre år.

Det er klart at danske myndigheter ikke var hjelpsomme i språkstridens hete, men det som politisk sett kanskje er mest oppsiktsvekkende, er motstanden mot det færøyske språket blant færøyingene. Det forteller om en sterk konservativisme på Færøyene, som ikke er sammenlignbar med Island. Det at halvdelen av velgerne ikke vil ha løsrivelse fra Danmark i 1946, og at det politiske landskapet ikke har forandret seg merkbart i ettertid, vitner om en politisk splittet nasjon som ikke kan bli enig om en fremtidig kurs. Til sammenligning, så var valget på Island om hvorvidt de skulle ha suverenitet markantere. Hele 99 % av islendingene som valgt løsrivelse fra Danmark (Skála 1992, 162).

Religiøst sett har folkekirken vært et fast anker i det færøyske folket og står som en stabil tradisjonell folkekirke. Men når det kommer til den nasjonale kursen innen kirken, så er kirken ikke lenger dansk, men færøysk. På Ólavsøku, den 29. juli 2007, ble kirken overlatt fra

danske myndigheter og over i færøyske hender. Dette var et stort skritt for det færøyske samfunnet og markerer en villighet til å gjøre seg mer selvstendige fra Danmark. En slik handling markerer også den færøyske kirkens identitet og færøyingenes vilje til å overta noe som sitter så dypt i det færøyske folket.

Kirkens betydning for folket markeres på nasjonaldagen i domkirken i Tórshavn. Her samles de folkevalgte politikerne og alle de færøyske prestene til gudstjeneste etter å ha gått fra Lagtinget ned til domkirken før de går sammen igjen til Lagtinget, der lagmannen holder åpningstale etter gudstjenesten. Denne markeringen symboliserer det tette forholdet mellom kirke og nasjon på Færøyene, hvor gudstroen og den sentral politisk markering flettes sammen. Selv om det er gammel tradisjon, så har det ikke vært noen diskusjon om å avvikle tradisjonen, eller noen klager fra politikere som tilhører andre trosretningen enn den luthersk-evangeliske. Ólavsøka står som en feiring av Olav den hellige, men mest av alt en feiring av det færøyske folk og samfunn, hvor færøysk nasjonalbevissthet og identitet blir hyllet og videreført til kommende generasjon. Færøyenes stolthet kokes ned til denne dagen som opprinnelig er en feiring av en norsk konge, da Færøyene hørte inn under det norske kongeriket.

De religiøse vekkelsene satte preg på det færøyske samfunnet i en moderniseringsprosess. Til tross for motgangen Plymouth-brødrene og Indremisjonen møtte, så var deres bidrag til bruken av færøysk som religiøst språk av stor betydning. De vokste sammen med språknasjonalismen og var de to retningene som var med på å påvirke hverandre og resten av det færøyske samfunnet. Selv om færøyingene er uenige om hvorvidt Færøyene skal være en selvstendig nasjon, så er det ingen tvil om at Færøyene kulturelt fungerer som en selvstendig nasjon. Ikke bare har færøyinger vunnet språkstriden i kirken, skolen og som rettsspråk, men de har også eget flagg, nasjonalsang og indre politisk selvstyre. Det tyder på at det færøyske folk er et stolt folk. Og selv om de, sammenlignet med det islandske folket, ikke hadde den samme nasjonalistiske fremveksten, så var færøysk for færøyinger en viktig del av dagliglivet, og ikke minst for gudstroen.

Litteraturliste

- Andreasen, M. Fonsdal, J. Næs, U. og Petersen, H. (1995) *Kirkjan í Vestmanna*. Vestmanna: Kirkjuráðið í Vestmanna.
- Anderson, B (1983) *Imagined Communities*. London: Verso.
- Blái Krossur Føroya (2012) *Søgan* <http://www.blakross.fo/sogan.aspx> [01.05.2012]
- Brunstad, E. (1995) *Nasjonalisem som språkpolitisk ideologi. Om nynorsk, frisisk og færøysk målreising*. Oslo: Noregs forskningsråd.
- Dahl, J. (1930) *Varðin*. *Føroyskt tíðarskrift*. Tórshavn: Felagið Varðin.
- Debes, H. J. (1982) *Nú er tann stundin. Tjóðskaparrørsla og sjálvstýrispolitikkur til 1906 við søguligum baksýni*. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur.
- Debes, H. J. (1990) *Føroya Søga. Norðurlond og Føroyar*. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur.
- Debes, H. J. (1993) *Politiska søga Føroya. 1814-1906*. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur.
- Debes, H. J. (1995) *Føroya Søga. Skattland og len*. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur.
- Debes, H.J. (1997) *Ideer og identitet – Færøerne og europæiske tidsbevægelser i internasjonale idéstrømninger og nordisk kultur 1850–1914*. Oslo: Historisk institutt, Universitet i Oslo og Den norske historiske forening.
- Debes, H. J. (2000) *Føroya søga. Frá kongligum einahandli til embætisveldi*. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur.
- Debes, H. J. (2001) *Færingernes land. Historien om den færøske nutids oprindelse*. København: Multivers.
- De nasjonale forskningsetiske komiteer (2009) *Forskningsetikk* <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/Forskningsetikk/> [01.05.2012]

Dimmalætting (2012) *Søga blaðsins*

<http://pf.dimma.fo/index.asp?pID={9D48F2F5-84C1-4213-9628-2B2850EF5854}> [01.05.2012]

Eller, J.D. og R.M. Coughlan (1993) "The Poverty of primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments". I: U. Øzirimli: *Theories of nationalism. A critical introduction*. Hampshire: Macmillan Press LTD, 76.

Gellner, E. (1994) "Nations and nationalism" I: Sørensen, Ø. *Nordic Paths to National Identity in the Nineteenth Century. KULTs skriftserie nr. 1/94*. Oslo: University of Oslo.

Fólkakirkjan (2012a) *Bispaembætið* <http://www.folkakirkjan.fo/Default.aspx?pageid=6316> [01.05.2012]

Fólkakirkjan (2012b) *Fólkakirkjan*.

<http://www.folkakirkjan.fo/default.aspx?pageid=6235§ionid=207> [01.05.2012]

Fólkakirkjan (2012c) *Bygnaður* <http://www.folkakirkjan.fo/Default.aspx?pageid=6315> [01.05.2012]

Fólkakirkjan (2012d) *Prestagjöld* <http://www.folkakirkjan.fo/Default.aspx?pageid=6329> [01.05.2012]

Furseth, I. og P. Repstad (2003) *Innføring i religionssociologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Føroyinga-felag í Keyptmannahavn (1899) *Føriskar vysur*. København: S.L. Møllers Bogtrykkeri.

Gislason, J. (1986) "Folkekirkene i dag". I K.O. Nilsson: *Folkekirkene i Norden*. Uppsala: Nordiska ekumeniska institutet, 34-43.

Habermas, J. (2001) "Om Gadamer's sannhet og metode". I: S. Lægheid, og Y. Skorgen: *Hermeneutisk lesebok*. Oslo: Spartacus, 307-314.

Hansen, G. (1984) *Vækkelsesbevæglsernes møde med færingerne enhetskultur. En analyse. Ca. 1850-1918*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.

Hansen, G. (1987) *Eindarmentan føroyinga og vekingarrørslurnar*. Tórshavn: Emil Thomsen.

Harder, K. (1979) *De dansk færøske forhold 1945-48*. Odense: Odense Universitetsforlag.

- Høgnesen, R. W. (1968) "Færøernes historie frem til den andre verdenskrig". I: A. Ølgaard. *Færinger – Frænder. Sprog, historie, politikk og økonomi*. København: Gyldendal.
- Jacobsen, J. F. (1975) *Danmark og Føroyar*. Tórshavn: Emil Thomsen.
- Jensen, E. K. (2010) *Klaksvigs-striden* <http://www.rejsende.dk/faeroerne/klaksvig-striden.htm> [01.05.2012]
- Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforslaget.
- Krogh, T. (2003) *Historie, forståelse og fortolkning. De historiske-filosofiske fags fremvekst og arbeidsmåter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lausten, M. S. (2004) *Danmarks kirkehistorie*. København: Gyldendal.
- Lógasavn (2012) *Lov om Færøernes Hjemmestyre* <http://www.logir.fo/foldb/kunfo/1948/0000011.htm> [01.05.2012]
- Løgmannsskrivstovan (2012) *Løgmansembætið*. <http://www.tinganes.fo/Default.aspx?ID=103> [01.05.2012]
- Læg Reid, S og Skorgen, Y. (2001) *Hermeneutisk lesebok*. Oslo: Spartacus.
- Ministry for foreign affairs (2012) *Quick facts* <http://www.iceland.is/the-big-picture/quick-facts> [01.05.2012]
- Ministry of Trade and Industry (2012) *Religion* <http://www.visitfaroeislands.com/Default.aspx?ID=8946> [01.05.2012]
- Møller, A. (1958) *Færøerne – Danmark*. Aarhus: Forlaget Aros.
- Nilsson, K. O. (1986) *Folkekirkerne i Norden*. Uppsala: Nordiska ekumeniska institutet.
- Patursson, J. (1939) *Føroya Søga I, Úrdróttur ú stjónarlaginum*. Tórshavn: Prentsmiðja H.N. Jacobsens bókhandils.
- Petersen, L. (1994). *Skole på Færøerne i 1000 år. En skolehistorisk håndbog*. Tórshavn: Ludvig Petersen.

- Pétursson, P. (1983) *Church and social change. A study of the secularization process in Iceland 1830-1930*. Helsingborg: Bokforlaget Plus Ultra.
- Pétursson, P. (1990) *Från väckelse till samfund. svensk pingstmission på öarna i Nordatlanten*. Lund: Lund University Press.
- Pétursson, P. (1998) "Nationalism, skandinavism och den isländska kyrkan under 1800-tallet". I: I. Brohed (utg.): *Kyrka och nationalism i Norden. Nationalism och skandinavism i de nordiska folkkyrkorna under 1800-tallet*. Lund: Studentlitteratur, 432–438.
- Poulsen, J.H.W. (1968). "Sprog og litteratur". I: A. Ølgaard. *Færingar – Frænder. Sprog, historie, politikk og økonomi*. København: Gyldendal.
- Rasmussen, P.M. (1987) *Den færøske sprogrejsning med særlig henblik på kampen om færøsk som kirkesprog i national og partipolitisk belysning*. Tórshavn: Í Hoydølum.
- Rasmussen, P. M. (1991) *Kirkjutíðindi 100 ár*. Tórshavn: H.N. Jacobsens bókhandil.
- Rasmussen, P. M. (1997) *Mangt er í brøgdum vundið. Um politisku gongdina í málstríðnum*. Vestmanna: Sprotin.
- Rasmussen, P. M. og H. A. Samuelsen. (1965) *Føroya søga*. Tórshavn: Í Hoydølum.
- Skála, A.Í. (1992) *Stjórnarskipanarmálið. Keldur til Føroya søgu*. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur.
- Seton-Watson, H. (1977) *Nation and states. An Enquiry into the Origins of Nations and the politics of Nationalism*. London: Methuen Westview Press.
- Smith, A. D. (1991) *National identity, Ethnonationalism in comparative perspective*. London: University of Nevada Press.
- Statistics Iceland (2012) *Religious organisations*
<http://www.statice.is/Statistics/Population/Religious-organizations> [01.05.2012]
- Svabo, J. C. (1959) *Indberetninger fra en reise til Færøe 1781 og 1782*. København: Selskabet til udgivelse af færøske kildekrifer og studier.

- Thomassen, A. (1985). *Færøsk i den færøske skole. Fra århundreskiftet til 1938*. Odense: Odense Universitets Konsistorium.
- Thorkildsen, D. (1998a) ”Nasjon, nasjonalisme og modernisering – noen sentrale problemer og posisjoner innenfor nasjonalismeforskningen”. I: I. Brohed (utg.): *Kyrka och nationalism i Norden. Nationalism och skandinavism i de nordiska folkkyrkorna under 1800-tallet*. Lund: Studentlitteratur, 23-58.
- Thorkildsen, D. (1998b) ”Vekkelse og modernisering i Norden på 1800-tallet”. I *Historisk tidsskrif. Bind 77. 2*. Oslo: Universitetsforlaget. 158-179.
- Thorsteinsson, J. (1990) *Et Færø som Færø*. Aarhus: SNIA – North Atlantic Publications and Aarhus University Press.
- Tomasson, R.F. (1980) *Iceland, The first new society*. USA: University of Minnesota Press.
- Vésteinsson, O. (2000) *The christianization of Iceland : priests, power and social change 1000-1300*. Oxford: Oxford University Press.
- Vikør, L.S. (2000) “Northern Europe: Languages as Prime Markers of Ethnic and National Identity”. I: Barbous, S. og C. Carmichael (Utg.): *Language and Nationalism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 124-125.
- Waage, P. N. (1996) *Jeg, vi og de andre. Om nasjon og nasjonalisme i Europa*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.
- Wang, Z. (1968) ”Færøsk politikk i nyere tid”. I: Ølgaard, A. 1968. *Færingar – frænder. Sprog, historie, politikk og økonomi*. København: Gyldendal.
- Wang, Z. (1999) *Føroyar á vegamóti*. Hoyvík: Stíðin.
- West, J. F. (1974) *Færøerne. En Nation og dens historie*. Haslev: Gyldendal.
- Øzirimli, U. (2000) *Theories of nationalism. A critical introduction*. Hampshire: Macmillan Press LTD.